

МАКАР ДУДА

Сміюсь аж
плачу

**ЗБІРКУ ПРИСВЯЧАЮ ДРУЖИНІ
ВІРНІЙ ПОРАДНИЦІ
І ПОМОГНИЦІ**

**Щиру вдячність висловлюю
редакторові Михайлові Сміку
за підготову рукопису до друку,
художникові Іванові Яцеву
за оформлення книжки
та Юрієві Мішалову за допомогу
в складанні на комп'ютері
двох розділів тексту.**

Максим Дуда

(Автопортрет, 1947 рік — Харків)

MAKAR DUDA

TEARS OF LAUGHTER

Satire, humor

**Publisher: "Bercut Press"
Sydney 1990 Australia
Copyright 1990 by Vasyl Sokil**

All Rights Reserved

Макар Дуда

**СМИЮСЬ
АЖ ПЛАЧУ**

**Сатира,
гумор, памфлети**

**ВИДАВНИЦТВО «БЕРКУТ»
СІДНЕЙ 1990 АВСТРАЛІЯ**

ПЕРЕДМОВА

Автор цієї книжки, яку пропонуємо читачам, намагався сковатися під псевдонімом Макара Дуди в тій контролюваній країні, де обставини змушували це робити, однак, прилетівши у вільний світ, не побажав відмовитися від прибраного імені. Зробив він це, як ми догадуємося, не для дальшої конспірації (тут нема чого йому ховатись, а там він давно викритий як злобний пасквілян¹), а радше для того, щоб засвідчити невмирщість сатиричного жанру незалежно від того, де він вживається.

Деяка кількість творів Макара Дуди, вміщена в книжці, написана і була надрукована в радянській пресі ще в перші повоєнні роки і ґрунтувалися вони на критичних читацьких листах до редакції харківської газети, де до 1948 року працював автор. Здавалося б, що газетні фейлетони, створені на реальних фактах і з справжніми прізвищами „героїв”, мають виключно тимчасове значення, спрямовані на викриття одного якогось бюрократа, хабарника, крадія, демагога, невігласа-начальничка, самодура, яких так рясно на тому світі. Однак, коли автор, привізши у вільний світ ці фейлетони та сатиристи, почав друкувати їх з 1981 року в *Українських вістях*, вони зазвучали вже не як викриття поодиноких ганебних явищ, а як переконливе узагальнення пороків цілої безправної системи.

Не випадково автор назвав один з розділів книжки „Як було, так і є.” Боліг справді, і, на жаль, і досі там нічого істотно не змінилося. Тільки стало більше надій на краще. Але й нині, в пору горбачовської передбудови уперто не бажають здавати свої позиції бюрократи, самодури, демагоги, невігласи, консерватори-сталіністи та безліч ще іншої погані.

Чималу частину займають у книжці речі, написані вже тут на сучасному фактичному матеріалі. Зібрані докупи в книжці газетні публікації, безумовно, постануть перед читачем в єдиному образі. Як сатирична картина невеселої, часом драматичної радянської дійсності. Як викриття антинародної суті диктаторського режиму. І як доказ невмирщості людського волелюбного духу, який, не знаходячи іншої зброї, силою сміху бореться зі своєю недолею.

Хочемо зазначити, що це не перша і не єдина книжка шановного, немолодого, але нестаріючого автора. За чотири останні роки в США і Канаді вже вийшло дві його книжки. В одній з них він випередив Макара Дуду, опублікувавши у видавництві *Сучасність* 1984 року химерну повість „Така довга ніч”, в якій так, як і Дуда тепер, сатирично, у своєрідній формі змалював той же деспотичний, нелюдський світ. В другій книжці автор удався до спогадів про сповнені бурхливих подій роки. Звесься ця книжка „Здалека до близького” і видана вона 1986 року Канадським Інститутом Українських Студій в Едмонтоні. В ній також, але під іншим кутом зору змальовується життя в Україні, радості і біди якої добре знає Макар Дуда і його співавтор Василь Сокіл.

Як напевне переконається читач, вони обидва, таврюючи пороки того суспільства, висміюючи негідників — паразитів на тілі народу, одночасно глибоко і по-серйозному мовлять про тяжку долю українського люду. І якщо автори сміються, — то не від задоволення. Гіркий це сміх. Макар Дуда і назвав цю книжку: „Сміюсь аж плачу.”

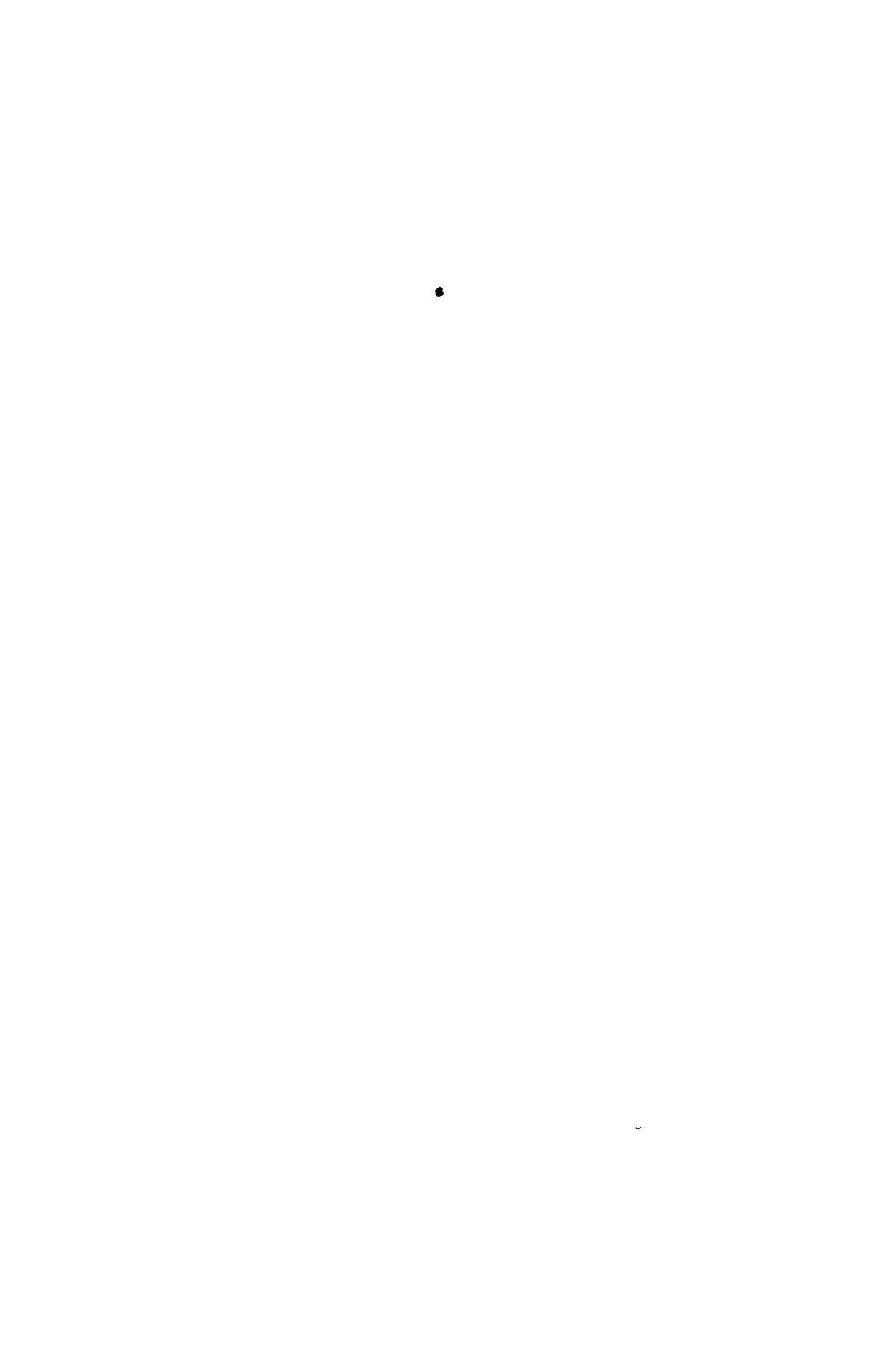
ВИДАВНИЦТВО

Як було, так і є

Розділ перший

ВКАЗІВКА НА СМІХ

Поважний редактор не менш поважного київського чи то харківського журналу сказав одному легковажному гумористові:

— Де ви ходите? Ми вас шукаємо. Давайте свої гуморески-сатирески. Будемо друкувати.

— Що трапилось? — здивувався гуморист.

— Маємо вказівку он звідти, — редактор ткнув пальцем угору, — боротися з усіма недоліками та пережитками ганебного минулого. Сміливо викривати, таврутати розпеченим залізом, нещадно випікати.

— Дивно й смішно, — здвигнув плечима гуморист.

— Не смійтесь, справа серйозна, — попередив редактор.

Гуморист веселенський пішов додому і, розпікши палючим вогнем свою сатиру, написав гумореску. В ній мова йшла про неймовірного неука, який, будучи в номенклатурі, дістав призначення керувати видатним науковим закладом і за два роки керування довів його до цілковитого розвалу. За це він у день свого шестидесятиріччя був нагороджений орденом Леніна.

Приніс до редактора. Той уявся читати гумореску і вже з перших рядків не в силі був стримати своїх емоцій. Гумористові було приємно догадуватись, в яких саме місцях редактор, читаючи сам собі, тобто, не вголос, раз-у-раз здригався, пирскав і сіпався в кріслі від приступів сміху.

Прочитавши до кінця, редактор утер слози на очах і сказав:

— Не піде.

— Чому? — скопився з місця гуморист.

— Дуже несерйозно. Голий сміх. Зубоскальство.

— Дозвольте, адже ви...

— Ви скажіть мені, — не дав говорити редактор, — навіщо ви у своєму, так би мовити, творі, плутаєте загальновідомі поняття? Наприклад, отут у вас таке: „Він безбожно плутав призму з клізмою...” Це дуже добре, дотепно. А далі ви пишете: „...і сектор з фактором”. Це вже на вгороді бузина, а в Києві дядько. Відомо, що в математиці є сектор, але ніякого фактора немає. Фактор — це соціологічний, політичний термін. Як ви можете ним так грatisя? Чому б не сказати „вектор” або „ректор”? Не розумію, навіщо вам допускати таку нісенітніцю?

— Та це ж не я! — вигукнув гуморист. — Це так мій герой, отой номенклятурний бовдур! Він міг сплутати сектор з кондуктором, а фактор з трактором! Хіба це не смішно?

— Плакати треба!

— Згоден з вами. Я сам плакав, бачачи, що той невіглас і досі витворяє в тому інституті! Але невже гумореска потребує пояснень?

— А як ви думали? Неодмінно! На який сміх ви у своїй гуморесці розраховуєте? На наш, чи на ненаш? Я підкреслюю, — навіщо ви хочете пустити читача на самоплив? Він може поплисти хто зна куди, — ви це усвідомлюєте? Прошу вас: зорієнтуйте читача, де, в яких місцях вашого, як ви кажете, сатиричного твору він повинен сміятись, а де не повинен, і яким саме сміхом мусить сміятись, щоб була цілком зрозуміла політично-громадська цілеспрямованість вашого твору.

Гуморист, зціпивши зуби, забрав рукопис і пішов додому. Порвав гумореску і переписав її заново. За розпорядженням редактора він у відповідних місцях подав примітки і вказівки, як слід поводитися при читанні.

Початок мав такий вигляд:

„Де ви ходите? — сказав редактор гумористові! — Давайте свої сатирички, будемо друкувати... (Легка посмішка). Маємо вказівку, — він ткнув пальцем угору, — он звідти боротися з усіма недоліками та пережитками (Не сміятись!), сміливо їх викривати (Легкий смішок!), таврувати (Одвертий сміх!), розпеченим заливом сатири нещадно випікати! (Гомеричний регіт).

Гуморист приніс гумореску редакторові.

Редактор прочитав і, ні разу не всміхнувшись, відклав набік і сказав:

— Прекрасно. Чудово. Це те, що треба. Твір ваш має чітко окреслене політично-виховне значення. Це справді наш сміх, виразно зорієнтований сміх. Без будь-яких кривотолків. З одного боку він убивчий і спопеляючий, а з другого — позитивний, оптимістичний сміх.

А гуморески все таки не надрукував. Який вже тут може бути сміх?!

Харків — Нью-Йорк, 1954-1981 pp.

ЛУКА І ГАВРИЛО

Маю двох знайомих. Мало не щодня з ними зустрічаюся, — поблизу мене на Холодній Горі живуть. Один з них, Лука Гавrilович, вельми цікава людина. Все на світі йому не подобається. Усе він критикує. З усього незадоволений.

— Доброго здоров'ячка! — побажаєш йому при зустрічі.

— Яке там здоров'ячко? — буркне. — Зовсім нікуди...

— А дружина ж ваша, діти як?

— І не питайте...

— На роботі хоч усе гаразд?

— Де там? Самі неприємності.

Почнеш утішати його, похвалиш його здоровий вигляд, порадієш з успіхів та досягнень. Він невдоволено спинить вас:

— Перебільшуєте, шановний, перебільшуєте. Все по-вашому, тільки успіхи, досягнення, перемоги. А насправді, великий пшик.

— Та ви хоч газети читаєте, — хіба не бачите?..

— Бачу. А ви гляньте не в газету, а навколо себе. Скрізь безчинства та зловживання. Навіщо далеко ходити, — полюбуйтесь, що витворяє мій сусіда. З'явився бозна звідки, а за рік, бачите, який палац собі одгрожав, — тисяч, мабуть, на сорок, якщо не на п'ятдесят. А звідки такі гроші? Накрався! Ходить здоровий, як кабанюка. Жінка теж десь нахапалась. Тепер раді, весело їм. Ще б пак! Паразити! Ще й „Волгу“ купили...

— Стривайтے, Луко Гавrilовичу, — намагаєшся його спинити. — Ви ж зовсім не знаєте цього чоловіка.

— Все знаю, — не дасть він вам говорити. — Я таких наскрізь бачу. Жулик на жулику сидить і жуликом поганяє. Куди не кинься, повсюди хапуги-спекулянти або самодури-бюрократи. Життя від них нема!

— Ну, знаєте! — розведеш руками.

— Що знаєте? — розлютується він. — Кому-кому, а вам слід було б знати. Ви ж у нас тут, у газеті, фейлетончики строчите. І псевдонімчик собі вибрали такий хльосткий — Мартин Бич. А що, кого ви бичуете? Замість того, щоб торохнути моого сусіда так, щоб з нього пір'я посипалось, ви підлабузнююетесь до нього. А чому? Тому, що ви боягуз. Не наважуєтесь проти нього виступити. Покриваєте... Ясно, він же, мабуть партейний, скрізь має руку. Усіх підкупив!

Коли на мить виговориться Лука Гавrilович, можна й собі сказати:

— Як можна, Луко Гавrilовичу, з усього приводу вигукувати „Біда! Каравул!“ От ви напались на свого сусіда. Справді, про нього є що написати.

— Давно пора! Щоб знов!..

— Я його знат, коли він ще на заводі працював. Передовий майстер, добре заробляв. Дружина теж була в цеху. Вся сім'я дружна, роботяща. Рука? З рукою, дійсно, у нього не все гаразд. Інвалід він, на роботі пошкодив. І тепер перейшов на пенсію. Дозволили йому збудувати собі хатку. Не на сорок, а тисяч на двадцять, не більше. Своїми руками будували.

— Ах, яка втішна картина! — не витримує Лука Гаврилович. — Ну, що ж, — давай, давай, кричи „ура” та „хай живе”! Гарцюй на коні, Гаврило-Побідоносець! І, йдучи від вас, кине суверо: — Зніміть рожеві окуляри, товаришу Бич! А втім, видно, добре він вас підкупив! Треба буде про це декому сказати, хай придивляться пильніше, хто ви і що...

А Гаврило Лукич теж химерна людина. Усе на світі йому подобається. Від усього він в дитячому захопленні.

Скажеш йому зажурено:

— Щось ви, Гаврило Лукичу, останнім часом...

— Та що ви! — переб'є він весело й бадьоро. — Чудово себе почуваю!

— Але ж, бачу, щоденні турботи...

— Чи на них світ клином зійшовся!

— І старенька ваша, бачу...

— Що їй? Підстрибус!

— Та й на роботі у вас ніби не все гаразд...

— Краще не може й бути! — аж захлинається Гаврило Лукич.

Не любить Гаврило невеселих тем. Почнеш казати, що не зважати на труднощі легковажно, а замовчувати недоліки навіть шкідливо, — він тільки посміхнеться у вуса. Станеш доводити, які скрізь неподобства в житті — він тільки одмахнеться рукою:

— Перебільшуєте, шановний, перебільшуєте!

— Та куди вже більше! — розпалоєтесь ви. — Хіба ви самі не бачите, що робиться? Скрізь і всюди безчинства та несправедливості. Куди не глянь, — бюрократи-самодури та хабарники-спекулянти. Навіщо далеко ходити? Є тут один такий, ваш сусіда. Збираюсь написати про нього фейлетона, вдарити як слід, щоб знат! З'явився невідомо звідки, захопив ділянку землі, за півроку відгрохав собі дачку, тисяч на п'ятдесят, не менше...

— Усього тисяч на двадцять. Я знаю, про кого ви.

— А звідки в нього такі гроши, що й „Волгу” прилбав?

— Виграв у льтерію. Сам читав про це в газеті.

— В газеті напишуть! Так він її виграв, як я мільйон у спадщину дістав. Жулики! Злодії! Паразити! Життя від них нема!

Гаврило Лукич з підозрою гляне на вас і скаже суверо:

— Ну, знаєте, товаришу Бич, — якщо ви таке говорите, то це, знаєте, чим пахне? Підозрілий душок! Нишпорите по темних закутках, вишукуєте фактики, роздуваєте їх і ґаньбите наше світле... Тільки подумати, що

ви витворяєте! Читаєш вас, пасквілянтів-фейлетоністів, і волосся на голові сторчака стає. І те у нас лихе, і це нікуди не годиться... Та як ви смієте? На кого замахуєтесь бичем, товаришу Бич?!

Влучивши момент, і собі вставляєте:

— Зніміть рожеві окуляри, дорогий Гаврило Лукичу! Як можна з усякого приводу вигукувати „ура” та „хай живе”? Подивіться, скільки навколо всякої погані та мерзоти. Не бичем бити, а розпеченим залізом випікати! А ви Гаврилом-Побідоносцем на конику гарцюєте.

Гаврило Лукич гляне на вас і кине погрозливо:

— Не знат, не знат, що ви такий... Треба товаришу Бич, декому сказати, — хай пильніше до вас придивляться... На чиєму конику ви їдете і на чий млин воду ллєте...

Отакі у мене знайомі...

А люди допитуються:

— На чиєму ж ви боші, товаришу? То ніби за Луку, то наче за Гаврила... Скажіть ясно, або вже зовсім не чіпайте їх.

Ради власного спокою я б охоче не чіпав їх обох. Однак, нічого не вдію. Живуть вони поблизу від мене. Як іду, неодмінно на когось і наткнусь, — якщо не на Луку, то на Гаврила.

Навіть і тут... А я гадав, що тільки там, на Холодній Горі.

РЕВКОМІСІЯ НЕ ДАСТЬ ЗБРЕХАТИ

Спочатку, як і належить, була звітна доповідь голови колгоспу ім. Парижських комунарів Золочівського району тов. Кочегарова. Потім зачитали акт ревізійної комісії. Потім були виступи.

Багатьох кандидатів на голову висували члени колгоспу, всі хотіли крашого. Обстановка була дуже напруженна, всі похрипли, уже ні в кого не було махорки, але з зборів ніхто не йшов. Справді, подія, — перевибори голови!

Коли вже всі промовці видихались, слово взяв представник з району:

— Багато виступило тут. У нас демократія. Тому є така думка району: обрати головою товариша Кочегарова.

Це було настільки несподівано, що всі відчули себе ошелешеними.

— Я кажу, — продовжував представник, — тов. Кочегаров зарекомендував себе...

— Авжеж! Авжеж зарекомендував, — підтакували в залі.

— Тут, ви чули, багато говорили про нього. Значить, заслужив. Правиль но я говорю? Голова ревізійної комісії не дастъ збрехати.

— Правильно! — загули в залі. — Істинно заслужив.

— І хто скаже, що тов. Кочегаров не терпить критики? Скажу більше, — він уже потерпів отут у залі. І за це його треба цінити. А скажіть, — одмовився від фактів тов. Кочегаров? А факти були? Були. От він не дастъ збрехати.

— Не дам! — підтверджував голова ревкомісії.

— Правильно, погодився представник. — Факти, як сказав Володимир Ілліч — уперта річ. Узяв собі тов. Кочегаров кращу квартиру в новому триповерховому будинку? Узяв, не секрет. А де ж голові жити? У розвалюсі якісь? Меблі собі взяв. А де взяв? Може, у мебльовій крамниці. Самі туди підій. Узяв він у Федора Торяника м'який диван, у його брата Микити два крісла, у Лисого Антона комоду, у Митрофана Клименка ще одне крісло з високою спинкою, а в Івана Мірошниченка два стільці і пружинний диван. Там такі пружини загряничні, — сядеш, до стелі підкидає! Ну, то що? Викинув він його? Викинув. Не диван, а Івана з колгоспу. А навіщо посмів скаржитись? У голови Кочегарова крепка рука! Який голова з тюхтія? Правильно я кажу?

— Правильно, правильно, — погоджувалися збори.

— А як хазяйнував? В тутешніх кліматичних умовах цілком добре. Були доші, а всього сто гектарів сіна лишилося нескощеними. Ярої соломи з двохсот гектарів незаскирданої погнило на полі? Хто скаже, що це не вплинуло на розвиток тваринництва?

Ще й як вплинуло! — відгукнулись у залі.

— І їсти ж людині треба? Не ївши, яка вже робота з такого голови. То ж брав він собі з колгоспної комори? Брав. Одного борошна взяв 24 пуди. Рев-

комісія не дасть збрехати. Торік узяв ще 200 кілограмів пшениці. А йому зовсім і не пшениця була потрібна. Кожух. На зиму. Довелось йому продати ту пшеницю і купити собі кожуха. Знаєте, які були морози? Поросята навіть померзли. Ревкомісія не дасть збрехати. А що ж хотіли зробити з тов. Кочегаровим? Судити. Правильно. Судили. А виявився винним комірник. Навіщо видав оті 200 кг посівної пшениці. Весною нічим було засіяти запляновану площу. Вірно я кажу?

— Цілком вірно! Свята істина! — зраділи колгоспники.

— Таким чином, — авторитетним тоном закінчив представник райкому партії, — пропоную обрати головою колгоспу товарища Кочегарова. Згідні?

— Hi, — покотилося по залі.

— Дивно. Такий чоловік. Керівний діяч. Член партії...

— Hi, — ще раз сказали збори.

— І товариш Обозний з райкому рекомендує і підтримує. Він його, тов. Кочегарова, знає. Родич.

— Hi, — непохитно повторювали збори.

— Ну, дивіться, щоб не пожалкували...

Провалили колгоспники Кочегарова. Обрали іншого.

А через кілька днів Кочегаров пішов на підвищення. Його призначили головою Довжанської сільради.

Дехто вже, кажуть, пожалів.

Ревкомісія не дасть збрехати...

(Газета „Соц. Харківщина“ — 1948)

КРИВА ЛІНІЯ

Приємно головам, коли в колгоспі злагоджено працює контора. Вчасно складає зведення, табелі заповніє, облік показників веде, до районних організацій рапортує. То ж нема нічого дивного, що голова колгоспу ім. 12-го партз'їзу Барвінківського району тов. Білоус ретельно пильнував, щоб усе господарювання чітко відбивалося у відповідних цифрах.

Однак цього було йому мало. Якось запитав він свого рахівника.

— А діяграму ти б міг нарисувати?

— За чим діло стало? — відповів він. — Аби дані.

— Даних скільки завгодно. Бери, вибирай. Тільки дивись, щоб як на картинці було видно лінію нашого колгоспу.

Рахівник доклав усього свого хисту, щоб діяграма вийшла якнайнаочнішою. Старанно викреслив лінії. Показав голові. Той глянув, і чоло його похмуруніло.

— Що ж це ти за криву тут намалював?

— Це крива врожайності по колгоспу. А це лінія наших прибутків. А це крива зростання продуктивності праці...

— Щось у тебе все крива та крива. І кожна вниз кривиться, — здивувався голова.

— Такі дані, — скромно відповів рахівник, який любив точність. — Наприклад, торік у нас урожайність була на круг 7 центнерів, а цього року 6,3 на гектар.

— Не ті дані ти взяв, — перебив його голова. — Не та лінія у тебе вийшла. Пошукай і інші дані. І щоб усе було як на картинці!

Рахівник хотів сказати, що можна було б узяти дані, за якими крива пішла б свічкою вгору. Будь ласка, — про невихід на роботу, про невиробіток норм, про бракоробство, аварії, крадіжки. Тільки про це голова й слухати не хоче. Тим часом сам пішов до головного бригадира тов. Зеленого.

— Слухай, — сказав він, — нам треба дивитись у майбутнє. Бачити перспективу. І показати соцзмагання на папері.

— На папері змагання?

— Та ні! Щоб його видно було на папері, почав дратуватись голова. — Діяграмм зробимо. Давай зобов'язання бригад.

— Ось торішні, — вийняв з стола бригадир. — А цього року ще не складав.

— Зараз же сідай і складай. Тільки гляди, щоб крива пішла вгору.

— Ви про нашу кобилу? Куди вже їй угору!

— Не про кобилу, а про лінію зростання.

— Ясно, — догадався бригадир, — Лінія майбутнього. Зростання перспектив.

І подався до своєї конторки, розіклав перед собою чисті форми щорічних соцзобов'язань і почав звіряти з торішніми:

— Ланкова Варвара Кумова... Торік їй було записано врожайність 15 центнерів? Зараз можна дати 20. Цукрових буряків дамо 400... Соняшника було 15, хай буде 20. От уже й угору! Що? Торік не виконали зобов'язань? Нічого, і цього року не поступимось! Хто там далі?.. Доярка Катерина Гаркуша. Хай надоїть по 3 тисячі літрів молока. Чого там, хай попрацює! Треба ж лінію зростання показати...

Показав голові. Сподобалось. Приніс той до рахівника, кинув йому:

— Ось тобі дані. Малюй тепер, рисуй лінію. Хай знають і бачать нашу криву як на картинці!

Харків 1949
(Газета „Соціалістична Харківщина“)

▲

ПРО БІЛОГО БИЧКА І РЯБУ ТЕЛИЧКУ

У нашому районі колгосп „Зоря” колись вважався одним з найвідсталіших. Розташований у глибині, його мало помічало районове начальство. Поблизу райцентру сяяли такі світила, як „Червоний факел” та „Полум’я революції”, за більшом яких не було видно жалюгідного блимання далекої „Зорі”.

З головами не щастило весь час бідолашній „Зорі”. Ні свої, ні здалеку рекомендовані керівники не виправдували покладеного на них довір’я.

Пригадую, головував Іван Кіндратович Доля. До колгоспу, повторюю, рідко хто навідувався з району. По телефону зведення приймали та час від часу викликали голову до себе. Там його відчитували, наказували і відпускали назад.

Отак і господарював товариш Доля.

Раптом несподіванка: сповістили, що прийде начальство з району. А може, і ще хтось значніший.

Занепокоївся голова: чим зустрічати?

Кличе він Петра Ромашку, що завідував тваринництвом, і каже йому:

— Не подобаються мені твої бички, товаришу Ромашко.

— Чого це? — здивувався завідуючий тваринництвом. — Бички як бички.

— А що в тих бичках путнього? — скривився Доля. Голова, вуха, чотири ноги та хвіст? Ти мені очей не замазуй, краще придивись до тих бичків.

Стурбувався товариш Ромашко. Може, чогось і справді недоглядів? Якожіс директиви згори не вхопив? Чи, може, на що інше натякає голова?

Розтривоживши завтваринництвом, Іван Кіндратович пішов до ветеринарного фельдшера Трохима Долі, свого далекого родича.

— Слухай, Трохиме, — сказав він. — А ти що собі думаєш про наших бичків? Чи не бачиш, що вони у тебе скоро всі подохнуть?

— Чого їм дожнути? — перелякався фельдшер. — Слава Богу, всі живі здорові.

— А на білого подивись, — глянув скоса голова. — Якийсь він підозрілий. Дужче за всіх мекає. Вуха звисають. І хвіст теліпається. Явні ознаки фасціольозу. А у лисого, глянь, яка товста шия, чи як там по-вашому...

— Не може того бути? — заперечив фельдшер. — Але стривай, — чого це ти з хвоста, що теліпається, починаєш? Ти суть діла кажи.

Голова притишив голос і значливо сказав:

— І ти Доля, і я Доля, — одинакова в нас доля. Днями до нас прибуває начальство з району. Так що тямкуй. Щоб до вечора всіх хворих бичків виявив.

Ніяк не міг збегнути ветфельдшер, що йому, цьому голові, треба від тих бичків. Які вони в біса хворі?.. Білій бичок, як навіжений, вибрикував на вигоні. Рябий витолочив мало не гектар соняшнику. Лисий лобом розбив ворота,

а муругий вирвав двометрову залишну рейку, до якої був прив'язаний, і потяг її в балку. Оце так фасцільоз та актиномікоз!

Всі здорові, як бики! — ще раз заявив ветфельдшер. — Хоч на суді скажу!

— Який там суд? — насторожився голова. — До суду справа не дійде. Треба все зробити по закону, з відповідним актом. Ясно?

— Кажи одверто, — домагався Трохим Доля.

— Який же ти нетямущий! — обурився голова. — Нам потрібні фінанси. І дорогих гостей з району треба почастувати. Зрозумів бухгалтерію? Отож подивись на бичків. Коротше кажучи, вибери двох на продаж, одного на внутріколгоспні потреби.

— Та це ж просто заріз для нашого діла! — запротестував фельдшер.

— Тільки почали вирощувати поголів'я — і от тобі й на!

— Скажемо, нове це для нас діло, — почав заспокоювати голова. — Неминучі труднощі і природні втрати. На той рік дамо обіцянку виправити лінію... Словом, формулюй відповідний акт, Ромашка підпише. Ходім, я поможу.

Посідали вони втрьох за столом.

— Давай сюди твої книжки, — наказав голова фельдшерові. — Що з цього приводу твоя наука пропонує? Перелом передньої ноги? Непогано. Не можна залишати бичка з переламаною ногою. Зарізати. Хай зна, чорт лисий, як гасати та ноги ламати... А що пропишемо білому? Вроджений суставолом годиться? А у муругого хай буде запалення скакового суглоба. Доскаакався, голубчику... Пиши акта. Ми, нижчепідписані, стверджуємо...

Все в ажурі. Заріз трьох здорових бичків документально оформили і стали чекати відповідальних гостей.

І тут виявилось, що товариш голова дав промашку: і на цей раз ніхто не приїхав з району.

Інший, може б, і зажурився з такого випадку, однак товариш Доля навіть зрадів. Навіщо пропадати м'ясу? Двох бичків пустили на продаж, а білого поділили між собою. Голові, звичайно, припала більша і краща частина: він дуже любив молоденську яловичину.

Не пройшло й тижня, як Івана Кіндратовича викликали в район. Що вже там сталося, докладно невідомо, бо все відбувалося при зачинених дверях. Через п'ятнадцять хвилин вийшов наш голова з тих дверей, наче в окропі скунсаний, мокрий і червоний.

Страх який похмурий повернувся Іван Кіндратович. Жінка стала втішати:

— Сядь та попоїж чого-небудь, воно й пройде.

Як побачив голова на столі варене м'со, затрусишись і вигукнув:

— Забери геть! Щоб я його не бачив!

— Чого це раптом — здивувалася дружина. — так любив м'ясце.

— Прописали дієту, — прогув голова.

Минуло кілька днів. Іван Кіндратович сподівався на якнайгірше, але кінчилося тим, що його перекинули з „Зорі”, де він нашкодив, до сусідньої „Перемоги”, голову якої для посилення перекинули до „Зорі”. Так що в середньому по районі виходило так на так.

У „Перемозі” були свої перемоги і свої поразки. Новопризначений голова не хотів ламати порядків, заведених попередником. Це загалом сподоба-

лось колгоспникам. Товариш Доля здався їм скромним і витриманим. У цьому вони невдовзі переконалися...

Завідуючий тваринництвом „Перемоги” товариш Лемішка якось натякнув, що незручно новому голові бути без власної корови. Іван Кіндратович промовчав. Згодом Лемішка порекомендував йому взяти з ферми якщо не дірослу корову, то хоча б справну теличку. Якраз і підходяща є, рябенька на масть, зветься „Краля”. От і взяв би, погодував рік, теличка підросла б, і був би товариш голова з молочком. І знов Іван Кіндратович промовчав.

У Лемішки була така думка: візьме голова теличку, задовольнить, так би мовити, особисті інтереси, а там, дивись, і візьметься за розвиток громадського тваринництва.

— Візьміть, Іване Кіндратовичу, та й візьміть рябу, — напосідались підлабузники.

Але Іван Кіндратович героїчно опирався.

— Я не за тим, — казав він, — до вас перекинутий, щоб брати рябу теличу.

Усі були здивовані високою свідомістю нового голови, який, бачите, відразу дав знати, що не дивиться на громадську теличку як на майбутню особисту корову.

Інші, знаючи його прихильність до м'яса, почали спокушати:

— Якщо ви такий принциповий, візьміть бичка.

— Ви мені про бичків не згадуйте! — розгнівався голова.

Щоб ще більше забути про капосних бичків, він час від часу став навідуватись до Кралі. Спочатку випадково заходив до стайні і любувався теличкою. А чимдалі думка про неї все настирливіше довбала голову. Навіть снитись почала. Ніби теличка вже стала дійною коровою і він її доить. Тільки біда: молоко тече, він підставляє рота, та марно, — по губах тече, а в рот не попадає!.. Мука та й годі!

Кріпився товариш Доля ще з місяць. Але щоб не робив, де б не ходив, щоразу стежка приводила його до Кралі. За цей час вона вже підросла чудово! Правду казав товариш Лемішка: красуня, гордість „Перемоги”!

Нічого не міг подіяти з собою товариш Доля. Спокуслива доля перемогла. Усе зробилось мов у казці. Краля одного чудового дня опинилася у стайні Івана Кіндратовича.

А невдовзі товариш голова був уже з молочком. Воно тепер і по губах текло, і в рота попадало.

Правда, чутка пішла, що товариша Долю збираються кудись перекидати з „Перемоги”.

Казка про білого бичка не кінчилась.

КУРЯВА НА ШЛЯХАХ

Будівельний сезон у повному розпалі по всій області. Цегельні заводи raportують про виконання плянів. Керівні організації всіх сил докладають, щоб належно сплянувати кому скільки дати цегли. В такому ділі, як будівництво, без пляну ніяк не можна. Бо буде така анархія...

То вже й звикли до того, що кожному підприємству чи колгоспу плянові організації плянують і, практично роблячи, видають відповідні наряди на ту цеглу чи якісь інші будівельні матеріали. А ті, що одержали наряди, не гаючи часу, поспішають на цегельні заводи забирати цеглу.

І от ми стоїмо на неасфальтованому битому шляху між Вовчанським і Приколотним і з радісним почуттям спостерігаємо, як у бік Вовчанська мчать навантажені цеглою машини.

Щасливої дороги! — вітаємо. — Будуйтесь, розбудовуйтесь!

Але стривайте... Не встигла курява влягтися на шляху за тими машинами, як з того боку з-за бугра з'явилась ніби та ж сама колона автомашин. Так хутко второпалися? Придивляємося, — аж бачимо, що машини не порожні, а також навантажені цеглою. Що трапилось? Чому завернули?

Не встигли гукнути, спітати, як машини зникли в куряви, — подались у бік Приколотного!

Очам не віримо, — а в цю ж мить з боку Приколотного виникла нова колона машин...

Та що за мара? Що це вони подуріли? Граються, чи що? Знову на Вовчанськ везуть цеглу... Може, це нам увижається? Тремо очі, — ні, таки справді везуть цеглу. Точнісінько таку ж саму, сіру, силікатну... Тъху, згинь,, пропади, чортове видіння!

— Стій! — гукаємо щосили. — Ні з місця!

Передня машина проскочила, третя спинилася. Питаємо:

— Куди і звідки?

— З Приколотного до Вовчанська.

— Чого це вас чорти ганяють туди й сюди?

— Питайте інших, — кажуть.

— Нічого не розуміємо...

— І ми не второпаєм. Ну, нам ніколи, паняймо далі!

І знову завертілось, закрутілось, замакітрилося. З боку Вовчанська на нас мчала нова колона вантажних машин. Спиняємо.

— Куди і звідки?

— З Вовчанська у Приколотне.

— Чого це вас розносило?

— Питайте Облплян, — кажуть.

— Нічого не розумію...

— І ми теж. Рушай далі!..

Сідаємо і починаємо розмірковувати: „Як же це так? І у Вовчанську є цегельний завод, і у Приколотному також. Однаково цеглу виробляють, — силікатну, сірого кольору. А що ці машини роблять? Міняються цеглою, чи як?”

Виясняємо загадкову ситуацію в районному центрі. У Вовчанськ цеглу возять машини державного млина номер вісім. Від цегельного заводу до млина два кілометри. Чудово. А до Приколотного цеглу возять машини олійниці номер п'ять. Там також від іхньої цегельні до олійниці два кілометри. Прекрасно! Простіше простого!

Не поспішаймо робити висновки. Справа не така проста, як нам, необізаним, може здаватися. Де ж ми живемо і що собі думаємо? Ми ж абсолютно забули, що все в нас робиться за пляном. За нашим наївним міркуванням хай вовчанські мельники беруть свою цеглу, а приколотнянські олійники — свою. І квит! Дуже вже ми мудрі... А хто ж буде плянувати? Що робитимуть пляновики, якщо кожен буде сам собі на місці вирішувати справу, звідки йому везти цеглу? Це ж нечувана анархія!

Скажете, може слід переплянувати? Ну, це, знаєте, всю будову порушили. Адже приколотнянські олійники підпорядковані одній пляновій організації, а вовчанські мельники — інші! Все точно, ясно, непорушно. Олійники одержують наряди на вовчанську цеглу, а вовчанські мельники — на приколотнянську. І подумаєш, якихось 30 кілометрів проїхати! Он цукровики з Бодухова за 150 їздять по вовчанську цеглу. А свою дають аж у Лозову.

Усе в нас робиться за пляном. А він, кажуть, основна умова успішного будівництва. Без пляну не доберешся не те, що до соціалізму, а й до комунізму.

А він, бач, зовсім недалеко, он-он за тим бугром, куди машини з цеглою подалися.

Тільки за курявою на шляху щось його не видно...

Харків — Нью-Йорк, 1950-1981 pp.

ЩОДЕННИК РАХІВНИКА

Оце призначили мене старшим рахівником укрупненого колгоспу. Роботи багато, а ще більше відповідальності. Але я довір'я випрадаю. І поможути. Завідувач районним сільськогосподарським відділом тов. Шматько на нараді говорив, що поможе. Дуже добре говорив. Навіть оплески були. Закликав частіше бувати по бригадах, ланках, на фермах. Не сидіти в конторах. Казав, що облік — це соціалізм. Особливо в період нової перебудови сільського гospодарства. Усім сподобалась промова тов. Шматька. Знову були оплески.

Вирішив вести щоденник. Може, кому слід, стане науковою. Поділюсь власним досвідом.

29 липня. Готую дані за формулою державної відчитності. Такий порядок: чотири дні займайся внутріколгоспними справами, а щог'яиденки подавай через сільраду відомості до вищестоячих організацій. І квит! Чудовий порядок. Нарешті! Ніхто тебе тепер не смикатиме, коли йому забажається, як було раніш.

30 липня. Здав п'ятирічну відчитність. Піду по бригадах. З півдороги голова покликав назад. Прибула телефонограма з райсільгоспвідділу: „Забезпечити 31 липня явку на 10 годину старшого рахівника з квитанціями на зданій державі хліб для звірки з даними мінзагу. Мати при собі повні дані про тваринництво, корми, будівельні операції, а також уточнені дані і розрахунки по насіннях. Шматько”.

Допізна сидів, уточняв дані.

31 липня. Їздив у Печениги, — це до нашого райцентру 25 кілометрів, а кінь плохенький, думав, не дотягне. Трохи спізнився, але там уже було багато старших рахівників з інших колгоспів, так що міг і після обіду приїхати. Так і вийшло, тільки о другій прийняв мене тов. Шматько. Особисто взяв у мене привезені дані. Нічого не сказав. Сказав тільки, щоб почекав надворі. Побалакав з товаришами і рахівниками. Вони також чекали, що скаже тов. Шматько. Сказав, щоб іхали додому. Дома був пізно вночі, — кінь ледве дочвалав. Для нього це незвична нагрузка — 50 кілометрів. Ну, нічого, звикне. Завтра раненько піду по бригадах.

3 серпня. Три дні не вдалось урвати хвилинки, щоб збігати до ближчої бригади. Сьогодні таки пішов. Не дійшов. Прибула телефонограма: „Не пізніше 4 серпня подати до райінспектури ЦСУ форму номер 24. Мати при собі акти про падіж та вибраковку худоби та документи на зняття з контрактації”. Не тільки, бачте, тов. Шматькові, але й статистичному управлінню потрібні дані, — треба подати.

5 серпня. Після вчорашньої поїздки сів підганяти роботу у себе, бо вже не вклався в п'ятирічку, щоб подати дані до тов. Шматька.

7 серпня. Вчора здав тов. Шматъкові звіт. Тов. Шматъко не дуже лаявся за спізнення, тільки попередив. Сиджу, підганяю недоробки. По обіді намірився таки до бригад добитися. Догнав розсильний, — кличуть до контори. Дійсно, прибула телефонограма: „Забезпечити 8 серпня о 9 год. ранку явку старшого рахівника з даними про збирання хліба в розрізі культур, про обмолот і скиртування, оранку під озимі, наявність насіннєвого матеріялу, про поголів'я худоби по видах, зокрема, свиней на відгодівлі, точні дані про хлібо-здачу (на підставі накладних заготзерна), про стан приміщень для худоби (стіни, покрівля, стеля, двері, вікна і т. ін.). Відчитність прийматиме особисто заврайсельгосп Шматъко”.

8 серпня. Возив дані до райсельгоспу. Знову бачився там з приятелями — рахівниками з сусідніх колгоспів. Скаржились на нехватку часу. Тов. Шматъко сказав, що поможе. Красиво промовляв. Правда, оплесків не було.

9 серпня. Голова розпитував, що воно за тов. Шматъко. Я спершу здивувався, чому наша голова не знає такого начальника. Він каже, що по голосу тільки знає його. Та ще як розписується на паперах. Я голові почав нагадувати, що тов. Шматъко весною приїджав було з обласним сільгоспіначальніком... Однак голова все одно не пригадав.

10 серпня. Здав п'ятиденний звіт. Щастя, що його можна посылати через сільраду, а то знову не було б часу збігати на польовий стан. Зранку побіг. Зірвалось — не добіг. Прибула телефонограма: „Забезпечити явку, особисто старшого рахівника...” Шматъко”.

12 серпня. Вчора при зустрічі тов. Шматъко попередив, що якщо я не поєднаю про зразкову організацію обліку по бригадах та фермах, буде відповідне покарання. Дуже грунтовно доводив, що облік — це соціалізм. А я нагадав, що тов. Ленін сказав: „Соціалізм — це радянська влада плюс електрифікація країни”. Питаю, хто правий? Тов. Шматъко сказав, що це не моє розуму справа. І наказав менше займатися канцелярщикою, а більш живою справою.

15 серпня. Три дні ховався по бригадах. Тільки сьогодні ввечері знайшли мене на тваринницькій фермі. Виявилось, було вже дві телефонограми: в одній з'явився о 10 годині, а в другій — догана за те, що не з'явився.

20 серпня. Чотири рази збирався піти. Не пішов. Двічі вирішив збігати. Догнали. Телефонограма надійшла. Щоб забезпечив. За всіма формами. І точними даними. Шматъко.

Розриваюсь на шматки...

25 серпня. На цьому кінчаю щоденник. Нічого цікавого і нового. А щодо науки іншим, — дивись 29 липня.

29 липня. Місяць минув, як розпочав щоденник. Маю вже дві догани від тов. Шматъка.

30 серпня. (Дивись 30 липня).

Газета „Соціалістична Харківщина” 1948 рік

НА ЗАЙЦЯ

(Пригода на полюванні)

Цього зайця можна було вважати моїм. Він підстрибував на одному місці, наче був прив'язаний до мушки моєї двостволки, і мені лишалось лише натиснути на гачок, як...

Пролунав постріл — і заєць дременув у кущі.

Ще не розвіявся димок з цівки рушниці, як з бічних кущів, мов з води, виринув присадкуватий дідок у ватянці й картузі з непомірно великим козирком та берданкою в руці.

Він з підозрою посміхався, а один вус його, лівий закурений вус, насторожено стирчав у бік, мов швайка.

— Плохі, значить, ваші діла, — промовив він, не ясно що маючи на увазі, і швиденько, діловито додав: — А покажіть-но ваші права.

— А ви хто ж будете? Інспектор?

— Ні, просто любитель-охранитель. Ну, ще сказати, — мисливець-піхотинець.

Подав я йому свої мисливські документи, він їх уважно оглянув і віддав назад, нічого не сказавши. Ми посідали на торішньому хмизі край озимого поля і закурили.

— А чого це ви, — поцікавився я, — назвалися мисливцем-піхотинцем? Хіба ще є які інші?

— Ого! Ще й які! — жваво відповів він, і його вус, тепер не лівий, а правий, гостро штрукнувубік.

— Е, наприклад, мисливці-кавалеристи, вельосипедисти, мотоциклісти.

— Може, і танкісти є? — посміхнувся я.

— Ні, таких ще не зустрічав. Танк — не дуже зручна на зайців машина, неповоротка. От автомобілісти — це інша справа. Такі є. Зразу після війни були мисливці-віллісівці, на американських віллісах їздили, а тепер уже на своїх, на „москвичах”. П'ятий день оце полюю на цих „москвичів”.

Він підбив пальцем козирок картуза і сердито повів:

— Оце недавно, повертаюсь я додому після полювання, вже поночі робилось. Раптом бачу, — „москвич” пре. Смалить на повному ходу через посадку, кущі трощить, ламає, мчить з уключеними фарами прямісінько на молоду озимину. — „Чи тобі, — кричу, — повилазило? Не бачиш дороги? П'яний, чи з глузду зснувся?”. Біжу навпереди. Але куди там, — не дожену машини. Протолочила вона озимину впоперек, за бугор сковалась. Чую, стріляють там. Бачу, знову машина з'явилася, на мене просто летить. А поперед того „москвича” у світлі фар клубиком запаморочений до смерті заєць. Щоб мене, чого доброго, разом з тим зайцем не підстrelili — я

мерщій у кущі. Сиджу, принишк. Чую, пролунало два чи три постріли, і скажена машина загарчала і спинилась. Виходжу тоді я, як оце до вас, з кущів, з берданкою напоготові. Дивлюсь, — двоє в штатському, не з нашого району, але нічого, вроді б то культурні. А перед ними вбитий заєць — „А з якого це, — питаю, права ви добро народне толочите?” — А ти що за інспектор будеш?” — питают вони мене так, як ото й ви спитали. — „Не інспектор я, — кажу їм з гідністю, — а просто любитель-охранитель природи з Куряжанки Дергачівського району Харківської області. А ви хто такі? Покажіть-но ваші права.” — „Іди ти, — кажуть вони мені без усякої культури, хоч і в шляпах були. — Іди ти, знаєш куди, — повторили вони ще раз, — поки ми тобі не показали такого права, що ти довіку живого зайця не побачиш”.

— От сучі сини! — вигукнув я з обуренням. — А куди ж влада, куди ж міліція дивиться?

— Так отож вони й є ота влада, будь вона... — додав він теж не зовсім культурно. — Правда, не з нашого району те начальство.

— Таки дізнались, хто то був?

— Ще б пак! Я, знаєте, — наче по секрету шепнув він мені, — колишній партизан, розвідник, — у мене все на приміті. Поки те та се, а я в пам'яті й записав номерок їхнього „москвича”. Вияснив, що один з сусіднього райкому партії, а другий начмил, тобто начальник міліції. Передав я це діло, куди слід. Тепер їм буде!

— Нічого їм не буде, — сказав я.

— Як це не буде. Та що ви кажете? — не на жарт обурився дідок. — Так вони ж справжні шкідники! Тричі шкідники! Раз за те, що труд людський нищать. Ви подивітесь, ще й досі видно, які рівчаки порили по озимині. Вдруге шкідники за те, що звіра мордують, по сорок зайців за один раз набивають, браконьєри! А потретє, машини розбивають, отак їздячи, — машини ж не їхні, а державні, — то й бий, трохи їх!.. Та за це карати, тричі нещадно карати треба!.. Ану, стривайтє...

Він швиденько скопився з місця, пильно придивляючись до чогось.

— Він! — скрикнув. — Він! Сюди мчить!

— Хто? Ваш „москович”?

— Та ні, заєць ваш. Точно, це той, що втік від вас. Він... У мене око... Та ви так не метушітесь, спокійненько підпустіть... Цільтесь уважно. Поперед беріть. Нікуди од вас не дінеться... От так, так... Поперед зайця беріть... Тепер давай!

Я зопалу стрельнув одразу з обох столів.

А в зайця не влучив...

Хай, думав, побігає...

Харків — Нью-Йорк, 1950-81

НЕ ТІ БДЖОЛИ!

Хороший голова колгоспу не про один хліб дбає. Візьмімо, наприклад, бджоли. Корисна, прибуткова галузь. Мед, віск тощо...

Тож не дивно, що по всьому нашему району пішла чутка про зразкову пасіку в „Дружній праці”.

Справді, розвиток бджільництва тут досить високий. І головне — у „Дружній праці” не одна, кажуть, пасіка, а дві. Нічого, звичайно, в цьому дивного нема. Аби була любов до цієї солодкої справи, то можна й три мати.

А історія така. Голова колгоспу Петро Петренко, досить ініціативний господар, покликав якось Івана Севастиановича, старого чоловіка, що добре знався на бджолах, бо ще й зараз мав власні дві дуплянки, і в ширій розмові поділився про майбутнє бджільництво в колгоспі.

— З рільництвом ми, — сказав, — на рівному шляху. Хліба маємо вдосталь. І тваринництво теж на певному рівні. Садок у нас є. Електрифікуємо та механізуємо господарство. Декому, може, цих досягнень і вистачило б, однак, я так розумію, що нашему багатому доброту не вистачає такої штуки, як мед. Якої думки ви про це?

Іван Севастианович розгладив рукою руденькі вуса, наче збирався мед кушувати, і сказав:

— Бджола — делікатна істота. ЇЇ треба знати.

— Ви спеціаліст, вас мені не вчити, — сказав голова. — Беріться до діла.

Купили відразу двадцять вуликів, на чолі поставили Івана Севастиановича і дали наказ колгоспним бондарям робити бочки на мед.

Бочки на мед поробили, а меду щось нема.

Голова до пасічника:

— Що це ви таке, Іване Севастиановичу, бджолам робите, що вони не носять меду?

Іван Севастианович за звичкою торкнувся рукою вусів і сказав:

— Не тих ми бджіл купили.

— Як це не тих?

— Бджолу відразу не розпізнаєш. Трапляється іноді така ледача!...

— А ви скеруйте її в потрібному напрямку, до меду.

— До меду і так кожен тягнеться, — сказав пасічник. — Але не стану ж я кожну бджолину на роботу виганяти. Бачите, де поставив я пасіку? На вигоні — простір, сонце! Куди хоч лети, — на всі чотири боки за десять кілометрів видно... А не летять. Не носять меду... Не тих бджіл придбали... Психологія не та.

— Ви щось таке говорите, що я і не второпаю, — знизав плечима голова.

— Причому тут психологія? Бджоли всі однакові.

— На перший погляд ніби так, здається, — погодився пасічник. — Ось ходімо, я вам на прикладі покажу.

І він повів Петра Петровича до пасіки. Правда, не до тієї, що на вигоні, а в іншій бік, до садка, що втопав серед квітів та запашних трав.

— Цим бджолам з-за дерев, як то кажуть, світла Божого не видно, — сказав Іван Севастиянович. — І що ж би ви думали? Не встигаю мед качати. От вам і психологія!

Петро Петрович глянув на пасіку і гірко скривився. Справді, не ті бджоли. Ото ж дві дуплянки чи? Івана Севастияновича? А оті три вулики? Бухгалтера. А чого це вулики Петра Петровича поставлені так скраю?

Поморщившись, голова сказав:

— Незручно, товаришу дорогий, виходить. Ідемо на мотузці відсталої психології. Ось прийдуть до нас сусіди досвід запозичати. Що їм показемо? Що скажемо? Подумайте, як вийти з цього слизького становища.

Тільки но Іван Севастиянович дав слово, що він подумає, аж і справді сповіщають, що прибуває делегація з сусіднього колгоспу для перевірки соціального змагання.

— Виплутуйтесь тепер самі! — кинув голова. — А коли що, то зникніть і на очі не показуйтесь гостям. І пасіку, що в садку, замаскіруйте щоб не вгледіли!

— А ту, що на вигоні, не замаскіруеш!

— Що ж робити? — бідкався голова. — пропали!

— Якось викрутимось, — заспокоїв пасічник і сковався від гостей у густому садку.

Петро Петрович зустрів делегацію, повів показувати господарство. Поплюбувались чудовим хлібами, з майбутніми героями соціалістичної праці познайомились. Біля масиву багатолітніх трав зупинились. Вони були саме в рясному цвіті.

Один з делегатів, білобородий та рожевощокий дідок, моторний такий, і вигукнув:

— От бац, де ваш мед!

Голова байдуже махнув рукою:

— Який там мед...

— Не прибіdnюйтесь. Чули ми, у вас пасіка добряча. Ми в цьому ділі ще відстали. Так що показуйте, повчимось.

— Та нічого наші бджоли не варті. Ходімо краще до столу. Он, бачу, кличути, — одвертав голова увагу приїжджих.

Пішли обідати. За бесідою про те та се делегати ніби й забули про пасіку. А раптом на закуску подають у мисках мед. „Бий тебе лиха година! — подумав голова про комірника. — Чорти його принесли з цим угощеннем!”

А той приїжджий бідовий дідок скопився, вигукуючи:

— Янтар! Золото! А казали — бджоли нічого не варті...

— Та їжте все, — пригощав голова, бачачи, як члени делегації, смачно прицмокували, підхоплювали з ложок язиками запашні янтарні краплини меду.

— Тваринництво у нас на високому рівні, — почав голова після обіду

знову одволікати увагу... — Маємо чотири ферми. Ходімо, покажу, а потім...

Голова міркував, що потім забере всіх до контори, до бухгалтерії, а там і пойдуть собі члени делегації, — однак той настирливий дідок, що напевнено дуже любив мед, сказав:

— А потім і на пасіку!

На тваринницьких фермах голова докладно і довго (думка була потоми-ти членів делегації) розповідав про методи та організацію праці; показував кращі породи худоби: рекордисток-корів, чистокрових жеребців, тонкорунних овець, породистих свиней.

Гості висловлювали своє задоволення:

— Чудово! Прекрасно! Спасибі вам! Тепер чекаємо вас до себе!

— Обов'язково прийдемо! — зрадів голова, гадаючи, що прийшов час прощатись. — А вам щасливої дороги!.. Де ваші машини?..

Машини сусідів стояли напоготові, але делегація ще не поспішала прощатись. Особливо нахабно поводився білобородий дідок. Він підійшов до голови і, підморгнувши, сказав:

— Я розумію, пасіку ви на кінець, на закуску припасаєте. Ну, то вже не тягніть, не томіть нас!..

— Сказати по правді, — почав викручуватись голова, — я в цій справі нічого не тямлю. А пасічника нашого, що дав би вам пояснення і таке інше, сьогодні щось нема. По вошину в район поїхав чи що...

— По яку вошину? — встриля в розмову дівчинка, що ходила біля приїжджих гостей. — Он де Севастианович... Поза кущами...

І справді, всі побачили Івана Севастиановича, що навпочіпки сидів за кущами. Далі ховатись не було вже глузду, і пасічник, огинаючись, підійшов до гурту.

— То ви вже приїхали? — убитим голосом сказав Петро Петрович. — Тоді показуйте гостям свої бджоли. Ведіть.

Попереду всіх поспішав моторний дідок, радий, що таки діждався свого. Він ще здалеку побачив у густих заростях саду блакитні та рожеві вулики і дуплянки, і серце його затрепетало: дідок, певно, теж був пасічником. Тріпотіло серце і в Івана Севастиановича. Його терзали внутрішні протиріччя. Голос говорив йому: „Куди ж ти ведеш? Веди ж не в садок, а на вигін, там же артільна пасіка!“ Але туди його ноги не несли. Він сам не свій ішов слідом за дідком, що вже стояв біля пасікі і з захопленням вигукував:

— Як у раю! У тиші благословленні! У квітах яких! Тепер я розумію, чому у вас такий запашний мед!

Іван Севастианович запитливо глянув на Петра Петровича і сказав рішуче:

— Оце вона є, наша пасіка...

— А то ж чия, на вигоні? — зацікавився допитливий дідок. — Як же ви, голови розумні, на спеку її виставили?..

Іванові Севастиановичу наче хто в бік штовхнув. Він махнув рукою і якимсь зовсім чужим голосом промовив:

— Та то, знаєте, одноосібницька, приватна... Так би мовити, пережитки минулого... Там зовсім не ті бджоли. Не той там і мед.

ГАВИ ТА ДОВГОНОСИКИ

(*Сценки з наути*)

КАРТИНА ПЕРША

Зима. Січень. Кімната. Ділова обстановка. Дзвонить телефон. Відповідальний за сільгосптехніку товариш бере трубку.

— Алло! Я слухаю... А! Це ви, товариш Пугачов! Привіт області!.. Що? Привезли обприскувачі? Оце здорово! Кажу, здорово... Зараз же дам команду. Спущу. Рознарядки, кажу, спущу по колгоспах. Звичайно, я з цієї справи не спущу ока. Що кажете? Та ні, так, як торік, не трапиться. Ясно. Врахуємо промахи.

Того ж дня і в інших місцях дзвонять телефони. Знімають трубки.

— Привезли? Сорок кінних і двадцять чотири ручних? Чудово! Прекрасно! Заберемо відразу. Зараз запишемо телефонограму і дамо команду. Спустимо. Промахів не повторимо. Час маємо. Заздалегідь врахуємо і забезпечимо...

КАРТИНА ДРУГА

Запахло весною. Березень. Кімната. Та ж ділова обстановка. Дзеленчать телефони. Знімають трубки.

— А! Товариш Пугачов! Привіт і шанування! Що? Привезли? Пора забирати? Оце здорово! Добре, що вчасно сигналізуєте... Зараз перевіримо. Запишемо телефонограму і вживемо заходів. Будьте певні. Що? Ну, ясно, рознарядки ми вже спустили... Що? Як кажете?.. Та не прогавимо! Кажу, не прогавимо.

КАРТИНА ТРЕТЬЯ

Весна. Квітень. Кімната. Ділова обстановка без змін. Ще раз дзеленчать телефони. Знімають трубки.

— Алло! Ну да, Приходько слухає... Питаєте, сіємо? Звичайно, буряки вже сіємо. Довгоносики? Ні, ще не передбачається... Що? А! Це ти, Пугачов? Здоров! Як там діла в області? Що? Обприскувачі?.. Кажеш, не забрали? От біда з народом! Я зараз іх... Будь певен. Повний порядок!

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Весна в повному розпалі. Початок травня. Кімната. В обстановці помітні деякі зміни, але в основному вона лишається діловою. Телефон дзвонить. У трубку говорить відповідальний за сільгосптехніку товариш:

— Алло! Це говорить Приходько. Дайте мені голову. Живого або мертвого!.. От так... Слухайте, товаришу голово, як у вас там діла з довгоносиком?.. Так-так... Ви там глядіть мені, — боріться. Не допустіть! Щоб на полі птиця була. Що? Гави? Які гави? При чому тут гави? Гави довгоносикам не страшні! Ви курей на плантації вивозьте... А обприскувачі? Як це які? Ручні та кінні. Чи ви не розумієте сили хемічної боротьби? Рознарядку одержали? Як це вперше чуєте? А подивіться телефонограму! Оце так здорово! Що значить, ніколи було? І заікаться не смійте мені!.. Виправте становище! От ішо мені гави!

• • •

Між четвертою і п'ятою, останньою, картиною пройде не зовсім точно визначений час. Усе залежатиме від активності довгоносика.

У цій останній картині він гратиме провідну роль. Тільки не в картині, а на бурякових плантаціях. Вихід його на сцену буде масовий.

Ділові особи, нам уже знайомі, довідавшись про це, страшенно гриматимуть, шукатимуть винуватців, жадатимуть покарання і знову звернутися до рятівного телефону:

— Алло! Дайте мені товариша Пугачова. Привіт! Чутка пройшла, що у вас лежать наші обприскувачі. Які? Ручні та кінні... А тут, бачте, у нас масово пішов довгоносик... Що? Нема? Як це нема?.. Де ж вони?.. Що, що? Які гави?.. Я про наші обприскувачі питую.

— О! Ні, так не можна працювати!.. Алло!

Повісили трубку.

— Бий тебе лиха година! Знову прогавили!..

ШЛЯХИ-ДОРІЖЕНЬКИ

Оце не так давно приїздив до мене гість з України, сам автомобіліст, працює на заводі, де випускають прудких „Запорожців”, і забажав він проїхатись зі мною по місцевих шляхах-гайвеях. Він чув про ці *vei*, а що воно, — цікаво дізнатися, щоб може й покритикувати капіталістичну систему ви-зиску. Я ще й сам, невіглас, добре не розрізняв, що то є гайвей, а що парк-вей, і чи вони кращі, скажімо, від торнпайку (пробачте, може я й досі непра-вильно вимовляю ці назви). Часу тоді було мало навіть для власної орієн-ції, і тому я відразу вирішив сісти з моїм гостем у рейсовий автобус і пої-хати в напрямку до Атлантик-Сіті.

Поки ми з трудом виплутувалися з міста і пропихалися крізь Лінкольн-тунель, мій супутник засумнівався, чи ми зможемо отак поволенъки за три години (як я обіцяв) проїхати якихось двісті миль до того Ситі. Ale тільки-но вирвались на той гайвей чи парквей, гість мій, які сів, так і завертів головою на всі боки з виряченими очима і роззявленим ротом, не здатний жодного слова вимовити всю дорогу. Не знов, куди й дивитись, бо з обох боків і нагорі, і внизу, розстилалися дороги по чотири, а то й по шість смуг в один і в протилежний бік, по яких лились потоком тисячі машин. I наш ав-тобус мчав 80-90 кілометрів на годину, а здавалось, що він тільки погодується на м'якій пружині, не торкаючись бетону...

Отак він, мій супутник, запорізький автомобіліст, з одвистою від подиву щелепою і прибув рівно за три години до Атлантик-Сіті.

Я почав з цього епізоду свій фейлетон, бо мені й досі згадується, що я пи-сав тридцять п'ять років тому в харківській газеті, в якій „нешадно тавру-вав окремі недоліки переможного соціалістичного будівництва”. А писав я таке:

„Відомий герой з Криловської байки, побоявшись ступити на небезпеч-ний для брехунів міст, почав напитувати броду. Можемо тільки догадува-тись, чим викликано прагнення завідуючого шляховим відділом Дергачівсь-кого виконкому тов. Безрука обминати містки, розташовані на території району.

Здавалося б, чого йому боятись, коли у своїх відчитах до вищих інстанцій — все в ажурі. Всі графи зведені чин чином заповнені, цифри відповідно проставлені, підсумки зроблено, перспективи накреслені. I на папері кар-тина виходить просто чудова: шляхові роботи перевиконуються, соціалістич-ні зобов'язання взято з перевищеннем і дано вроцісті обіцяння рапортувати черговому з'їздові партії про нові успіхи й досягнення на шляхах, — до кому-нізму.

Однаке, коли товаришеві Безрукові доводиться їхати на дрожках з Дергачів до Вільшан, то навіть самі досвідчені коні звертають геть убік від містка через гниленьку річечку і прямують в об'їзд ген-ген аж за сім кілометрів по рівному...

Отак і всі в районі, — чи то у них така худоба завелася, чи грець його зна що, оце замість їздити по-людськи через містки, щоразу напитують броду. Гадаєте, може, тільки по дорозі на Вільшану? Тоді їдьте на Золочів. Кажете, їздили? Коні й там не везуть? Краще треба годувати коней...

В колгоспах ім. Володимира Ілліча та ім. Петровського думка була така: якщо худоба буде голодна, вона сама потягне через будь-які містки у ліс за річкою, де стоять скирти накошеного сіна. Розрахунок вірний! Давши коням добре виголодатись, запрягли їх у гарбу і рушили. Та, — лишенко! — тільки-но вдалині замаячив непевний місток, коні відразу стали навдишки — і ні з місця! І цмокали, і нокали, і батожили — не йдуть! Випрягли коней, запрягли волів. Думали, — покірніша худоба. Поки перший кілометр тягли — йшли смирно. А перед самим містком круто повернули „цабе” і мов показились, — потягли до броду на Лопань.

А люди й думають, — що ж це виходить? Худоба розумніша за людей? Почали самі шукати шляхів до того сіна за річкою. А шлях один: лізь у воду. Знову ж таки розрахунок вірний. Коні чи воли підвозять людей до небезпечного місця, самі розсудльво спиняються, щоб подивитись, як люди злазять з возів і бредуть на той берег, нав'язують оберемки сіна, нагилюють собі на плечі і тим же зворотним рейсом перебрідають річку до воза, запряженого розумними волами.

Хороші смішки! У голови колгоспу ім. Володимира Ілліча Пилипа Білобока від цих рейсів уже добряче болять боки. Попотаскай отак на своїй шії! Коні ж не винні, ім сіна дай, бо подохнуть, — голові ж відповідати, не товаришеві Безрукові.

А він далі пише зведення і бере підвищені соціалістичні зобов'язання у переможному русі по шляхах-доріженьках до комунізму .

У Харкові, на риночку...

Дмитро Іванович Ред'ка, голова колгоспу ім. Острівського, Вільховатського району, мав, можливо, непогані наміри, надумавши іхати на базар у Харків.

Думка була вторгувати трохи грошей. Правильна думка, раз у колгоспі є зайвина продуктів, які можна продати за рішенням загальних зборів. Так і в Статуті сказано.

Коли ж почав тов. Ред'ка міркувати, що ж саме везти на базар, то як він не гадав, усе випадало... на свиню.

Спершу він цю думку рішуче відкидав. Все таки свиноматка — крупна фігура в громадському тваринництві. Та й треба ж її якось вибракувати. Возні з нею! Хай погуляє ще...

,,Повезу пшона”, — врешті рішив голова і сказав комірникові Олександру Біді:

— Приготуй кілограмів 400. Повеземо на базар.

Сказавши це, знову подумав: „Ну, повеземо ми пшено... Що ми з ним самим на базарі робитимем?

— І олії кілограмів з 200 наточи в бочку, — розпорадився.

І одійшов собі геть в інших справах. Коли це назустріч іде голова ревізійної комісії Євген Печенюк, приятель голови колгоспу.

— Збирайся, — каже йому тов. Ред'ка, — завтра поїдемо на базар.

Печенюк охоче погодився, про деталі не дуже допитувався, хоч, як голова ревкомісії, поцікавився, чим торгуватимуть у Харкові на риночку... Ред'ка поінформував: пшено, олія і...

— Щоб його ще? — запитав голова, а в самого настирлива думка з кінчика язика так і скочила: — Може свиню? А? Щоб машину порожньою не ганяти... Й право! Продамо свиню! Гречь її не взяв!.. Оце побазаруємо... Як то в пісні співається: „У Харкові, на риночку”...

— Та як же це... — почав щось голова ревізійної комісії казати.

— Дуже просто, — розуміючи, про що мова, відповів Ред'ка. — Вибракуємо свиноматку втрьох, — оце ти, я і комірник, — і закон.

Хоч уже на вечір хилилося, швидко з свиноматкою впоралися: вибрали, зарізали і, як то кажуть, і руки помилили...

А на ранок, чуть світ, на базар подалися.

Невідомо тільки, чи мили вони руки в Харкові, а якщо мили, то чим, бо здалося, що з базару ці три продавці повернулися з нечистими руками.

Колгоспники, довідавшись про всю цю операцію тільки по приїзді Ред'ки, Печенюка і Біди з Харкова, поцікавилися, як же ж їм хоч торгувалося у Харкові на риночку...

Як не допитувались, нічого толком не сказали, аж поки не приїхав ревізор з районного відділу сільського господарства. Що вони ревізорові казали, — невідомо. Одне вияснилось, що до колгоспної каси після такого базарювання не потрапило 3000 карбованців. А може й більше, — хто тепер точно дізнається?..

— Та чепуха... — неохоче відповідали комерсанти. — Базар нікудишній... Усе дешево, хоч запали!

— А все таки, скільки наторгували?

— Та скільки, скільки... — почав дратуватись голова. — Скільки не вторгували, — все наше.

НЕЧУВАНА ПРОПАЖА

- Жахлива пропажа трапилась, товариші!
- Що таке? Гроші вирізали?
- То було б півбіди. Гірше.
- Кінь здох?
- Коні живі. Гірше.
- То що ж таке сталося, кажіть!
- Сорок гектарів землі пропало в колгоспі „Спільна праця”.

Діло було так. Ходили ми з головою Хомою Омеляновичем оглядати колгоспні лани. Якихось повноважень ревізувати чи критикувати діяльність цього господарства я не мав, але коли голова довідався про те, що я з обласного центру та ще й пописую в газеті, одразу ж ухопився за мене:

— Хочу, щоб ви свіжим оком глянули. Об'єктивно. А то всі в один голос про мене: „Він же Балака! Що ви з нього хочете?” Взагалі скажу, що глумитися з прізвища некультурно. Тільки цього в нашому районі не розуміють. Яка не є нарада, скрізь тільки й чуєш: „Балака та й Балака!” А хто більше балака, ще хтозна... Ну, гаразд, ходімо, покажу. Самі побачите. А коли трапиться нагода, скажете в обласному центрі, хто такий Хома Омелянович Балака.

Вирушили в поле.

— Не криюсь, перебудовуючи по-новому сільське господарство, натрапляємо на труднощі, — признавався Хома Омелянович. — Але боремось. Всього відразу не охопиш. Поступово. Стараємось з усіх сил...

Проїжджаючи лани.

— Ото бачите, вже косять, — коментував голова. — Яка врожайність, питаете? Точно не скажу, сподіваємось, буде середня по району. Дощів, розумієте, малувати було весною, а тепер не висихаємо. Неминучі втрати... Оце три дні як розпогодилось. Жнива у розпалі. Бачите, уже гарбами возять на тік. А он там ген-ген праворуч те, що я вам особливо хочу показати. Там наш чистий пар! Во-о парок! Як вороняче крило! Ось бугор проїдемо, — його здалеку буде видно...

Проїхали бугор. Хома Омелянович довго вдивлявся в далечіні, потім спинив коня, зліз з лінійки, оглянувся на всі боки.

— Стривайте, — заклопотався він. — здається, ми не тим шляхом прямуємо...ви щось кажете? Щоб я забув, де у мене чистий пар? Та його здалеку видно. Не голка, а сорок га! Як вороняче крило! Пішли, маєтесь, навпросте, а то об'їжджати довго.

Зійшли з лінійки і пішли навпросте. За кілька кроків потрапили в густі бур'яни.

— Це осот, — бадьорився голова. — Його не сій, а воно, стерво, росте як з води. Та ще після дощів бачите як поперло! Чия ж це ділянка? Треба буде полеводу дати наганяя... Пішли далі, не бійтесь. Ви отак його руками набік одгортайте, а то він, цей клятий осот, здорово по вухах б'є!.. Уже недалечко й кінець гонам, а там підемо дорогою...

Пробились крізь осот на дорогу. Хома Омелянович обтрусився і знову оглянув навколоишню місцевість.

— Так і є, — повеселішав він. — Правильний напрям узяли. Он і межовий стовпчик. А за ним якраз і наші чисті пари. Самі побачите, — як вороняче крило! Во-о парок! Розкажете в області...

Проминули межовий стовпчик.

— Так оце, значить, — почав Балака, — дивіться. Стійте, гляну... Що за біс? Знову не з того боку зайдли! Знову нас чогось у бур'яни потаскало! Недавно, здається, й був тут, а наче вперше... Кажете, може, це не наші лани? Та ні, я свої знаю, правда, землі у нас чималенько, ну, а де наш чистий пар, я і вночі знайду!.. Як же нам до нього звідси близчє дійти? Ага, зараз спитаю. Он хтось маячить у бур'яні... Огов! Тъху ти! То чиєсь корови пасуться... Пішли за мною. Тепер уже я сам бачу, де наші чисті пари. Не голка, а сорок га! Ось зараз покажу. Та ви й самі відразу побачите. Як вороняче крило. Чистий, аж вилиске! Во-о парок!

Пройшли ще з кілометр.

— Ху-ух! Здається, прийшли-таки! — з полегшенням сказав Хома Омелянович. — Бач, де він, а ми його шукаємо! Ось тільки завернемо трохи вліво і... От бісові будяки! Такі ж бо колючі!.. Ви руки поховайте в кишенні... Пішли далі... Да-а, нелегке діло головувати!.. О! Так і є, — он уже й другий межовий стовпчик видно. Це ми, виходить, з другого боку до пару підходимо?.. Стійте, роздивлюсь...

Спинився Хома Омелянович, повів головою на всі боки, закліпавочима і несамовито вигукнув:

— Караву-ул! Де ж пар? Як вороняче крило!.. Рятуйте! Пропало сорок гектарів пару! Сорок га! Га?

КІЗОНЬКА МОЯ МИЛА!

*Заборонити тримати у приватних
господарствах худобу: корів, биків,
коней, овець та кіз.
(З постанови уряду за часів Хрущова)*

Невеличка така тваринка, а скільки, бач, клопоту завдала! Може, яксь особлива, породиста, рекордистка? Ні, звичайнісінка собі коза, нижче середньої вгодованості, дрібненька, зовсім непоказна. Навіть мекала не дуже голосно. Скромна була коза.

Кажемо, була, бо вже її, бідолашної, давно нема. Як офіційно мовиться, реалізована на м'ясо. Але згадка про неї майже два роки живе в усіх переказах і в писаних документах, число яких дійшло 37 сторінок.

Як у казці, тихо-мирно жила-була коза у 70-літньої трудівниці-вдовиці Векли Давидівни Наріжної в селі Макарівка Золочівського району на Харківщині. При можливості давала молоко, яке бабуся, не будемо таїти, дуже любила.

Та як же ж вони насмілилися реалізувати на м'ясо улюблену кіzonьку?

Стривайте. У грудні прийшов до неї агент по державних поставках сільсько-господарської продукції Юхим Лисак і сказав:

— Бабусю! З вас сорок кіл м'яса.

— Та що ви? — посміхнулась бабуся. — Я й сама, мабуть, стільки не важу.

— М'ясо не з вас, а з вашого господарства, — пояснив дотепний агент.

— Яке ж мое господарство? Ото воно все, — показала господарка на козу.

— То й добре. Її ми й візьмемо. В рахунок продподатку.

— Як це візьмемо? Мені ж ніхто ніколи нічого не казав про той податок.

— Тепер от і кажемо. Завтра прийдемо, — скінчив розмову агент і, скоса глянувши на козу, вийшов.

Другого дня Юхим Лисак прийшов зі своїм старшим у справах заготівель Федором Шипавкою. Ні слова не мовлячи, налигали бабину козу і повели з двору. Баба в плач, коза жалібно замекала. А заготівельники весело гукнули:

— Не журіться, бабуню! Квитанція за нами не пропаде!

Зажурилась Векла Давидівна. Здавалось їй, політично несвідомій, що тут щось несправедливе вчинили. Горе цілком її звалило з ніг. Навіть поскаржитися не змогла.

І тільки через вісім місяців по теплій погоді дошкандибала вона до сільради і від голови дізналася, що козу в ній забрано незаконно, оскільки вона по старості літ може бути звільнена від держпоставок.

Лишенко ж моє! Заголосила баба. Та чого ж ніхто не сказав їй тоді, що вона може бути звільнена? А що ж тепер? Де коза? Нема кози, — пішла на м'ясо вбогій державі.

Почала вона з помічю добрих людей писати скарги. Одна з них через півроку потрапила аж до Облуповмінзагу. Довго він не відповідав. Нарешті якийсь заступник голови (підпис нерозбірливий) озвався: „Ми не можемо встановити, про яку козу йде мова. Просимо пояснити”. Пояснила бабуся: „така-то й так, — маленька, біленька, звалася Котя, на лобі чорна цятка...”

За місяць (надзвичайна оперативність!) уже сам голова тов. Заговора заговорив: „Після докладної перевірки встановлено, що ніякого вилучення кози у громадянки Наріжної агент по держпоставках не робив”. Не робив — і квит! Ніякої кози не було!

Поскаржилась далі Векла Давидівна до районної прокуратури: це ж бо кримінальна справа, — прийшли, забрали козу і кінці у воду! Прокурор тов. Ступа відповів. Усупереч твердженню Заговори він призвався, що Юхим Лисак таки вилучив козу у громадянки Наріжної В.Д., але докладною перевіркою працівників міліції встановлено, що насильства ніякого над козою агент не робив. Коза пішла добровільно. Отака, бачте, коза, — свідома значення держпоставок! І сама громадянка Наріжна не протестувала, бо досі ніяких скарг не подавала. Крім того хитра бабуся намагається заплутати справу і обманити його, прокурора Ступу, заявивши, що їй нібито 70 років, тим часом проведеним слідством установлено, що громадянка на два роки молодша.

Бабуся вже не так за свою козу, як за справедливість стала тоді боротись. Через п'ять місяців навколо бідолашної кози зібралися кращі сили району й області. Крім Заговори й Ступи почали товкти воду в ступі керівники районного відділу мінзагу Паластрев та Серов. Нарешті втрутилася Облпрокуратура! І Заговора вже інакше заговорив, що Юхим Лисак перестарався і таки примусив громадянку Наріжну віддати козу. Суворий начальник за „нечуйне ставлення до скарг трудящих” оголошує догани Паластреву, Лисакові та Щипавці. А козу наказує повернути гром. Наріжній...”

Де ж узяти козу?

Хто віддасть? Може Лисак або Щипавка? Чи може Заговора або блюститель законів прокурор Ступа? Еге, знайшли дурних! Хай спочатку баба з ними пару років посудиться...

Харків — Нью-Йорк, 1954-82 pp.

ШАШІЛЬ ДУБИ ТОЧИТЬ...

Приємно писати про колгосп, що з відсталого став передовим. Хороші слова самі просяться на папір, щоб розповіти про розквіт, щастя, радість.

А якими словами сказати про колгосп, що з передового став відсталим? Гірко говорити про такі речі. Не хочеться про це говорити, бо це біда, горе, нещастя. Це все одно, що деревця в саду, яким рости й рости, а вони, дивись, чомусь хиріють...

Хороший з давніх часів колгосп „Плуг та молот”, Чепільської сільради Балаклійського району, почав раптом занепадати. Та чим раз, то все дужче й дужче. Торік докотився до таких „підсумків”:

Недодав державі хліба 152 тонни.

Кукурудзу збирали з вересня до лютого і врешті вияснилось, що ніякої кукурудзи нема. Усю до зернини, всі 222 центнери за 5 місяців з'їли коні. Щоб не було їм занадто багато, помагали свині. В акті вказано, що ця худоба-ненажера не вдовольнилася кукурудзою, — з'їла ще 15 центнерів вівса.

Картоплі загинуло 5 тонн. Буряків — понад 600 тонн.

Що ж таке сталося в колгоспі? Не вродило? Нема людей роботячих?

Ні, врожай був не поганий. На полі працювали хороші люди, в яких болить серце, дивлячись на таке нещастя.

І голова є, Пилип Карпович Миколенко. І бригадир Тузенко. І полевод Колісниченко. І Бубульов, колишній рахівник, що ото такий баланс минулого року вивів.

Що ж вони роблять?

Вони зайняті будівництвом. Нові хати собі будують. Не хати, а будинки-світлиці за найкращими проектами архітекторів. Не вдовольняє Миколенка та, в якій він зараз живе, хоч вона добряча, показна, під залізом. Хай колгоспні теслярі будують нову. Не подобається Тузенкові і його хата, — бригадирові хочеться мати дві. Яке йому діло до того, що на полі бур'ян заглушив ячмінь, овес і навіть пшеницю. Йому хату нову давай!..

— Не хочу жити в старій, — каже, — У цій шашіль завівся.

Шашіль — страшна річ. Він дужі, високі дуби сточує так, що вони падають. Цей маленький хробачок підточує найміцніші підпори, безоглядно знищує все, над чим трудились роботячі люди. Безсовісний, підлій шкідник, оцей шашіль!

Психологія його така: „Чи довго мені тут розкошувати? Допався, — значить — хапай, поки не викурили”.

— Чи не так, тов. Миколенко?

А де громадське око, спитаєте. Або точніше сказати, що ж робила ревізійна комісія?

Вона точно встановила, що Миколенко, Колісниченко, Бубульов украли в держави сотні центнерів хліба, пляну хлібоздачі не виконали, а в коморах виявилось понад 300 центнерів лишків; що кукурудзу, буряк, картоплю розбазарили, погноїли, що польова земля дається „своїм людям” під городи; що хати собі вони будують коштом колгоспу; що Миколенко собі третю корову взяв з ферми. І ще багато чого встановила ревізійна комісія, в складі якої є члени колективу з першого дня його існування і які не можуть мовчати.

Не хочемо ми Миколенка головою! — сказали вони на звітно-перевиборних зборах. І всі члени колгоспники підтримали.

Тоді підвівся тов. Ковтун, представник з району, і сказав так:

— Мені видніше. Пилип Карпович Миколенко повинен бути головою.

Коли збори ахнули, він додав:

— Інших кандидатур і не виставляйте, все одно не затвердимо.

Так і просунув Миколенка знову головою. Але видно, що довго не вдержатись, тому поспішає Миколенко нову хату собі збудувати.

ШУЛІКА І ПІВНИКИ

Малий фейлетон

Нема нічого страшнішого для розвитку птахівництва, як шуліка. Цей крилатий хижак, мов буря серед погожою дня, налітає на бідних курчат, хапає їх своїми чіпкими кігтями і заносить хто зна куді собі на поживу. Беззахисному курчаті від нього ні одбитися, ні оборонитися, — нікому й пожалітися. В давні часи, описані в казках, правда, траплялися такі завзяті півні, що відважно ставали на оборону свого племені, і, як кажуть, досягли певного успіху. Видирали курчат в пазурів хижака, рятували нещасних.

Тільки тепер таких півнів нема. Та й казкам ми не дуже віримо. Дивимось на речі реально. І бачимо, що й хвалені півні являються такими ж жертвами шулічачого розбою, як і звичайні кури.

Про це якраз докладно може розповісти голова колгоспу ім. XVII партконференції, Харківського району, Микола Васильович Попков.

Було ще не так давно в цьому господарстві мало не 400 півників, а тепер — всього штук півтораста. Росли собі ці півники, біди не знаючи, повиростали такі бідові й голосисті, як почнуть кукурікати, голові спати не дають. Але лиxo не в тому. Микола Васильович убитий тією обставиною, що нема ніякого рятунку колгоспним півням від страшного хижака.

Уже йому навіть совсім списувати такі численні втрати на одного шуліку. Як не хочте, а знайдуться такі, що не повірють. Не може, скажуть, щуліка та стільки півників витаскати. Ну, три, п'ять, хай десяток ухопить за сезон, — вистачить з нього. А щоб дві сотні потягти, — розкажіть кому іншому. Казкам не віримо. Дивимось на речі реально.

Але хоч вірте, хоч не вірте, а в колгоспі, де головою тов. Попков, не так давно було чотири сотні півників, а тепер всього півтораста.

Це тим більш прикро, що в кращому випадку пішли б ці півники у м'ясоzagotіvлю — був би належний ефект. Однак, ефекту цього нема. Лишається абсолютне невиконання пляну м'якопоставок і ганебне зменшення поголів'я на фермах колгоспу.

Та що півні! Де їм там змагатися з шулікою! Велика рогата худоба, свині, — і ті нічого не вдіють проти свавілля хижака. Можете не вірити, що в даному разі теж замішаний шуліка, але факт лишається фактом, що на свинофермі на 1 січня було 22 свині, а сьогодні — 15. А поросята, як оті півники, десятками зникають невідомо куди. За останній місяць чотирнадцять поросят і кувікнути не встигли!..

Одного разу навіть бичка не стало. Завідуючий тваринницькими фермами Т.П. Костін каже, що тут шуліка не причетний. Справді, який не є він лютий хапуга, але йому, звичайно, одному бичка не підняти. Тигрові, тому було б це з руки. А шуліка хай і не пробує...

Так що в цьому випадку обійшлися без акта на шуліку. Взагалі обійшлися без акта. Був бичок — і нема бичка.

Під впливом всіх цих важких подій голова так розстроївся, що просто махнув рукою на тваринництво. Треба, наприклад, знімати телят з контрактації — не знімає. Худобі ніде буде зимувати — конюшні, свинарника не буде, старих приміщень не ремонтует. Говорять йому:

— Миколо Васильовичу, давайте піднімемо на правлінні питання про стан тваринництва в колгоспі.

— Не будемо ми піднімати цього питання, — одповідає він.

— Так воно ж стоїть перед нами!

— Ну й хай стоїть. Чого ж його ще піднімати?..

ЖИЛИ СОБІ ДІД ТА БАБА

Так починалася відома народна казочка.

Але зараз ми не про казочку, яка, як правило, кінчається, благополучно, а про звичайну бувальщину, кінець якої зовсім інакший.

Жили собі в селі Куньє, Савинського району, дід та баба.

Прізвище мали поважне, — Ворошили. Мало не родичі славетного полководця. На жаль, тільки однофамільці.

Правда, Дід Митрофан теж непогано воював у молоді роки, а зараз, дійшовши поважних літ, сумлінно сторожує в колгоспі „Зоря комунізму”. Понадяки від правління не раз одержував за пильність. Баба Ворошилиха теж до недавньої пори робила на фермі, а як зробилася зовсім немічна, колгосп нагородив її пенсією. За довголітню працю, за трудові подвиги. Пенсія, — каже баба, — не така вже й велика, але нічого, вмерти не можна. А що бабі потрібно? Шматочок хліба та кухлик молока. Добре, що коза є, молочко дає.

Живуть тихо, мирно, у злагоді. Користуються повагою людей. Сусіди помагають.

А оце недавно заходить дід до контролі працівників, а там йому й кажуть:

— Викликають вас, Митрофане Андрійовичу, в район, до райсоцзабезу.

Здивувався дід, а спитать нікого, треба їхати. Дали йому коня в бідарку, і подався дід Митрофан до того забезу.

Повернувшись увечері. Похмурий. Бабі нічого не сказав, пішов до голови.

— Невдача, — розказує. — Треба було не самому, а з бабою приїхати.

— Навіщо баба? — дивується голова. — Допитуються про бабині літа. Інакше пенсії не видаватимуть.

— Та чи вони там подуріли! Ми ж самі їй заслужену пенсію 12 карбованців призначили на загальних зборах. Ми ж знаємо скільки їй літ. Хай вони доживуть до таких семидесяти п'яти!

Наступного дня дзвонить голова в район. Так і так, навіщо перевірка, баба стара, немічна лежить...

Нічого не знаємо, — відповідають. — Хай явиться.

Пожалійте стару! — просить голова. — Я пришлю всі довідки та характеристики, якщо треба.

Ніяких довідок, — кажуть. — Ми не бюрократи. Нам потрібні живі люди.

Голова хотів щось гостре сказати у телефонну трубку, але втримався, тільки потім добряче вилаявся. Сказав дідові Митрофанові:

— Хочуть живу бабу бачити. Ідьте.

То добре, що там сидять не чиновники-бюрократи. Уважні до живої людини. Візьму стару. Якось доїдемо.

Отакий був дід дисциплінований. Посідали вони на бричку і поїхали. Не дуже поспішаючи, щоб не розтрусити немічну стареньку, десь аж по обіді з'явились у забезі.

Повернулися додому зовсім поночі. Вранці пішов дід до голови.

— Невдача, — каже. Сумніваються у бабиних літах. Требують метрики. — Та де ж вона іх візьме? — аж засміявся голова. — У минулому столітті народилася...

— Кажуть, їдьте в обласний центр, у Харків, — хай там у ЗАГСі розберуться, видадуть копію метрики, тоді будемо видавати бабі пенсію.

До Харкова дід Митрофан поїхав сам. Баба від клопітної роботи зовсім звалилася. Повернувся додому вже не ввечері, а ранком наступного дня, — дорога дальша, ніж до Савинців. Похмурий, як чорна хмора.

— Невдача, — каже бабі. — Пропали твої метрики.

— Та грець з нею, з тією пенсією! — заспокоює баба діда. — Не клопочись. Така вже й сума! Хай вони подавляться нею!

— Не кажи так, — стримує дід бабу від надмірного хвилювання.

— Справа не в тих дванадцяти карбованцях, — хай би вони згоріли, аби не розстроюватись. Але я за справедливість. І буду добиватись, що б там не сталося!

Дід, як бачите, був ще й упертий. Голова підтримав його:

— Добивайтесь, Митрофане Андрійовичу. А ми вас підтримаємо. Що ж вони тепер хочуть?

— Кажуть, щоб бабу доставити на якусь комісію чи перекомісію, щоб вона встановила літа...

— Ну, то їдьте, хай подивляться, — невесело пожартував голова. — Хай у зуби подивляться.

Як трохи підправилась баба, дід посадив її на бричку, і потихеньку поїхали вони на ту комісію в район.

Додому повернулися пізно вечері. Ні з ким не хотіли вже й говорити. А голова такий чутливий, — сам зайшов до діда й баби.

— Знову невдача, — пояснив дід Митрофан. — На слово не вірять. Кажуть, а що, як ми обманюємо? Я кажу, ви подивітесь на бабу і скажіть, скільки цій дівці років. І взагалі питано їх: а скільки вам треба? То, кажуть, не ваше діло. Ми маємо інструкцію. А на око ми не можемо літа встановлювати.

— То що ж вони тепер від баби хочуть?

— Свідків. Хай підтвердять, скільки їй років.

— Ну, то й чудово! Ми всі, цілим колгоспом посвідчимо! Я особисто піду.

— Вам, молодому, не повірять, — каже дід. — Потрібні свідки, які були присутні в церкві, коли бабу хрестили.

— Як, як, як? — аж підстрибнув голова. — Скільки ж тому свідкові мало бути років? Бабі зараз сімдесят п'ять, а тому, хто хрестив її, тоді було щонайменш 18- 20 років, а в сумі виходить 95!.. Ні, нема у нас таких старих. Ви з бабою найстаріші у нас...

— А що, як узяти та всю оту комісію перехрестити? Вздовж і впоперек! Та так, щоб потім на пенсію пішли по інвалідності...

— Як ви гадаєте? А?

Харків, 1949

НЕНАЖЕРА — КІНЬ

Апетити різних тварин дуже неоднакові. Віл, наприклад, єсть стільки, скільки йому треба для роботи, і цілком себе виправдовує в хазяйстві. Верблюд дуже скромна в цьому відношенні тварина, — цілком без їжі й води може обходитися довгий час. Осел задовольняється малим, — на те він і осел. Свіння добіса жере, зате дає багато сала. Слон, кажуть, за раз може з'їсти десяток хлібин, віз сіна, бричку гарбузів або буряків. Тому мало хто в нас держить його в хазяйстві. Обходяться переважно кіньми.

Коні, як відомо, їдять овес, сіно. В міру. Харчі виправдує справною роботою. Однак, і серед трудящих коней трапляється такий виродок — ненажера, що весь благородний конячий рід ганьбити.

Такий екземпляр зустрівся нам не в зоопарку, а у тов. Мокроусова, уповноваженого комітету хлібозаготівель по Великобурлуцькому районі Харківської області.

Де він його придбав, може, які цигани йому такого всучили, — він і сам доладу не згадає. Тепер мучиться з ним.

А найімовірніше йому того коня, як то кажуть, по рознарядці спустили згори, від старшого начальства, щоб він, як уповноважений у справах хлібозаготівель, не ходив пішки по району. Отож він запрягав того коня у бідарку і виrushав у державних справах по навколоишніх колгоспах.

Спочатку нічого особливого тов. Мокроусов не помічав у поведінці коня. А згодом тільки-но зайдуть до якогось колгоспу, кінь наглядить пшеничні висівки, — як допадеться до них — не одірвеш.

— Куди ж ото тебе потягло? — гукає тов. Мокроусов. — Одійди!

— Не відійду! — огризається кінь. — Хай півтонни дають.

Дали раз, дали другий. Думали, вдовольниться, заспокоїться. Та ні! У сусідньому колгоспі набачив соняшникову макуху. На місці не встоїть, рветься до неї. На, безсовісний, з'їж пару макушин, та й одійди геть. Та ні, мало йому. Двісті кілограмів давай — не менше!

Чимдалі — все більше. Центнер кукурудзи! Два центнери яшної дерти! Три мішки чистого ячменю! Лантух вівса!.. Не кінь, а бронтозавр якийсь!

Через такого коня тов. Мокроусову хоч по району не їздіть. Така біда, що й державними справами ніколи займатися. Що ти з таким нахабою зробиш?

Якийсь час притих було. Може, засовістився, вирішив перебудуватись, засудив свою поведінку. Поїхав тов. Мокроусов конем до недалекого колгоспу „Шлях до комунізму” в селі Григорівка, щоб перевірити. В дорозі — нічого підозрілого. Приїхали — теж ніби все гаразд. Питає тов. Мокроусов голову:

— Ну, як діла? Заготовляєте?

— Заготовляємо, заготовляємо, — говорить голова, а сам на коня поглядає.

А кінь стояв, мовчав, а тоді враз наче сказився:

— Корову хочу! Скучно мені без корови!

— Тю не тебе! — намагаються вкосъкати його. — Може, теличу?

— Тільки корову! — вимагає деспот. — Дійну! Тільки з такою коровою піду додому!

Дали корову.

Після того випадку тов. Мокроусов якийсь час не наважувався показуватися в колгоспах. Запустив навіть хлібозаготівельні справи. Але й дома йому не давав спокійно сидіти клятий кінь. Чи то в нього якісь нелади з тією коровою вийшли, — одне слово, мало йому, мало йому макухи, висівок, зерна... Щоб його розірвало, — так захабнів, на всю зав'язку розпоясався самодур-жеребець! Кричить, вимагає:

— Меду! З липового бочончка! Незасахареного меду!

Довелось бідоласі Мокроусову їхати до Малорозгозянського споживчого товариства просити, благати, канючити, принижуватись, — дайте медку! А все це через того ненажеру!..

Дали відро, кілограмів тридцять свіжого меду. Добився таки свого, ненаситний звір!

А тов. Мокроусову навіть ховатись довелося від нього. Це така бенеря, — думав уповноважений заготівель, що й мені вуха об'ість. Щоб кінь не бачив, як він заготівлі провадить, став це робити потай від коня. Одного разу попалось йому двоє кабанчиків. Привіз їх додому і, не показуючи коневі, заховав у погребі, а потім, коли кінь ще спав, рано-вранці на світанку одвіз у Харків на базар... А то ще іншим разом було, — заїхала у двір до тов. Мокроусова п'ятитонка з цукровим буряком, а тут кінь і заїржав. Мокроусов миттю цією ж машиною з двору і на великій швидкості не то в Куп'янськ, не то в Приколотне подався продавати на самогон. Отаке! Свого рідного коня злякався!

Такі, бачте, ненажери-коні трапляються. Такі й до тюрми довезуть. Йй — бо, довезуть.

Газета „Соціалістична Харківщина“ — 1948 рік

ПРОБЛЕМА ГАНЧІРКИ

У всякому господарстві, великому й малому, потрібні ганчірки. То там, то тут треба щось витерти, підтерти, руки обтерти. Без цього не обйтись ні в хаті, ні біля трактора, ні на тваринницьких фермах, словом, ні на якій роботі. А тим часом усе гостріше постає питання, — де ж її взяти, ту ганчірку?

Примітивно міркуючи, можна було б використовувати для цієї потреби власний одяг. Але жалко. Коли ще вдастся купити новий? От і ходиш доти доки з сорочки чи штанів навіть путньої ганчірки не спроможешся зробити.

Так де ж усе таки дістати для господарства просту, елементарну ганчірку, щоб нею можна було бодай руки від мазуту обтерти. Я вже не кажу, — підлогу вимити.

Нема в нас такого виробництва. Є ніби багато різних, а ганчірочного покищо нема. Коли б було воно, легше було б і плянувати постачання цієї продукції не тільки на цілу республіку, а на область, район, колгосп, — аж до окремої хати. І не було б марної біганини в пошуках обтирочного матеріялу. Бери, втирайся, підтирайся досхочу.

Думка була спитати у наших швацьких та трикотажних артілях, — може, у них є такий цех. Кажуть, нема. А тим часом зайдіть до найближчої крамниці „Облтекстильтрикотажспілки” і ви побачите чудову ганчірку. Ви посміхаетесь: яка ж це ганчірка, коли на ній зазначено, що це в'язана кохта або, по-загальному, светер? Називайте, як хочете, але практично це високої якості ганчірка.

Правда, дорогувата. І мусить її, цю ганчірку, споживачі вважати одяgom. І носять, доки порветься вщент. Тільки тоді той светер без жалю можна вживати як ганчірку.

Виникла нова думка, — а може вдастся знайти щось дешевше, ніж ота в'язана кохта? Пішли подивитись по крамницях. Бачимо певний прогрес: уже навчилися торгувати сезонним товаром. Влітку можна купити сани, взимку — холодного квасу. Так, дружнimi зусиллями райпромспілок уже розкрито секрет виробництва ситра, морсу, квасу та навіть газованої води з сиропом і без. Чудові напої! Вип'єш, аж у носа шпига і слізози на очах виступають, — така гостра, хододна. Прямо з льоду! А чому? Тому, що ця водичка з газом у широкому маштабі продається покищо тільки взимку. До літа продукції не вистачає. А жаль, у літню спеку, на живах от би освіжитися такою водичкою!

Та й те добре, що виявлено ініціативу. Покищо знайшли воду, а там, дивись, і до ганчірки доберуться. Нема її, хоч запали.

Правда, не тільки ганчірки, а ще дечого, помітили, не вистачає. Наприк-

лад, коломазі. Мазати прості колеса нічим. Автомашин, самі знаєте, ще зовсім мало, колгоспники їздять на возах, бричках, бідарках. Отож і біда з ними без коломазі. А опанувати технологію виробництва цієї складної речовини ніяк не спроможується. Доводиться звертатися до Білорусії, там, кажуть, є чим мазати колеса.

Або от ще дерев'яні граблі. Вкрай потрібна річ на жнивах. Якось примудрился облспоживспілка привезти їх аж з Карелії. Та чи такий спеціаліст вибирав їх там, чи в Карелії виробляють їх на щось інше, але подивились наші колгоспники на них, а вони ж такі вутленькі, — хіба що волосся на дитячій голові розчисувати ними!

Однак, повертаємося до ганчірок. Не знайшли ми їх по крамницях, аж поки не підказали в колгоспі „Переможна п'ятирічка” Лозівського району. „Ідіть, — кажуть, — до крамниці Безлюдівської райспоживспілки”.

Ходили, — є. І вам рекомендуємо. Зайдіть до тієї крамниці і відразу говоріть: „Дайте мені сто мішків виробництва харківського райпромкомбінату”. Можете й більше, ніж сотню. Про запас. Вам дадуть, не питуючи для чого так багато. Ім аби продати. Ви купуєте ті мішки. Приїжджаєте до себе в колгосп і, тільки-но почнете насипати в ті мішки зерна, як вони одразу в кількох місцях тріснуть, — ви маєте в руках готових три-чотири невеликих, зручних ганчірок по ціні 50-60 копійок за штуку. Не так, правда, і дешево, але ви-гідніше, ніж неношений светер пустити на ганчірки...

Якщо ви купуєте чимало, одберіть кілька мішків. Частину пошліть тов. Кутузову, голові райспоживспілки, а решту тов. Суворову, директорові райпромкомбінату. Хай ці славетні полководці (такий, бач, збіг обставин!) обітрутъ з лоба піт, що виступив у них в результаті завзятої виробничої операції.

Харків — Нью Йорк — 1949-81 pp.

ЯК ПОЧАЛАСЬ ЕРА ПЕРЕБУДОВ

Установа функціонувала як заведений механізм. Працівники приходили, сідали за столи і виконували покладені на них обов'язки. Оскільки обов'язки кожного були чітко визначені і кожному були виділені персональні столи з табличками — назвами відповідної посади працівника, всім лишалося тільки виконувати те, що на них було покладено. А покладено на них було точно: писати в найрізноманітніших формах і варіаціях. У простих випадках — писати. В складніших — переписувати. В разі потреби — відписувати або дописувати. В результаті всього — записувати, а далі знову писати.

Установа виконувала великі, можна сказати, маштабного характеру писемні операції і займала п'ять кімнат, одна з яких, найбільша, належала директорові.

Все йшло нормально й лагідно до того несподіваного дня, коли директор у неурочний, робочий час скликав нараду відповідальних працівників установи.

Коли запрошені зійшлися в кабінеті директора, всі звернули увагу, що хазяїн сидів чорною хмарою за дубовим столом і довго мовчав. Нарешті закрекав і сповістив:

— Маємо вказівку вищестоячих органів рішуче заходиться впорядковувати штати.

У всіх йойкнуло в грудях: буде скорочення!

Директор вів далі:

— Є думка нагорі, що ми не на висоті. Пора починати реконструкцію. Рішуче перебудовуватися. Ставати на нові рейки. Використовувати внутрішні ресурси. І головне, — підвищити. Все: відповідальність, продуктивність, ідейний рівень і фахову кваліфікацію. Це ж ганьба! З цим треба невпинно боротись. Раз і назавжди. Я вас повідомив. Обговорень не буде. Пропоную обрати комісію з п'ятьох, — якщо мало, сімох і доручити їм негайно, не більш як за два тижні, опрацювати і подати проект реорганізації та стабілізації наших штатів.

Комісія сімох залучила до своєї праці по три спеціалісти від кожної кімнати.

Попрацювали на совість. Точно в строк, рівно через два тижні, принесли директорові проект генеральної реконструкції у світлі відповідних вказівок. Директор прочитав і поморщив носа:

— Поясніть, що це означає?... „З метою зміцнення апарату невідкладним завданням є повністю вкомплектувати штати відповідно до всезростаючих завдань, поставлених партією...”

— Це значить, що у нас недобір працівників, — авторитетно заявив голова комісії. — Адже й там, нагорі, знають, що за штатним розкладом нам не вистачає інспектора по кадрах, замісника начальника реєстратури, трьох помічників та чотирьох заступників цих помічників.

- Це ж нікуди не годиться! — обурився директор.
 - І ми це кажемо.
 - Не годиться, — пояснив директор, — бо нам треба скоротитися. Два тижні даю, переробіть проєкт у світлі вищестоячих вказівок.
- За два тижні був готовий новий проєкт. Директор уважно прочитав його і похвалив:
- Правильно. Сміливо. По-більшовицьки.
- І написав рапорт нагору: „Виконуючи такі-то й такі історичного значення вказівки, йдучи в авангарді того-то й того, вносимо свій внесок у всенародну боротьбу за впорядкування, устаткування і вкомплектування штатів, — переходимо на нові рейки: замість чотирьох кімнат працюватимо в трьох. Скорочуємося на 25 відсотків, про що рапортуємо на честь наступного свята всіх трудящих”.

Наступний день почався з реалізації ухваленої перебудови. Поголовно всі ентузіястично совали з кімнат столи, стільці, шафи. Прибиральниці вимітали з закутків багаторічне сміття. Наступного дня всі дружно поприходили на працю, посідали за столи з належними табличками і помітили, що жити стало краще, жити стало веселіше. Колектив став щільно згуртованим. Правда, відчувалась повна тіснота. Продуктивність праці впала. Не встигли чогось написати, хоча основне і найважливіше написали: рапорт про перебудову та про передачу у фонд загальнодержавної економії однієї кімнати площею вісімнадцять квадратних метрів.

Чекали похвали від вищестоячих органів, а може й премії.

Замість цього директор знову скликав негайну нараду відповідальних працівників. Повідомив як на похоронах:

— Вгорі висловили незадоволення. Вільна кімната нам, кажуть, непотрібна. Але питаютъ, як це нам удається в такій тісноті? А де ж сидять ваші заступники та помічники? Подумайте, — попереджають!

— Скільки часу дають? — поцікавився перший заступник другого помічника.

— Три дні. І щоб не було ніяких заступників і помічників.

— Упораємося!

Два дні вистачило на перебудову. Пересунули стільці, столи і шафи у зворотному напрямі. На табличках з'явились референти замість заступників, замість помічників — консультанти, а інструктори поробилися інспекторами, дехто став науковим працівником.

На третій день послали рапорт: ліквідували заступників та помічників. Вгорі сказали, що тепер реконструкція пройшла на високому ідейному рівні. Побажали дальших трудових перемог на фронті героїчного будівництва. Обіцяли широко розповсюдити славний почин.

Відтоді й почалась по всій країні історичного значення загальна перебудова, реорганізації. Скрізь, знизу догори. Розділяли, об'єднували, укрупняли, спеціалізували, перейменовували, ліквідували, відновлювали, перебудовували, ставили на нові рейки...

І досі та перебудова не припиняється.

А віз і нині там...

Харків — Нью-Йорк, — 1956-82 pp.

ЗЛОЧИН І ПОКАРАННЯ

Якось на моє ім'я, фейлетоніста обласної газети, прийшов лист, у якому слізно мене просили вдарити сатиричним мечем по дивовижних безчинствах, які тривають уже два роки.

Хоча строк не такий вже й винятковий, — доводилося зустрічати справи з більшим стажем, — проте я пішов на допомогу скривдженим і знедоленим. І що ж вияснилось?

В одному з народних судів Харкова два роки тому слухалась справа про керівника однієї установи, який грубо порушив якісь правила опалення приміщення.

Насамперед я подумав, що мова йде про злісного порушника протипожежних правил, в результаті чого згорів, мабуть, будинок, знищено майно і, можливо навіть людські жертви були. З іншого боку вважав, що просто притягли розтяпу-господарника, який своєчасно не подбав про підготовку до осінньо-зимового періоду, — в результаті чого вдарили морози, труби полопались, потекли огрівальні казани...

Так чи інак, подумав, правило суд покарає винних. Так їм і слід! Іншим буде наука!

А тим часом забажалося переконатися в суті злочину. Пішов я по вказаній адресі. Приходжу в будинок номер 45 на Пушкінській вулиці. Виявляється, будинок не згорів, стойть, двері не замкнені. Заходжу, питую директора, який написав листа до редакції. Рекомендуюсь, — такий-то... Відповідають мені; такий-то й такий — директор дитячої бібліотеки. Сидить у пальті з піднятим коміром... у шапці.

Дивлюсь навколо: кімната чистенька, біленька. Пробую батареї парового опалення. Теж біленькі, чистенькі. I...

— Холодні, холодні! — поспішає попередити директор. — Як лід холодні!

- Несправні? — вгадуємо.
- Абсолютно новенькі.
- Палива не маєте?
- На два сезони вистачить.
- Чому ж не опалюєте?
- Не хочемо знову під суд попасти...

Виявляється, в добре відремонтованому приміщенні дитячої бібліотеки на сорок тисяч примірників книжок ідеально справна кочегарка і поставлена нова система опалення. А опалювати... заборонено!

В штаті бібліотеки, бачте, пляновими організаціями не передбачено посади кочегара.

Минулого року директор зважився на злочин. Не мігстерпіти, щоб діти мерзли, і на власний риск найняв робітника в кочегарку.

І через два місяці попав під суд. Фінансовий відділ райвиконкому притяг до судової відповідальнosti директора за порушення дисципліни, а звільнений робітник із свого боку подав в суд на директора за незаконну затримку зарплати.

Двічі засуджений директор був двічі покараний: на нього було накладено адміністративне покарання, а на користь кочегара вирахували з зарплати директора належну суму.

Після того всі керівні організації були задоволені: приміщення бібліотеки перестали опалювати. До весни якось перемерзли...

Наступного року директор завів нову норму вугілля, сподіваючись, що його прохання внести поправку до штатного розкладу і затвердити посаду кочегара буде задоволено. Думав, торік трапилася помилка, тепер виправлять її — і все буде гаразд. Можна починати нормально огрівати дитячу бібліотеку.

Осінь була холодна, але якось перетерпіли. А коли вдарили морози, від яких не тільки батареї, але й книжки почали лопатись, директор знову пішов на злочин: сам став за кочегара.

І знову попав під суд.

Яке він мав право витрачати паливо, коли такої витрати в бюджеті бібліотеки не передбачено? Кочегара ж не включили в штатний розклад...

Велика, могутня сила плянування!

Навіть мій фейлетон у цій справі, запланований спочатку на наступний номер газети, був надрукований лише весною.

Проблема опалення не стала актуальною.

1950-82 pp.

ОЦІ МЕНІ КЛЯТИ ПЕРЕЖИТКИ!

За столом затишного ресторанчика в міському парку сиділо троє літніх людей. Уже все було випито і з'їдено, однак розходитись не хотілось. Приємно було посидіти в холодку на відкритій веранді.

Ограйдного Сидоренка розморило. Він сонно відхилився на спинку крісла, попустив пояса на штанях і благодушно склав руки на животі. Довгов'язий Іваненко, навпаки, після випитого зробився виструнченим та настороженим, аж грудьми подався на стіл. Очі його гостро-пронизливі, блищаючи злим вогником, коли він спиняв погляд на третьому партнерові по столу. Цей третій, Петренко, вутленький, але жвавий чоловічок, весь час намагався підтримати відповідний настрій компанії.

— Так що, братці? — підморгував він. — Може, збігати ще, а?

Вони добре знали Петренка. Це з таких, що ти ще коня запрягаєш, а він уже на возі сидить!.. Іваненко з Сидоренком зайдши було, як і шоразу у вихідний день, перед обідом випити по кухлю пива, а Петренко, бач, уже тут їх і чекав. Нюхомчує, де випивкою пахне. А вже як потрапить у компанію друзів,— веселого гомону наробыть, анекдотика розкаже, тут же збігає, принесе, всім у чарки наліє, тоста виголосить, ну, душа товариства та й годі! Правда, випиває на чужі гроші. Свої щоразу дома забуває...

Тож і сьогодні через цього Петренка не зупинились на одному пиві. Він одразу збігав до крамниці по півлітра, замовив у буфеті закуску та по другій пляшці пива,— випили, закусили. Саме норма, але Петренкові мало.

— То як, братці? — ще раз облизав він губи і зробив рух, готовий бігти до „Гастронома“. — Єсть ідея?

Сидоренко розплюшив очі і в'яло махнув рукою:

— Мабуть, годі...

Іваненко сказав рішуче:

— Все! Досить! І ти, Петренко, не лізь з своїми підлими ідеями!

— От уж є й піdl! — надувся Петренко. — Сто грамів випити — цілком нормальнє людське бажання.

— А бажання теж можуть бути підлими! — стояв на своєму злий Іваненко. — Ти краще помовч. Всі люди — падлюки!

Петренко зареготав:

— І я, і ти, і він?

— Про нас окрема стаття, — сказав Іваненко. Сидоренко сонно озвався:

— Якщо в нутро заглянути...

— Ото ж воно є! — підхопив Іваненко. — Буває, наче й знаєш людину, як облуплену, а виявляється — паразит!

— Та не всі ж і паразити! — запротестував Петренко.

— Не всі, — ніби погодився Іваненко. — Є ще брехуни, хабарники, наклепники, бюрократи, ласі до чужого. А! Скільки тієї погані на світі! І що гірко, одразу цих негідників і не розпізнаєш. От як з Василенком, нашим колишнім замдиректором. Мілій та люб'язний такий, культурний, лекції про всяку всячину читав, просвіщав нас, кодекс комуністичний напам'ять знов. А от, бач, упіймався. Посадили голубчика. Прокрався тисяч на п'ятдесят. Десять років дали. А я б йому ще літ п'ять добавив за те, що такі лекції намілювали читати.

— П'ятдесят тисяч — то сума! — погодився Петренко.

— А коли копійку вкрав? — вигукнув Іваненко. — І за копійку ворюзі треба руку одрубувати!

— Багато тільки інвалідів буде, — озвався Сидоренко.

— Нічого, хай! Вдруге не наважаться! — твердив своє Іваненко. — А то ми дуже вже ліберальничасмо з такими. Кажемо: пережитки минулого, нічого не вдієш, живучі вони кляті, от, мовляв, прийде комунізм, вони самі пропадуть... Ого, ждіть, пропадуть, діждесесь чорта лисого! Убивати, сьогодні вбивати ці пережитки треба! І насамперед у самого собі. Ясно тобі, Петренко?

— Та чого ти пристав до мене? — обурився той.

Сидоренко розбуркався від запальної промови Іваненка.

— То правда, — погодився він, — треба частіше самому собі в душу заглядати. Чи не ворується там гадючки всяких пережитків. А то, бачите, яка історія зі мною одного разу трапилась... Ви Кузьменка знаєте?.. Якось позичив я йому сто карбованців. Не вистачало йому на телевізор, чи що... Уже часу пройшло чимало, а не віддає боргу...

— Розписки не взяв? Пиши — пропало! — зареготав Петренко.

— Я теж вирішив було хрест на тих грошах поставити. Хай, думаю, йому від того телевізора очі повилазять!

— То такий, що перелупає! — махнув рукою Іваненко. — Совісти ж ніякої нема!

— А, бачте, не так вийшло, — вів далі Сидоренко. — Не знаю, яка вже на нього телепередача вплинула, — одне слово, Кузьменко віддав мені борг.

— Ти диви який! — здивувався Петренко.

— Беру я ті гроші, — розповідав далі Сидоренко, — сунув їх жужма в кишеню штанів і пішов собі... Діло було на вулиці, вечоріло, людей обмаль. Іду радісний, самі розумієте, такий скарб пощастило знайти... Раптом мало не перечіпаюсь, — на щось ногою наткнувся. Дивлюсь, як з-під мого черевика підлітають угору троячки та карбованці і розсипляються по тротуару!.. Справді-таки, гроші знайшов!

— Оце так пощастило! — ахнув Петренко, потираючи під столом руки. — Ну, ну, давай, давай!..

Іваненко насторожився і зі злістю затягся цигаркою.

— Кинувся я на ті гроші, як звірюка! — оповідав Сидоренко. — В середині у мене все зателіпалось, у вуха гупа, ну, сам не свій, і всякі такі різні думки та почуття заклубочились... Спочатку тривога та переляк, — чи не бачить хто, а потім радість, щастя таке!

— Так, так, так! — аж підстрибунув Петренко.

— Ага, щастя, радість! — наїжився Іваненко, жуючи нервово цигарку. — Давай, давай!

— Похалав я ті гроші в обидві жмені, сунув їх у кишені і — хильцем-хильцем за кіоск, що поблизу стояв, — розповідав далі Сироденко. — Не встиг я й половини тих грошей перерахувати, коли чую, — хтось підходить до мене ззаду і хріплим голосом питає: „Ви гроші знайшли?” Не обертаючись, з переляку кажу: „Так, знайшов...” — „Відайте, — каже невідомий, — це я загубив”. Я взяв і віддав. Отак віддав одразу, і все... сором очі мені заливає, не оглядаючись, біжу геть з того темного закутка. Ах ти ж, думаю собі, чорти б тебе побрали! Безстыдник ти такий! На чужі гроші поласився! Та ти ж своїх сто карбованців маєш! Ах ти ж... I тут я — лап за кишеню. Бий тебе лиха година! Нема моїх грошей!

Петренко аж завищав, а Іваненко злорадно посміхнувся:

— Так тобі й треба! Підлі діла добром не кінчаються!

Сидоренко теж посміхнувся:

— Яка ж це, думаю, падлюка ухитрилася на ходу в мене з кишені гроші витягати?! А тоді руки в кишеню тиць — а там дірка!.. Отака завбільшки, — три пальці пролазять. Мої, значить, гроші через оту дірку...

— Ну й кіно! — мало не лопався від реготу Петренко. — А ти на них як на чужі й накинувся!.. А потім, виходить, їх з переляку якомусь жуликіві віддав!.. Ай-ай-ай!.. Отак і пропали твої грошики, — тю-тю!.. За це слід випити.

Пити, звичайно, не стали, хоча Петренко кілька разів зривався з місця.

— Додому! сказав Іваненко. — Все! Офіціянте, — гукнув, — скільки з нас?

Петренко запобігливо підвівся, але Іваненко взяв його і міцно посадив на стілець.

— Ти не клопочись. Розплатимось і без тебе.

Петренко сів боком, щоб не бачити, як розплачувалися, а коли всі підвелися з-за столу, він поляпав руками по кишенях і з задоволенням сказав:

— Інтересну історію ти, Сидоренко, розказав! Я б сказав, повчальну історію! В принципі повчальну! Якщо, звісно, все це правда.

І він ще раз поляпав по кишеннях, — мовляв, бачите самі, порожньо, нема ні копійки, правду кажу...

Іваненко і Сидоренко мовчки вийшли з ресторану. Ім не хотілось більше на цю тему говорити. Хоча вони знали, що наступної неділі Петренко знову підсяде до їхнього столика і буде радий вислухати ще одну інтересну і в принципі повчальну історію.

ЛОВИСЯ, РИБКО...

З давніх-давен відомо, що риба для людини становить безсумнівний інтерес. Важко щось заперечити проти карася в сметані або проти смаженого ліна чи проти дунайського оселедця.

При самій згадці про таку закуску, як пишуть історики, навіть у первісної людини текла з рота слинка, і вона, тобто людина, кидала всі свої господарські справи і стрімголов бігла по півлітра.

Дикуни, не володіючи кулінарним мистецтвом, з'їдали рибу живою. Згодом дотямались її варити та пекти. Потім уподобали соління, стали виготовляти оселедці. Чумакуючи, люди привчилися сушити та в'ялити рибу, — з'явилися тараня, чабак та рибець. З розвитком культури й техніки споживачі почали знаходити бички в томаті, осетрину в соусі і салаку в маринаді.

Риба живе у воді. В цьому, прямо скажемо, її щастя. Інакше було б їй дуже скрутно. Живучи в різних водоймищах, вона почуває себе, образно висловлюючись, як риба у воді. І це до певної міри гарантує їй відносно спокійне життя.

Кажемо відносно спокійне, бо, як не дивно, людина ні проти кого не застосовує стількох методів боротьби, як проти риби. Вам, якщо ви навіть малодосвідчений мисливець, відомо, що для того, щоб уполювати, скажімо, зайця, потрібно небагато: одна двостволка, один заєць і, на гірший випадок, сотня-две патронів, одним з яких ви вбиваєте зайця. Що ж до риби людина понапридумувала безліч спеціальних знарядь та приладів. Маємо вудки, ятері, спінінги, перемети, хватки, сіті, волоки, остроги, трали, верші, гарпуни, довбні і ще хтозна скільки різних речей. Признаємось чесно, вовк живе у значно вигіднішому становищі, ніж риба, хоч цей хижак і не заслуговує на такі привілеї. Тим часом проти лагідної і фактично безоборонної риби людина готова виявити всю жорстокість свого характеру.

І з цим уже нічого не вдіш, бо люди дуже ласі до рибки.

Якщо ви належите до категорії тих любителів риби, яким мало відомих методів, а хочеться більш ефективних, можемо порекомендувати ще кілька способів рибних ловів, один з яких, на нашу думку, абсолютно новий.

Розуміється, мова йде не про промислові лови. Там є свої науково-дослідні інститути, свої експериментатори і винахідники. Кажуть, що в недалекому майбутньому справи у них будуть поставлені так, що рибу не ловитимуть, а вона сама йтиме у сіті, навіть безпосередньо в холодильники ловецьких суден. Причому робитиме це вона без будь-якого насильства, а цілком, я б сказав, добровільно. Якимсь спеціальними ультразвуками впливатимуть на неї в такій формі, що вона охоче довіриться рибакам і сама допомагатиме їм виконувати виробничі пляни.

Інша справа з індивідуальними рибалками-аматорами. Дослідницька думка тут не зосереджена в одному науковому центрі. Кожен змушений експериментувати на власний розсуд. Декому, наприклад, вистачає вудки, і він її все життя вдосконалює, доки не підшукає гнуцкішого вудлиця, міцнішої і тоншої волосні та чілкішого гачка. А інші вважають нерентабельним ловити рибу таким примітивним знаряддям, як вудка, і допитлива думка приводить таких дослідників аж до вибухівки.

Як це робиться? В один прекрасний день ви змотуєте свої вудочки, викидаєте їх геть і питаете у приятелів, чи немає в кого-небудь з них у хазайстві, наприклад, звичайнісінького толу. Може трапиться, що цього начиння у рядового приятеля не знайдеться, тоді ви звертаєтесь до вищепоставленого товариша, — той напевне допоможе вам, якщо, звісно, він сам теж знає смак риби.

Припустімо, ви толу ні в кого не розжилились. Можна обійтися й порохом, — байдуже, димним чи бездимним.

Маючи порох, вам лише залишається знайти порожню пляшку або жерстяну банку з кришечкою грамів на п'ятсот, не більше. В оту пляшку чи банку ви всипаєте порох, щільно запечатуєте, крізь спеціально пробиту в посуді дірочку ставляєте шматок бікфордового шнура з детонатором, — і діло готове.

Тепер завдання: вибрати відповідний час і належне місце для реалізації вашої вигадки. Найкращий час — нічний, щоб люди не бачили, що ви витворяєте. А найкращим місцем є таке, щоб від нього зручно було тікати, коли вас будуть ловити.

Але якщо ви дієте з відома місцевого керівництва, питання часу і місця особливої ролі не відіграє. Можете промишляти навіть серед білого дня і під носом інспектора по охороні природних багатств. Не забудьте, тільки з наочальнством поділитись рибою.

На місці ловів ідете возом, щоб було куди вантажити рибу, бо її, попереджаємо, буде багато. Тому ідьте з помічниками, які фігуруватимуть на суді як свідки або як підсудні разом з вами... Однак, про такі нецікаві речі, як суд, вам у ту хвилину не хочеться думати, і тому ви в піднесеному й радісному настрої ідете на річку чи ставок. Приїхавши, берете в руки отой вибуховий пристрій, підпалиюєте бікфордів шнур, широко розмахуєтесь і кидаєте у воду свою саморобну гранату. Гримить сильний вибух. Ви придивляєтесь і бачите, як оглушенна риба спливає на поверхню річки. Від радості і хвилювання ви, забувши навіть скинути штани, кидаєтесь у воду, хапаєте руками рибу і навантажуєте нею воза.

Риби, повторюємо, буде багато. Настільки багато, що ми повинні зробити одне застереження. Не дуже допадайтесь до риби, можете зіпсувати собі здоров'я. Відомі численні факти, коли після такого багатющого вилову найзважтіші любителі рибки на все життя втрачали апетит до неї. Не лізла вона ім у горло — і квіт!

Для тих же, хто хоче обійтися без вибухів, а тихо-мирно наловити чимало риби, є ще один зовсім беззвукучний і дуже оригінальний спосіб. Масового поширення він ще не набув, бо, як свідчать документи, застосовувався в експериментальному порядку лише один раз головою недалекого звідси колгоспу „Вперед” товаришем Горобцем.

Горобець! Краще було б йому мати не пташине, а якесь риб'яче пріз-

вище, так він полюбив рибку! Але так уже в житті буває, що ні прізвище, ні анкетні дані не дають вірної уяви про людину. Хіба не траплялося вам зустрічати різних шук які маскувались під горобців?

Спосіб, вигаданий Горобцем, — геніяльно простий. Але користуватись ним можна лише за певних умов. Насамперед ви повинні бути або, як отої Горобець, головою колгоспу, де є бодай невеличкий ставок (річка тут неходитьсѧ!), або через знайомого Горобця мати законний доступ до такого ставка. Бажано, щоб ставок той у звітах вважався безперспективним, хоча риби в ньому водилося би до біса.

По-друге, треба мати можливість узяти денебудь у тимчасове користування невеличкий бульдозер. Не лякайтесь, — можна впоратись і звичайними лопатами, — тільки тоді потрібно більше людей, бо всю операцію треба виконати настільки швидко, щоб потім легше було вам усе це пояснити дією стихійних сил.

Стихійна сила потрібна у вигляді великої зливи з вітром-буурею. Це не проблема. Влітку не раз трапляються такі дощари, що гай-гай якої шкоди завдають народному господарству!

Приготувавши бульдозер чи лопати, щоб усе лежало напохвати, — ви сидите і чекаєте зливи. Як правило, в нашій стороні це трапляється в другій половині дня. Дощова буря пронесеться над ставком і за якихось півгодинни вщухне. Ви вичікуєте, поки почне потроху смеркати і земля добре розмокне, потім з довіреними людьми рушаєте до ставка, озброєні бульдозером чи лопатами.

Тут уже нарешті слід сказати, в чому ж полягає цей спосіб рибних ловів і за яким принципом він побудований. Абсолютно і діаметрально протилежний він тому способові, що досі застосовувався рибалками.

Як відомо, різними вудками, сітями, волоками та іншими примітивними знаряддями рибалки витягають рибу з води на сухе, де вона не здатна чинити серйозного опору. Науково формулюючи цей принцип, можна сказати, що в даному випадку відбувається процес відокремлення риби від води. А геніяльний Горобець запропонував підійти до питання з іншого боку і зробити навпаки: відокремити воду від риби.

Коротше кажучи, ви, прибувши до ставка, починаєте бульдозером чи лопатами дружно розгачувати розмоклу від дощу греблю; вода з ставка прудко витікає геть, і на змуленому дні лишаються дзеркальні коропи, які вам якщо ви не забули перед цим узути гумові чоботи, досить легко позбирати у вчасно приготовлений віз.

Що потім робити з рибою, справа ваша. Однак, вважаємо необхідним порекомендувати проконсультуватись у цьому питанні з товаришем Горобцем.

Правда, після того експерименту він уже не головує в колгоспі „Вперед“ а працює рядовим трудівником на полі. Він виявився досить енергійним: почистив ставок, поновив греблю. Тепер у тому ставку підростають молоденькі коропчуки. Уже правління дозволяє й ловити.

Горобець не цілком стратив любов до риби. Іноді на бережку ставка можна його бачити з вудочкою в руках. Цей метод ловів, каже він, хоч і примітивний, але зміцнює нервову систему, яка у нього після того новаторського експерименту здоровово похитнулась.

Однак ваша воля вибрати, який спосіб вам більше до вподоби.

КЕРІВНІ ГАСЛА

Іду вулицею. Сумською. У Харкові. Настрій не зовсім певний. Зустрічаю товариша. Каже:

— От і чудово. Ходімо.

За його спиною на будинку червоніли слова:

„ВПЕРЕД ДО НОВИХ ПЕРЕМОГ!”

Я гадав, що товариш запрошує до недалекої звідси забігайлівки випити сто грамів, — кажу йому:

— Ще рано. Краще погуляймо. Погода чудова.

— Погода нікуди не дінеться, — каже приятель. — Поки не пізно, ходімо купимо шкіру леопарда.

Ми пішли купувати шкіру леопарда. Я не знав, як далеко треба йти, тому став його намовляти:

— Краще, давай, купимо по парі білетів „Спорт-льото”. Виграємо автомашину.

— Ти не виграєш, — сказав товариш. — У тебе немає грошей.

— Так я продам виграний квиток, — почав я комбінувати. — Скільки я знаю спекулянтів та хабарників, що навіть п'ятнадцять тисяч дають, щоб отак „виграти” автомашину.

— А що ти робитимеш з грошима? — поцікавився товариш.

— Куплю шкіру леопарда.

— Тільки хвалишся!

А мені нічим було хвалитись. Мої льотерейки ніколи нічого ще не вигравали, і я не знав, чим мені вразити свого товариша.

— А де ти, — врешті надумав, — тримаєш свого „Каділака”?

— По секрету скажу, — он там, по той бік болота, в кущах. Ніхто не знайде.

— А сам ходиш пішки?

— В гумових чоботах через болото. Ноги сухі. „СЛАВА КПРС!” — волов на всю вулицю плякат.

Я помовчав, хоча у мене вже був надувний гумовий матрац, на якому я збирався море житейське переплисти, і в ту мить мені стало досадно, чому мені першому не спало на думку купити шкіру леопарда.

— Між іншим, — недбало запитав я приятеля, — чи ти не знаєш, де продаються сушені скорпіони?

Він не одразу відповів. Хитро посміхнувся і кинув:

— Скорпіони без „блата” не дістанеш!

Товариш явно розраховував на те, щоб підкresлити моє невміння властовуватися в складних умовах життя. Він був переконаний, що я не дістану

сушених скорпіонів, а сам тим часом нахабно запрошуав бути свідком, як він купуватиме шкіру леопарда.

Ми помовчали, переходячи вулицю в недозволеному місці, керуючись гаслом вождя з плякату:

„Вірною дорогою йдете, товариши!”

Власне кажучи, товаришеві моєму та шкіра не так уже була й потрібна.

— Краще б ти, — кажу Йому, — купив дружині норкове манто. Йому це явно не сподобалось. Криво посміхаючись, він процідив:

— Цікаво, які подарунки ти приносиш своїй дружині? Розмова набирала необ'єктивного характеру, і я уник прямої відповіді:

— Кожен воліє бути вільним у виборі своїх бажань, — Сказав я. — А тим часом: „Тримайте гроші в ощадкасі!” — пожартував я: — Он бачиш заклик?

— Не туди дивишся, — відповів товариш. — Он читай зліва:

„ВСІ СИЛИ ВІДДАМО...”

— Я цілком тебе розумію, — перебив я його, — що ти справді всі сили готовий віддати, але повір мені, ніде не лише в нашому місті, але й у всій країні не продаються не тільки шкіри леопардів, а навіть собачі хвости.

Так що ми даремно час гایмо.

— Ти певен цього? — в'ідливо запитав приятель. — В такому разі ходімо, я знайду тобі сушених скорпіонів.

Якусь хвилину ми постояли на перехресті доріг, а потім, не змовляючись, попрямували вправо, туди, де здалеку було видно циркову рекламу:

„СЬОГОДНІ У НАС ЛЕОПАРДИ”.

Харків — Нью-Йорк, 1952-1982

СЕКРЕТ ТВОРЧОСТИ

Гаврило Соловейко і Пилип Гусак — давні друзі. Однолітки, земляки, вчилися в одній школі, на одній вулиці парубкували і одночасно потягло їх обох на літературну ниву.

Мріяли вони на тій ниві понасівати багато чого „доброго і вічного” і вважали, що у кожного в торбі є належний посівний матеріал.

Та ба! Не все як слід походило. На Соловейковій ділянці наче й ґрунт здавався підхожим, проте поетичні сходи його виявилися кволими та миршавими, — обминали їх життєдайні дощі похвали, сухий гарячий вітер критики палив їх, і вони, не давши плоду, гинули на пні.

А в Пилипа все було навпаки: сіяв він, здавалось, де попало, посівний матеріал у нього не відзначався високою кондицією, однак товариш Гусак щороку збирав добірний врожай на своїй ниві.

Пилип Гусак був уже автором кількох п'єс, які, правда, йшли тільки на периферійних сценах, але давали йому непогані заробітки. Тим часом Соловейко давно облишив літературну ниву і працював скромним бухгалтером у місцевому видавництві. Єдина його збірка поезій, на яку він спромігся в молоді роки, крім прикrosti і сумної слави, нічого йому не принесла.

Однак товариські відносини між Гусаком і Соловейком не порушились. Невдаха-поет не заздрив успіхові свого друга, — він лише дивувався.

— Розкажи, Пилипе, як це тобі так добре вдається — не раз питав.

— Слово чести, — розводив руками драматург, — нічого не можу тобі на це толком сказати. Пишу — і вдається. От і все. А як? Важко з'ясувати. Шекспір по-своєму, а я по-своєму.

— Приховуєш секрет? — ображався Соловейко.

— Друже милив, — скрущно сказав Гусак. — Навіщо мені ховати його? Ніякого секрету у мене й немає. Нічого я від тебе не приховую. Будь ласка, хай моя творчість сама за себе скаже. Вона перед тобою, перед усім народом!..

— А все-таки скажи! — наполягав Соловейко.

— Ну, гаразд. Скажу словами інших. Про мене писав один відомий критик — академік, професор і лавреат, — прізвища не називатиму, я людина скромна, — ти догадуєшся, про кого мова... Так от що цей видатний діяч сказав. Цитую по пам'яті, „...Творчість драматурга Пилипа Гусака характеризується глибоким знанням життя, актуальністю тематики, дохідливою формою... В кожному творі ми безпомилково вгадуємо правду життя і відчуваємо щиру авторську схвильованість...”. Словом, оце і все. В цьому, можливо, і полягає секрет моєї творчості: знання, актуальність, дохідливість, схвильованість. Усе це є в моїй творчості.

— І навіть авторська схильованість?

— Як автор я, правда, хвилююсь лише доти, доки п'єса не поставлена, — пожартував драматург. — А коли вона вже на сцені, мое хвилювання передається глядачам... До речі, запрошу тобе сьогодні на прем'єру. Побачиш „Чим воно все скінчиться?”.

— Не певен, що добре? — стурбувався Соловейко.

— Ні, так звуться моя нова драма, — заспокоїв Гусак. — Оригінально? Інтригує?

Увечорі друзі сиділи в першому ряду. Театральна заля була переповнена: п'єса справді інтригувала своєю назвою.

Автор, зовні спокійний, сидів у кріслі і задоволено прислухався до людського гомону. Ще б пак! Це дуже приємно — знати, що саме через тебе зібрались стільки людей! Соловейко з пошаною поглядав на нього. Він також як рядовий глядач був радісно збуджений, а як приятель автора відчував щось таке урочисте, чого простими словами й не висловив.

— Я чекаю чогось надзвичайного, — з третмінням у голосі звернувся він до друга-драматурга. — Я вірю, що твоя драма... як би тобі сказати... вона напевне така...

— Будь певен, — сказав драматург. — Динамічна, гостра. Питання стойть руба. Бере за живе. Не розказуватиму, щоб не зіпсувати враження. Сам дивись і переживай.

Тим часом завіса піднялася і вистава почалася.

В кімнаті було двоє. Жінка на передньому пляні штопала панчохи, а чоловік на задньому пляні щось шукав у купі паперу на столі. Вони ніби не помічали один одного. Напружена мовчанка тривала кілька хвилин (у залі — ані шелесь!). Раптом за сценою заплакала дитина. Жінка схопилася з місця і з панчохами в руках вибігла з кімнати. Чоловік злодійкувато кинувся до буфета, похапцем випив з пляшки грамів сто горілки, глянув на годинник, в розpacії схопив себе руками за голову і включив репродуктор.

Передавали репортаж про футбольний матч. Ішла третя хвилина, рахунок ще не був відкритий, і чоловік знову кинувся гарячково перебирати папери на столі. Ясно було без слів, що він шукає щось дуже важливe. Тут саме повернулася жінка, і на голову чоловіка полились докори.

— Я день і ніч штопаю тобі шкарpetки, а ти... Діти плачуть, а ти... — I заплакала.

— Точно, як у нашого Кузьми! — ззаду почувся голос.

Соловейко глянув на Гусака, але той заспокійливо погладив його по плечу і кивнув головою назад.

— Точна реакція! — з задоволенням сказав він. — Дивись і слухай далі...

Соловейко дивився далі і не знав, кого слухати, — чи тих, що знову прийшли на сцену, чи глядачів за спиною. А громадянин ззаду говорив своєму сусідові на вухо тим вкрадливим шепотом, який мимоволі примушує прислушатись до нього. Влюблювались окремі репліки:

„І в Омелька була така ж історія... Точно. Вона плаче... Діти плачуть... А він робить своє... Все шукає... Як гадаєш, що він загубив?...”

— Ти загубив мое життя! — вигукнула жінка на сцені. — Ти втратив со-

вість, — кинула вона суворий докір разом з шкарпетками в обличчя чоловікові. — Не шукай її. Вона безповоротно пропала!

— Не говори пишних фраз! — відповів безсовісний чоловік. — Яке життя? Яка совість?.. Я загубив квиток на футбольний матч! Де ти його поділа?.. На цьому перша дія закінчилась.

— Ну, як? — запитав Гусак Соловейка, коли вони вийшли у фойє. — Хвилює?

— Мене хвилює, дорогий мій Пилипе, — простодушно сказав Соловейко, — одна обставина. Як ти міг так спокійно реагувати на оті дурацькі репліки ззаду?

Пилип побажливо посміхнувся:

— Ти не правий. То був, якщо глибоко вдуматись, справжній голос глядацьких мас.

— Ale ж пробач...

— Ти зрозумій, — як малій дитині, пояснював Гусак, — вони, оті глядачі, уолос висловлювали свої враження тому, що в образах моєї драми побачили конкретних людей, більше того, своїх знайомих. Як він назвав? Ага, Кузьму якогось назвав. Чи може бути більшою похвала творові? Хоч мені й невідомі оті Кузьма та Омелько, але виходить, я їх відбив у своїй п'есі. Відбив живих людей, тобто наших сучасників. І як вони це вірно підмітили? Особливо влучно реагував громадянин в окулярах. Цікаво було б з ним поговорити...

Соловейко хотів було посперечатися з драматургом, але Гусак сказав:

— Ти пробач, мені треба зйти за лаштунки, підбальорити акторів перед останньою дією.

— Це ж буде лише друга, — здивувався Соловейко.

— I остання! — гордо сказав Гусак. — Дивуєшся?

— Розумію, новаторство, — кинув Соловейко.

— Дві дії, — відрізав рукою драматург, — і ні більше, ні менше!

— А мені здається, три краще...

— Треба мати внутрішнє чуття, — почав драматург. — Три — забагато, півтори — замало, дві — саме раз. А чому? Тому що в моїй драмі діють дві сили, два начала — за і проти, негативне і позитивне. Третього нема. То на вішо третя дія? Бачиш, як просто?

Він грайливо поплескав друга по плечах і побіг за лаштунки. Соловейко у задумі постояв, потім пішов до буфету і взяв склянку мінеральної води.

П'ючи кислу воду, він думав: „В чому ж таки секрет? Чому для Гусака все так просто і ясно?”.

Він озирнувся навколо, немов сподіався почути відповідь на свої запитання. Однак, ніхто на нього не звертав уваги. Тільки один дідок, проходячи під руку з молодим хлопцем, твердив:

— Ще раз кажу тобі, юначе, все тут правильно, і ти не протестуй.

Соловейко запитав:

— Пробачте, ви про виставу?

Дідок сердито глянув на нього і сказав повчальним тоном:

— Вистава ще не закінчилась. — I додав: — Може, ви знаєте, чим вона закінчиться?.. A?

— Стривайте... А ви знаєте?

Пролунав третій дзвоник. Дідок не відповів, жестом показавши, що пора сидати на місця.

Соловейко пробрався на своє місце. За спиною вже сиділа знайома пара, і глядач в окулярах говорив своєму сусідові:

— Одчепись ти від мене! Яке парі? Ми ж не на футболі!

Погасло світло в залі. Автор, пригинаючись, пробіг до свого крісла в той момент, коли піднімалась завіса.

...Виявилося, — чоловік-негідник таки пішов на матч, хоча й не знайшов квитка. Це так вплинуло на жінку, що вона...

— Прожене чоловіка! — прошепотів глядач ззаду.

Драматург насторожився: це йому вже не сподобалось... Він закусив губу і спілглоба глянув на сцену. Як добре було б, коли б той глядач за спину помилився! Але ні...

Справді, чоловік повертається з матчу, і жінка категорично заявляє:

— Досить знущань. Забираєш геть! Щоб ноги твої тут не було!

— Помиряється! — тихо, але переконливо прошепотів глядач ззаду. — Хочеш, на парі!

Гусак аж підскочив, різко обернувшись і з свистом зашипів:

— Ви... ви звідки знаєте? Ви ж п'єси до кінця не бачили!

Громадянин в окулярах нахилився до нього і лагідно сказав:

— Я, товаришу, п'єси Шекспіра бачив.

— При чому тут Шекспір? — мало не скрикнув драматург.

Громадянин приглушеного, щоб не заважати виставі, відповів:

— А Шекспір при тому, що у нього теж п'єси, де глядач з першої дії знає, чим воно все скінчиться. Наприклад, Отело приревнусі і задушить Дездемону... Не хвилюйтесь, товаришу. Дивіться на сцену, вони помиряються...

Дійсно, справа хилилась до примирення. В сюжеті п'єси відчувся значний перелом. Упертий чоловік захитався. Він почав прозрівати і по-новому дивитись на свою дружину та заплаканих дітей. Відбувався процес перебудови. Але герой все ще не наважувався повністю визнати свої помилки.

— От побачиш, громадськість допоможе! — сказав глядач ззаду.

Драматург аж підстрибнув. Ну, це вже занадто! Звідки тому суб'єктіві було відомо, що зараз на сцені з'явиться замісник голови завкому і почне впливати на чоловіка?

Так і є. Представник громадськості буквально вбив того відсталого чоловіка своєю промовою.

— Усі знають, — сказав він, — що ти передовий токар-новатор. Але навіщо ти підточусь підвали радянської сім'ї? На що ти поміняв свою чудову дружину-трудівницю та малих діток? На футбол та на сто грамів горілки! Я розумію, — московський „Спартак“ чи, скажімо, київське „Динамо“ — це команди! Але ти ж боліш за харківський „Металіст“. Стид і страм!..

Чоловік у розpacії схопився за голову.

— Каюсь! — патетично вигукнув бідолаха. — Справді, заради чого я довів власну сім'ю до такої драми? Хто мене штовхав на це з першої дії? О,

сліпець! Я ж не знат, повірте, не догадувався, чим воно все скінчиться! Ви всі знали, з самого початку все знали, куди воно й до чого, а я один не знат. Це справді драма! Трагедія! Прости, моя дорогая, мене!

Він гірко заридав, упав до ніг велиководушної дружини, а разом з ним упала і завіса.

Драматург зі зневагою глянув на громадянина ззаду.

— А вам справді-таки тільки на футбол слід ходити, а не в театр! — глупиво кинув він.

— То правда, — погодився громадянин в окулярах. — Хоч яка погана команда, а все-таки кожного разу хвилюється, бо невідомо, чим усе кінчиться. Ви розумієте, в чому секрет?..

ПРОБЛЕМА КАЧАЧОЇ НОГИ

(Як я ставав кандидатом наук)

Шановні члени Ученої Ради!

Шановні офіційльні опоненти!

Ми з вами живемо в епоху нечуваних відкриттів. Ви чудово знаєте, що для сучасної науки немає нічого неможливого і що її досягнення перевершили найхимерніші людські фантазії.

Однак ми так само знаємо, що не все ще на світі відкрито і не всі таємниці життя розгадані. Перед нами, людьми, лежить чималий шмат діяльності. І кожен з нас прагне внести свій вклад у загальну справу.

На превеликий жаль, не мені випало щастя бути автором таких близьких відкриттів, як, скажімо, розщеплення атома або створення полімерів. Спізнився. Сталося це тому, що в середній школі я не приділив належної уваги точним наукам, через це й оцінки з математики, фізики та хемії мав досить скромні.

Не близнувшись знаннями в цих трьох науках, я вирішив піти на біологічний факультет. І не жалкую.

По закінченні цього факультету мені пощастило залишитись при катедрі зоології. Тут я й працюю науковим співробітником. Веду дослідницьку роботу по птахівництву, результатом якої є подана в даний момент на ваш суд дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Її, цю дисертацію, я сьогодні і захищаю перед вами, шановні члени Ученої Ради.

Не треба нагадувати, яке важливе значення має птахівництво в народному господарстві. Продукти птахівництва, як загалом усього тваринництва, потрібні нашому народові. Справді, яких би успіхів ми не досягли у створенні синтетичних продуктів чи ерзаців, людство ще довго буде споживати натуральні шерсть, шкіру, пух та перо, не кажучи вже м'ясо, ковбаси, жири, молоко та яйця.

Моя дисертація присвячена актуальним питанням дальншого розвитку свійської качки.

Що таке качка?

Наука на це відповіла, здавалось би, цілком вичерпно і недвозначно. Качка — це істота, що складається, практично кажучи, з м'яса, пуху, пера та яєць.

Те, що м'ясо качки смачне, пух м'який, а яйця поживні, — відомі істини. І здається, нічого нового не можна сказати про цього птаха.

Однак не поспішайте з висновками.

Ми вирішили зупинитися на одному зовсім мало висвітленому питанні. Воно сформульовано в назві нашої дисертації:

„Нога свійської качки як фактор її дальншого розвитку”.

Чому, спітаєте, ми зупинились саме на нозі?

Я осмілююсь відповісти на це так: чи маємо ми право проходити без належної уваги повз такі звичайні речі, як ноги птаха, лише тому, що це незначна деталь цілого об'єкта чи явища? Згадайте Ньютона. Протягом тисяч років усі дивилися на яблуко просто як на звичайнісінський фрукт, а геніяльний вчений побачив, як воно впало з дерева, і відкрив знаменитий закон земного тяжіння.

Отже, не виключено, що в нозі свійської качки теж може критися щось надзвичайне. Можливо, в її нозі все майбутнє нашої качки.

Перейдімо до суті справи.

Розвішений перед вами ілюстративний матеріал — фотодіяграми, таблиці, схеми та графіки — має служити наочним доказом наших теоретичних міркувань. Над своєю темою ми працювали два роки. Точніше, два роки і три місяці. В основному, ми експериментували на сорока качках, взявшися по десятеро представників різних порід — борківсьої, сірої української, пекінської та хакі-кембелл.

Слід зауважити, — сорок качок — це та кількість, з якої ми починали своє дослідження. Ale оскільки в процесі трапились неминучі втрати, загалом нами було проекспериментовано 347 качок різних порід, переважно сірої української, тобто нашої, ріднішої.

В результаті ми мали повну можливість зібрати величезний обсягом і дуже смачний, пробачте, надзвичайно цікавий з наукового боку матеріал, на якому й побудовано нашу дисертацію.

Насамперед зупинимося на науковому визначенні і сформульованні самого поняття ноги. Що таке нога? Нога — це нижня кінцівка всякої істоти, і зокрема, качки. Нога, таким чином, є невід'ємною частиною організму живої качки. Без ноги качка вже не качка в науковому розумінні, а продукт харчування. Ми, до речі, не станемо торкатися цією дуже цікавою сторони питання. Нас у даному разі має цікавити жива, а не смажена качка. Качка з обома живими ногами.

Для чого ж потрібна качці нога?

Живій нормальний качці вона потрібна в трьох випадках:

- 1) щоб стояти,
- 2) щоб ходити,
- 3) щоб плавати.

Для того, щоб качка впевнено стояла на ногах і не падала на землю, необхідно (цитую): „всім сегментам її тіла надати такого положення, при якому загальний центр ваги качки був би вріноважений над площею опори, яку складають ноги (це може бути й одна нога, бо за нашими спостереженнями качка іноді любить стояти і на одній нозі), а обертальна дія ваги маси тіла, що міститься вище суглоба ноги, була б нейтралізована статичною дією м'язів або напруженням зв'язок”.

Як саме качка користується цією науковою вказівкою, показано на схемі № 1 і на фото № 2.

Щодо найраціональнішого розміру ноги, то тут теж є свій закон, сфор-

мульований нами так: чим більша качка, тим більшу ногу треба їй мати.

Переходячи, так би мовити, від стояння до ходіння, ми доводимо, що воно являє собою досить складний біохемічний процес, докладно описаний нами на сторінках 18-35 і зображеній на схемах № 2 і 3 та на фото № 4 і 5.

Якщо ні в кого не викликає сумніву той факт, що качка стоїть ногами на землі досить міцно, аходить відносно добре, то ми з радістю відзначаємо, що плаває вона незрівняно краще. На воді качка почуває себе настільки впевнено, що, одверто кажучи, не потребує наукової підтримки..

Плаває качка теж з допомогою ніг, і плавання являє собою в основному той же складний біохемічний процес, що й ходіння.

Другим етапом наших досліджень було вивчення мускулатури та кісток качачих ніг. Тут ми застосували порівняльний метод. Взяли по одній качці вищезгаданих порід. Завданням нашим було встановити міжпорідні різниці. Дати відповідь на питання, яке хвилює весь науковий світ, — чия ж, власне, нога краща?

Це була, скажемо прямо, кропітка, але надзвичайно захоплююча робота, від якої ми буквально не могли відірватись. Ми присвятили цій справі майже рік, детально порівнюючи з усіх боків ноги качок порід: борківської, сірої української, пекінської та хакі-кемпбелл. Признаємось, ми покладали великі надії на вітчизняних качок, борківську та сіру українську, однак вони, на жаль, не справдили наших сподівань. Нам не вдалося встановити істотних переваг одних перед другими чи будь-яких міжнародних різниць.

Гадаючи, що, може, була допущена якась помилка в аналізі, ми ще раз узяли по одній качці згаданих порід і повторили дослід. Нас знову спіткала невдача. Ми зробили ще чотири спроби. Цього разу вони відрізнялися своїм методом від попередніх спроб. В порядку наукового експерименту ми один раз зварили всі чотири ноги, а тричі жарили. Звичайно, між вареною ногою різниця є, але це тема іншого, теж дуже цікавого, дослідження. Що ж до нас, то ми, на превеликий жаль, і таким методом не змогли встановити якої-небудь міжпорідної різниці.

Про хід наших дослідів ви можете докладно прочитати з рукопису дисертації (від 45-ї до 107-ї сторінки). Звичайно, характер наукового викладу не дав нам змоги описати всі тривоги і хвилювання, роздуми і сумніви, які нас не залишили ні вдень, ні вночі. Кожен з вас між рядками сухої протокольної мови вбачить, з яким творчим горянням ми просиджували безсонні ночі над качачими ногами і з якою мукою дошукувались істини.

Але облишмо сентименти. Людина науки повинна керуватись не емоціями, а розумом, дивитись на все тверезими очима. І не лякатись труднощів на шляху. Невдача — це ще не поразка. Взявшись за таку річ, як качача нога, не можна опускати руки.

Раз нам не пощастило встановити міжнародні різниці у качок, ми для досягнення мети вирішили порівняти качачу ногу з курячою (дивись третій розділ нашої дисертації, сторінки 110-164).

В цьому напрямку було досягнуто чималих успіхів, які нас порадували: різниця нарешті виявлена! По-перше, ми переконалися, що мускулатура курячої ноги розвинута значно більше, ніж у качки. Причина цього явища полягає

в тому, що курка призвичаєна більше бігати — їй і ногу дано міцнішу, а качка не має нахилу бігати, — їй вистачить і слабшої ноги.

На доказ цього ми провели дуже цікавий експеримент. Ми організували показове, так би мовити, спортивне змагання курей і качок в бігу на сто метрів. Документально зафіксовано, що курка бігає в 2,076 рази швидше, ніж качка. В цьому відношенні ніяка високопорідна качка, якщо її, звичайно заздалегідь спеціально не тренувати, нізащо не дожене звичайну нашу курку.

Програючи в цьому питанні, качка виграє в структурі колінного суглоба. У неї він згинається на 20 градусів більше, ніж суглоб курячої ноги, і це якраз і дає змогу качці плавати та поринати. Нездатність курки виконувати ці прості операції перевірена на прикладах. Ми пускали на воду одночасно качок і курей. Що ж ми побачили? Невміння курки згинати ногу в колінному суглобі ставить її до смішного в невигідне становище у порівнянні з качкою. Курка абсолютно не вміє плавати, а поринати у воду і поготів!

Проте в плюсно-фаланговому суглобі курка побиває качку. У неї значно більша амплітуда рухливості. Різниця досягає 16-19 градусів. Ми перевірвались, що це збільшення рухливості сталося як за рахунок тильного, так і підошвового згинання курячої ноги, тобто лапки.

Чому ж виникла така разюча різниця? Та тому, що навіть мале курча, не говорячи вже про дорослу курку, змалку розвиває вищезазначену амплітуду рухливості свого плюсно-фалангового суглоба саме тим, що весь час гребеться лапою в смітті, чого не можна сказати про жодну качку.

Які ж, спітаєте, практичні висновки з цього? Ми не будемо поспішно стверджувати, що доцільніше, — чи в справі вирощення нових порід качок орієнтувати їх на курей, чи навпаки, курей на качок. Питання відкрите. Правда, слід подумати, чи не відчуватиме качка певних незручностей, якщо у неї буде куряча нога? Це потребує додаткової перевірки, і ми цю проблему лишаємо для розв'язання майбутнім поколінням науковців.

Нас же, повторюємо, цікавить нога качки як фактор її дальншого розвитку. Тому ми змушені без жалю відкинути геть курку і перейти до заключної частини нашої дисертації.

Четверта і остання частина (сторінки 166-217) присвячена питанню, яке двома словами можна сформулювати так: що ж все-таки робити з качачою ногою? Лишили її такою, як вона є, і більше не чіпати? Це було б прикро.

Хвалитися не станемо, але все-таки на певні позитивні результати наших досліджень слід вказати. Ми довели, що качка, маючи ноги, здатна стояти, ходити і плавати. Але це нас не може задовольнити. Що нам слід ще дослідити? Вивчити, як качка поринає у воду. Цьому питанню ми й присвячуємо останню, найважливішу частину своєї дисертації.

Всім відомо — качка поринає у воду. Навіщо? Вона таким чином здобуває собі корм на дні водоймищ. Але як вона, товариші, поринає? Сором признатись — ще дуже й дуже погано. Свійська качка заглибується у воду всього на якихось 45-50 сантиметрів, тим часом як дика качка пірнає майже на цілий метр углиб! В результаті цього дика качка потрапляє в привілейованіше становище, бо користується значнішою територією дна і має

змогу здобувати більше корму, ніж свійська. З точки зору розвитку качачого поголів'я це абсолютно недопустима річ.

Експериментальним шляхом ми докладно вивчали весь процес поринання качок і при цьому пильно стежили, яку роль в даному разі відіграють їхні ноги. Ми пускали вглиб тих же качок та хакі-кемпбелл, — фотографували їх з усіх боків, знімали на кіноплівку. І врешті, — як це не сумно, — переконалися що міра занурення у воду ніяк не залежить від качачих ніг. В жодній з вищерозглянутих порід качок нами не виявлено будь-якого пристрою для поринання ні в будові кістяка, ні в мускулатурі ніг. Очевидно, при добуванні корму основну роботу виконують не ноги качки, а м'язи її ший.

Сдинак шия не тема нашої дисертації.

Незважаючи на все, ми прийшли до глибокого переконання, яке несподівано випливало на поверхню зачеплених нами питань, що наші качки під впливом проведених експериментів привчаться поринати на таку глибину, якої ми навіть своєю фантазією не здатні досягти.

Готовий до нових подвигів на науковий ниві, з хвилюванням і надією чекаю вашого вироку. Можете не сумніватися, що, надавши мені високе звання кандидата наук, ви, шановні члени Вченої Ради, дасте мені змогу все життя працювати над такими ж проблемами.

ТАЄМНИЦЯ ГОЛОСУВАННЯ

В нашому невеликому місті найвидатнішим майстром пеңзля вважався Іван Сидорович Красько. Набув він слави відразу, як написав картину з колгоспного життя, яку назвав символічно: „Перед світанком”.

Другу картину Краська „Світанок” критика назвала значним кроком уперед, а коли слідом за „Світанком” прийшов „Ранок”, усі дружно сказали, що товариш Красько обрав вірний шлях. Незабаром за картину „День” він був безповоротно зарахований до числа провідних майстрів.

На цей час Іван Сидорович уже став висуватись на почесні посади, на загальноміських урочистих зібраннях сидів у центрі президії, у нього виросла борода, до його висловлень та думок стали прислухатись, — він повчав зелену молодь не заспокоюватись і доганяти старих майстрів.

Отак почавши свій творчий шлях, так би мовити, перед світанком, Красько після картини „Зеніт” дійшов, як потепно сказав місцевий критик Лизько, до зеніту розквіту свого таланту.

На цьому високому рівні маститий художник затримався на досить довгий час, змальовуючи з різних боків багатогранну полудневу пору. У цьому він виявив неабияке знання матеріалу і глибину психологічного аналізу. Наприклад, у картині „Перед обідом” ми бачили двох дівчат і одного хлопця. Вони явно перевиконували денну норму на прополюванні цукрових буряків, — інші б уже, мабуть, сіли пообідати, однак ці ентузіясти й далі невтомно працювали, а про обід і думки не мали, хоч недалеко від них стояла польова кухня.

Треба зазначити, що, як у всякого таланта, у Івана Сидоровича були небудь і прямі вороги. Їх було навіть більше, ніж друзів. І тому, як тільки Красько написав чергову картину „Після обіду”, пішла поголоска: діло, мовляв, пішло з полудня на вечір. Справді-таки, невдовзі стало відомо, що Красько закінчив картину, яку назвав: „Передвечір’я”.

Недруги Краська сказали, що незабаром настане темна ніч і цілковите забуття.

Власне, не сказали, а подумали, бо Красько все ще побоювались. Він час від часу давав усім зрозуміти, що має десь у вищих колах певних друзів, які не дадуть його на поталу.

Проти Краська ще ніхто не осмілювався виступити. Якісь процеси відбувалися в товаристві художників, що свідчили про гуртування антикраськівських сил, однак, все це лишилось у таємниці. Але раптом...

Обрання молодого митця Паська до складу жюрі чергового конкурсу картин місцевих авторів викликало різні міркування. Одні гадали, що це нічого не вартий жест з боку прихильників Краська, — мовляв, висуваємо

молодь. Інші вважали, що тут пахне серйозними подіями. Адже Пасько не раз запевняв, що він принциповий і сміливий. Тільки ніде не було йому виявити ці риси. Тепер перед ним відкрились широкі можливості.

Сам Пасько розумів своє висунення як дуже непевне. Могло статися, що його увіпхнули в склад жюрі, щоб, спровокувавши на прилюдний виступ проти Краська, відразу знищити зухвальця.

Особливо небезпечним вважалися два постійні члени жюрі: критик Лизько і мистецтвознавець Бузько.

Найбільше остерігався Пасько Бузько.

На превеликий подив, грізний мистецтвознавець дуже тепло привітав молодого художника.

— От тепер, — сказав він солодко, — разом і послужимо загальній справі. Ситуація, самі розумієте, критична. Треба бути принциповим і послідовним, розумієте?..

Бузько мав звичку висловлюватись так, що його можна було по-різному розуміти, — це могло означати і так, і ні... В цьому, як він казав, була діялектика. Тому Паськові неясно було, про яку критичну ситуацію йшла мова.

Іншим разом Пасько, можливо, і не дуже б замислювався над цими питаннями, але як член жюрі він тепер мусив серйозно подумати, на чий бік ставати. Після певних роздумів він прийшов до висновку, що доля Краська вирішена, що існує таємна змова повалити кумира і вся справа залежить від тактики і стратегії: не розкривати карт. Таємне голосування все покаже!

З таким переконанням Пасько і прийшов на засідання жюрі.

Першим питанням стояло: присудження першої премії Краськові Іванові Сидоровичу за його „Передвечір'я”.

Красько був незмінним почесним членом жюрі протягом усіх років, але, треба віддати належне, в тих засіданнях, де стояло питання про нього, участі не брав. Незалежно від цього, премії він брав, до того ж завжди перші.

І цього разу, певний в результататах обговорення, Іван Сидорович навіть на засідання не прийшов. Це підбадьорило Паська, хоча він і не признався б, що боїться Краська.

Голова жюрі підвівся, обвів усіх очима і солодко промовив:

— Хто з шановних членів жюрі першим візьме слово?

Хвилинка мовчання. Пасько глянув на Бузька. Той підморгував новообрбаному членові жюрі і...

Пасько попросив слова.

— Товариші! — кинувся він, як з кручи у воду. — Я буду одвертим. Не можна товаришеві Краськові давати ні першої, ні навіть останньої премії. Гляньте на цю картину. Що тут намальовано? Де ми все це бачили?

— В житті! — вигукнув з місця Лизько.

Репліка не збила Паська. Він запально відповів:

— Помиляєтесь! Не в житті, а у самого Краська ми це бачили! Ось подивіться...

Він вихоїв з кишені згорнутий у трубку аркушик, розгорнув його і показав:

— Що це таке? Це репродукція першої картини Краська „Перед світанком”. Написана в молоді роки, вона має певні достоїнства. Привертаєть

увагу постаті цих двох дівчат і одного хлопця. Але що ж виходить, шановні члени жюрі? Ви колись присудили за цю картину першу премію. За що?

— Та хоча б за тих двох дівчат і хлопця! — не без гумору кинув Бузько.

— Згоден! — сказав Пасько. — А що було далі? Далі були „Світанок”, „Ранок”, „День”, „Перед обідом” і „Після обіду”. За що тут дали перші премії? За тих же двох дівчат і одного хлопця! Подивіться, вони ж у всіх цих картинах фігурують. І от зараз „Передвечір’ю”, а й тут ми зустрічаємося з цими, м’яко висловлюючись, улюбленими героями маститого автора. Тільки на світанку хлопець стояв з правого боку, а перед заходом сонця опинився зліва. Дуже цікавий розвиток образу! Виходить, нема про що інше сказати авторові? Повторюється товариш? Так не будемо ж ми повторювати помилки у присудженні премій!

Пасько переможно оглянув присутніх і сів.

Голова невиразно закректав, секретар насторожено почав озиратись, мовби питав, чи слід це все записувати в протокол, Лизько нахилився і щось сказав на вухо Бузькові, а той не зводячи очей з Паська, докірливо покивував головою.

— Хто ще бажає висловитись? — без інтересу запитав голова.

Підвівся Бузько. Все ще покивуючи головою, він почав:

— Не сподівався, товаришу Пасько, не сподівався... По молодості своїй ви нічого не зрозуміли. Не про те, що слід, ви говорили. А те, що ви сказали, саме й не слід було говорити...

Зробивши паузу, він повів далі:

— Що є головним для художника? Зображення живих людей. На це ми в свій час вказували навіть Іванові Сидоровичу. Пригадую, мова йшла про його „Ранок”. Художник у ній почав було сповзти з реалістичних позицій. Він відсунув убік вдало знайдених у попередніх картинах отих двох дівчат і одного хлопця, а замість них поставив коня. Ми просто критикували художника за те, що він своїм конем задушив живих людей. Автор визнав помилку і знову повернувся до своїх герой. А товариш Пасько (ай-ай-ай!) докорє авторові за це. Кого ж, дозвольте запитати, любити, як не їх, наших славних трудівників, які, не шкодуючи сил, з раннього ранку до пізньої ночі борються за високий врожай? Честь і хвала їм!.. Що я хотів сказати? Я хотів сказати, що товариш Пасько засмутив мене своїм нетактовним виступом. Невже це йому не ясно?

Пасько ошелешено чекав, що далі скаже Бузько, але той тільки скривився, махнув рукою і сів.

Звичайно, тепер нещасного Паська добиватиме Лизько. Облизуючи губи та прицмокуючи, критик почав:

— Іван Сидорович, я б сказав, особливий художник. Це, я б сказав, митець, який іде врівень з нашим швидкоплинним часом.. Більше того, — Іван Сидорович іде, я б сказав, поперед часу. У нього є відчуття того, що неминуче наближається і неодмінно настане.

Він немов би раптом побачив перед собою Краська і квапливо додав:

— Прошу, звичайно, зрозуміти мене правильно. Картини Івана Си-

доровича вражаютъ. И что найголовніше, — у кожній з них, здавалось би, малопомітні деталі, але придивиться до них и вы побачите, який глибокий, я б сказав, зміст тайтесь в них! Дозвольте навести лише два приклади. Ще задовго до того, як кукурудза посіла належне місце в сільському господарстві, наш прозорливий майстер у своїй найранній картині „Світанок“ зобразив, причому на першому плані, що сільськогосподарську культуру. Пам'ятаєте, там стоїть таке високе соковите кукурудзиння? Це перший доказ, як глибоко знає наше життя шановний Іван Сидорович. Другий приклад: на картині „після обіду“ кукурудзи вже не побачимо. Чому? Тому, що питання про неї вже позитивно вирішено в загальнонародному масштабі і тема ця не була актуальною для митця. Іван Сидорович завжди вловлює, куди що прямує, і старається йти з усім в ногу. Він розуміє також, що ніщо не вічне, що вчоращє змінюється сьогоднішнім і що старе, — я вас прошу зрозуміти мене правильно, — старе дасть дорогу молодому... Отак ми маємо оцінювати заслуги шановного товариша Краська. Вони незапереченні. Їх ніхто не збирається перекреслювати так, як це дехто (погляд у бік Паська!) невправно, я б сказав, намагається зробити. Так, імено, так не можна, товариши! Наша позиція щодо товариша Краська цілком ясна. Адже так, товаришу Пасько? Я перееконаний, що й ви, глибоко вдумавшись у все тут сказане, зумієте, я підкresлюю, — зуміете знайти правильні, я б сказав, висновки.

Лизько цмокнув губами і скривився так, наче при згаданні про Паська йому на язик потрапило щось гірке. Він важко засопів і сів.

Пасько вкрай розгубився. Обидва виступи лишилися для нього загадкою. Він чекав, може, інші внесуть ясність, однак більше ніхто не побажав виступити.

— Досить, — сказали, — Перейдімо до голосування.

Всім роздали синенькі папірці — бюллетені. Там були надруковані прізвища трьох кандидатів на першу премію. Двох належало викреслити і бюллетень укинути в запечатану скриньку. Таємниця голосування суверо додержувалась.

Пасько відійшов з бюллетенем у куток кімнати і сів біля вікна, щоб усіх інших членів жюрі можна було бачити. Може, за якимсь рухом із них вдається йому зорієнтуватись? На жаль, ні Бузько, ні Лизько не подали ніякого знаку. Вони відразу чиркнули в своїх бюллетенях і покидали їх в скриньку.

Пасько вагався. Він дивився в бюллетені і бачив у ньому прізвище Краська. Воно нахабно стояло на першому місці. Міцно, непохитно стояло. Інші всі були під ним. Придавлені ним. Але доки ж це буде? Доки будуть викреслювати тих, що стоять під Краськом?

Пасько рішуче розправив плечі, наче скидав з себе важкий тягар сумнівів, струснув чорнило в ручці-самописці і викреслив у бюллетені...

Ніхто, крім Паська, не міг сказати, хто був той єдиний що подав голос на Краська.

Голосування було таємним.

ЯК Я МАЛО НЕ РОЗБАГАТИВ...

Я змалку вельми захоплювався залізничним транспортом і на довгі роки зберіг глибоку повагу до нього. Скільки ж бо то їздить по коліях поїздів, і все туди, куди слід! А скільки перевозиться пасажирів та різних вантажів, і теж усе туди, куди потрібно!

Все, звичайно, залежить від правил поведінки та дисципліни залізничників і пасажирів. В такій складній справі, як залізниця, без правил неможливо рухатись уперед. Інакше можна хтозна до чого докотитись.

Потрапляючи в зону залізниці, я пильно додержувався правил:

не переходити колії у недозволених місцях,
не одвінчував гайок на рейках,
завжди зупинявся перед червоним світлофором,
при вході у вокзал показував квиток,
ідучи на перон, тримався правої сторони,
не чіплявся на буфери, а сідав на своє місце у вагоні,
не вистрибував з поїзда на ходу,
проводив з собою речі в межах дозволених кілограмів,
не бив вікон, не ламав дверей, не зривав пльомб з стопкранів,
не затримував чергу в туалет.

Я весь час прагнув бути дисциплінованим, щоб не розладнювати залізничного транспорту і не призводити до малих аварій чи великих катастроф.

І все-таки мене штрафували за порушення правил. Якось сів я не в той поїзд. Іншим разом проспав свою станцію. Кілька разів палив цигарки у вагоні для некурців. Мені, як на гріх, завжди траплялись такі провідники та контролери, що чіплялись до кожного моого кроку.

Я спочатку кожного разу пробував доводити свою невинуватість. Мені показували відповідні параграфи правил і називали суму штрафу. Я відмовлявся платити. В результаті цього пересвідчувався, що сперечатися з залізничниками в штрафних справах все одно, що йти проти-паровоза, і у всіх подальших випадках в ту ж мить платив належний штраф, тис руку ревізорам, дякував за сумлінну службу і бажав їм успіхів у роботі.

Признаюсь, після кількох випадків незаслуженого штрафування у мене зародилася жадоба помсти. Щоб ми помінялися ролями. Щоб не мене штрафували залізниця, а я її.

Довго мені не траплялось нагоди оштрафувати залізницю. Хоч куди б я їхав, залізничники, ніби знаючи про мої наміри, всю дорогу старалися мені в усьому догодити, і не було до чого прискіпатись. Я, звичайно, омінав такі дрібниці, як брак чаю у вагоні або те, що давали замість матраца по рожню торбинку. Я чекав чогось серйознішого.

І воно таки прийшло.

Нешодавно повертається я з службової командирівки з Москви. Буду точним і наводитиму всі дати та номери відповідних документів, — справа ж бо офіційна. 28-го числа купив я в Москві на Курському вокзалі квиток № 5250 до Харкова на поїзд, що відходив другого дня. В день купівлі квитка я, як дисциплінований пасажир, зважив свої речі і недозволений для перевезення з собою кілограмаж здав у багаж. Хай, думаю, їде раніше. В багажній камері я з радістю похвалився, що то не аби який багаж, а святковий подарунок діткам моїм. Багажники сказали, що це просто чудово, всім батькам приклад, краще й не придумаєш, виписали квитанцію серії АР № 628864, запевнили, що багаж прибуде, якщо не раніше, то вже з моїм поїздом, залізниця працює, як годинниковий механізм, — після чого я заплатив гроші і у веселому настрої пішов докінчувати свої командирівочні справи.

Наступного вечора, за годину до відходу поїзда, я попрямував на вокзал. По дорозі не порушував правил, при переходах додержувався вказаних стрілок і тому вже за десять хвилин до відходу поїзда сидів у вагоні № 10 на місці № 32.

Подорож була напрочуд приємна. Спав я спокійно і 30-го точно за розкладом прибув на станцію призначення, тобто у Харків. Пішов по багаж. Думка була відразу забрати його додому і порадувати своїх діточок подарунком.

Мені сказали:

— Ваш багаж ще не прибув. Навідайтесь завтра.

Я навідався завтра і позавтра. І через три дні навідався, — сказали, — багажу мого немає...

Неспокій огорнув мене. І раптом злорадна думка: „Тепер я таки з вас злую, голубчики! Прийшов мій час!”.

Цього разу в руках у мене був незаперечний параграф правил. На звороті багажної квитанції було надруковано:

„За кожний день запізнення з доставкою залізниця сплачує пасажирові штраф у розмірі 10% від сплаченої суми за багаж”.

Минуло чотири дні, і я вже мав у кишенні 40%. Радість мою важко було описати: нарешті не я, а мені залізниця заплатить штраф!

Я не обурювався, не кричав, не вимагав книги скарг. Я з задоволенням вичікував, чим воно все скінчиться? Я міркував: а чому б ім не запроторити мій багаж не в Харків, а, скажімо, в Харцизьк або краще — в Хабаровськ? Поки його розшукають та переправлять до Харкова, скільки це процентів штрафу нарости? Можливо, навіть, що в такій довгій дорозі багаж мій поб'ють та потовчуть, — будь ласка, платіть готівкою, товариші залізничники, за всіма правилами! Тепер уже не матиме значення, чи одержать мої діти той подарунок, в даній ситуації я так зароблю на залізниці, що вся моя сім'я буде забезпечена на довгі роки.

Я ще раз навідувався до начальника багажного відділення станції Харків-Товарний. Це вже 3 числа. З усмішкою спостерігаю, як начальник при мені дає вказівку вдарити в Москву телеграму, — мовляв, що там з моим багажем, — я питав злорадно, коли мені навідатись; він просить мене не турбуватись, вони сповістять мене: будь ласка, мій домашній телефон, — не за-

бульте, прошу, дзвякнути, — начальник ображається, з ким, мовляв, я маю справу, на залізниці суворі правила, все буде гаразд, відразу дзвякнемо, ідіть собі додому, можете спокійно спати. Тисне на прощання мою руку, і ми розходимось.

Я йду додому і спокійно вкладаюся спати. Сплю один, сплю другий день, а на третій — мене вже сон щось не бере. Не дзвякають! Одважуюсь сам дзвякнути начальникові. Питаю: прибув багаж?.. Тривала пауза, потім чую похмурий голос: „На жаль, ще шукаємо, але ви не хвилюйтесь, ми на посту, сьогодні вдруге бахнемо в Москву телеграму, хай по лінії простежать, чи не випав де по дорозі ваш багаж”...

Ну, хай вам щастить! Бахайте! — кажу я, а в думці собі: „А вас таки бахну я!”.

Минає ще день, другий. Я витримую. Я цілком певен: у мене вже всі 100%! I нікуди вони від мене не втечуть!

Уже настали радісні свята, заради яких я віз оті подарунки. А начальник мені все дзвонить. Мої прибутки щодня зростають на 10%. Вирішую ще раз подзвонити та поглузувати з начальника. Сповіщають, — начальник пішов у відпустку. Прошу дати трубку комусь відповідальному.

— Здрасуйте, кажу йому. — З святом вас вітаю. Хто зі мною говорит?

— Здрасуйте, спасибі за вітання, — чую приємний голос. — Помагай Бог.

— Спасибі, — дякую я. — Але навряд, чи поможе тут Бог...

— Пробачте, — зауважує відповідальний голос. — Це мое прізвище Помагайбог. А вам що потрібно?

Я кажу, пояснюю все з самого початку, бо це ж, певно, нова якась людина, вона нічого путнього мені не скаже, тепер уже мої нерви не витримують, я починаю лаяти начальника і всі порядки на залізниці, обурююсь, погрожую... Словом, розходився так, що гай-гай! А в чім річ? Право на моєму боці.

Маленька павза, а потім чую в трубку:

— Чого ви розкричались? Чому не забираєте свій багаж? Восьмий день лежить!

Мені дуже прикро і не хотілося б розповідати, що було далі, бо, як сказано на початку, я вельми поважаю залізничні порядки і всі параграфи правил. Але...

Багаж я одержав у цілості і справності. Як потім мені сказали; комірник щось, наплутав з моєю квитанцією. Його за це перевели на більш відповідальну посаду. А багаж, дійсно, прибув разом з моїм поїздом.

Тепер щодо штрафу.

Заплатив його я.

Таке правило є на залізниці: пасажир платить штраф за несвоєчасне одержання багажу. В чому й видано мені квитацію серія ЕЖ № 561543.

СМАК РАДОСТИ

Не вміємо ми, а може, й не прагнемо по-справжньому радіти. Звертаємо увагу на всілякі дрібниці, близько беремо їх до серця і враз псуємо собі настрій.

Звичайно, трапляється в житті, коли й маленькі неприємності згromаджуються у велику купу. На душі робиться недобре, усе навколо ввижається похмурим, — і сонце не так світить, і апетит пропадає, і дружина вас не розуміє, і начальство ваше нікуди не годиться...

Багато хто з нас не знає, як з такого безрадісного настрою вийти. А тим часом є один спосіб, простий і дуже дійовий.

Полягає він ось у чому. Нехай серед ночі, годині о другій або третій, у вас заболять зуби. Не обов'язково всі. Вистачить одного, але нехай він вас, сонного, так шпигоне, що ви, мов навіжений, скопітесь з ліжка і кинетесь, як то кажуть, шукати п'ятого кутка в кімнаті.

Звичайно, від вашого стогону прокинеться дружина. У вас з нею зчиниться коротка, але досить гостра суперечка з приводу того, що в хаті немає ні крапельки спиртного. Чому не дозволяє вона тримати в буфеті про запас хоча б якихось півлітров? От і результат. Що тепер робити?

Ви, щоб якось угамувати шалений біль, полоскатимете зуби валер'янкою, чаєм, м'ятними краплями, ромашкою і касторкою; куритимете цигарки, нюхатимете нашатирний спирт, прикладатимете гарячі і холодні компреси, але зуб не заспокоїться. Вас кидатиме і в жар, і в холод, через годину у вас болітиме ліва половина обличчя і стрілятиме у вухо та в потилицю.

Зморені безплідною боротьбою з зубом, ви пробуєте удавати, що вам байдуже, — мовляв, не буду звертати уваги, плювати мені на той зуб! Однак і це не вплине на нього. Зуб не піде на провокацію і, раз уже вирішив довести свою пілту справу до кінця, буде невблаганий, — він угризатиметься, угвинчуватиметься у ваші кістки, в мозок, у печінку, аж доки не доконає вас.

Але скільки йому потрібно на це часу? Котра година? Коли відчинитися поліклініка? Ще мінімум три години треба перетерпіти...

Кажуть, в такі моменти треба одвернути увагу, на чомусь стороночому зосередитись, рахувати до тисячі або що... Ви доходите до трьохсот, — нічого не помагає. Може, читати вірші напам'ять? Але яких авторів? Класики вилетілі з голови, дещо з сучасних вертиться на язиці, але від них ще дужче болять зуби.

Знесилені, впадаєте в тяжке забуття. Ніби легше. Невідомо, скільки мінає часу, — скоплюєтесь від нового больового спалаху. Відчуваєте, що у вас у роті щонайменше триста зубів — і всі болять. О! З якою насолодою ви б їх усі повиривали! Негайно! Чим завгодно! Дайте сюди виделку, плоскогубці, обценъки. Молотком готові повибивати усі свої зуби до одного!

Дружина не дає вам себе покалічiti, ви вдруге сваритеся з нею, це вас остаточно знесилює, і ви знову впадаєте у непритомність.

Вже світає. Можна бігти до поліклініки. Ви прибігаєте до неї і дізнаєтесь, що прийом почнеться лише через півтори години. Якийсь час ви проходжуєтесь, вірніше кажучи, пробігуєтесь по навколошніх вулицях, потім стомлений сідаєте у скверику проти поліклініки і під теплим сонечком міцно задрімуете. Ви дрімаєте рівно стільки, щоб за цей час біля поліклініки зібралися порядна черга хворих.

Ви скоплюєтесь, біжете і жадаєте, щоб визнали вас першим.

„З якої речі? — закричать усі. — Гострий біль? У всіх гострий! Чого б оце всі ми сюди так рано приперлися?..”

А й справді, чого вони приперлися? I так багато! Та ще й злі, сердиті. А пики у всіх, подивітесь, які огидні. Он та дівуля з рудою копицею на голові. Хоч би нечупара причесалась. А ось стойть інтелігентник, — очі, як у звірюки! А ще й у шляпі!.. А он із портфелем, начальник якийсь, бюрократ, хамло!.. А оті стиляги у штанях-макаронинах!

— Не пустимо без черги! — в один голос кричать. — Знаємо таких з гострим болем!..

— Ах, знаєте? — обурюєтесь ви. — Ну, гаразд! Хай вам заболить і ніколи не перестає!

Зціпивши всі свої триста зубів, стаєте у хвіст черги.

Нарешті відчиняється віконечко реєстратури, і через якихось півгодини ви підходите до нього.

— Коли останній раз були в поліклініці? — стандартним голосом запитує вас густо нафарбована реєстраторка. — Давно? В такому разі заповнимо нову картку... Ваше прізвище, рік народження, місце праці, адреса?

— У мене гострий... — хочете ви сказати, але вас перебивають:

— Відповідайте на питання!

— Що за канцелярські штучки?! — обурюєтесь ви. — У мене зуби...

— Ах, вам до стоматолога? — дивуєтесь реєстраторка. — Так ви не сюди попали. Треті двері праворуч... Хто там далі? Ваше прізвище?..

Вас з злорадним реготом виштовхують з черги, і ви йдете шукати треті двері праворуч.

На ваше щастя, там ніякої черги нема. Ви нахиляєтесь до відчиненого віконечка і, ледве ворушачи язиком, белькочете:

— Ме... мені... зу... зуби...

Дівчисько-реєстраторка дивиться на вас зі свого віконечка як на пришелепуватого, і грайливо відповідає:

— А прийому вже нема! Запис на сьогодні закінчений!

— До... дозвольте, я ж прийшов...

— Ви б прийшли ще пізніше!

— Я першим прийшов... Але не туди став... Я не знав...

— Тепер знатимете! Приходьте завтра!

Ви лише тепер усвідомлюєте весь жах становища, і вас опановує така шалена лють, що ви можете через секунду торохнути з усього розмаху по віконечку, але в цю мить дівчатко з того віконечка сповіщає:

— Ах, пробачте, один талончик знайшовся... Будь ласка, ваше прізвище?.. Адреса...

Ху-ух ти! Відлягло від серця! Тепер вам усі ці канцелярські штучки здаються приємною музикою і ви охоче відповідаєте на всі запитання. Ви готові дати відповідь ще на десяток додаткових запитань, ви ладні навіть написати тут же, на місці, докладну автобіографію, але тільки одержати той талончик до лікаря. Милесенький, любесенький талончик! Яке щастя, що ти знайшовся!

— Прошу вас! — подає вам його чудова реєстраторка. — Кабінет двадцятий.

Біля двадцятого кабінету сидить двоє похмурих суб'єктів з опухлими щоками. Вони вас зустрічають озвірілими поглядами. Про те, щоб пройти без черги не може бути й мови. Ви на мигах питаете, хто останній, і важко сідаєте на стілець.

А зуб, догадуючись, що приходить кінець його шаленству, починає з новою силою терзати вас. Що він, божевільний, виробляє! Йому мало вашої щелепи, вашого ока, носа і вуха. Він шпигає в лопатки, в ноги, у поперек. Ви заплющуюєте у знемозі очі, і вам здається, що час зупинився, біль ніколи не вагмується, все скінчено, поліклініка вже зачинилася, лікарі розійшлися, ніхто вже вас не врятує... З жахом розплющуюєте очі і нічого не бачите перед собою, крім розчинених дверей двадцятого кабінету, з якого виглядає лікарка. Ви нечуєте, ви не хочете чути обурених вигуків тих двох суб'єктів з опухлими щоками, — вам тепер на все наплювати, — і ви вриваєтесь до кабінету.

— Нахаба! Жулік! — лунає з коридору. — Не приймайте його! Він без черги! Виведіть його!

Ні, ви нізащо не вийдете з кабінету! Трупом ляжете!

— У нього й талончика, мабуть, нема! — кричать оті, з опухлими щоками. — Хай покаже!

— І покажу! — не витримуєте ви. — Я вам покажу!.. Я вам усім покажу!.. Та я вам, знаєте, що покажу!..

— Тихше, тихше! Не кричіть, — піднімає руки лікарка.

— Ні, вам потрібен талончик? — не заспокоюєтесь ви. — Будь ласка, ось талончик! Я вам покажу талончик!.. Що вам ще треба? Паспорт? Метрику? Свідоцтво про шлюб?.. Нема! Я безпаспортний! Я ніколи не родився. Нема у мене жінки! Нікого у мене нема! Я вам покажу!.. Та ви знаєте, хто я такий??!

— Заспокойтесь, не кричіть! — суворо каже лікарка. — Дайте ваш талончик.

Вона бере той нікчемний папірець, а ви переможним кроком ідете сідати в крісло, яке здається вам королівським троном.

— Одну хвилину, стривайте, — зупиняє вас лікарка. — Чого ви скандалите? Вам же на п'ятнадцять двадцять п'ять, а зараз дев'ять. Ви грамотні? Читаєте: лікар Зайчик, друга зміна на п'ятнадцять двадцять п'ять... Чорним по білому записано!

У голові завертілось:

„Чорним по білому, білим по чорному, друга зміна, лікар Зайчик, білим по білому, чорним по чорному, лікар Зайчик, зайчик-лікар, на п'ятнадцять

двадцять п'ять, п'ять по п'ять двадцять п'ять, раз два, три чотири, п'ять, вийшов зайчик погулять, чорним по білому, білим по чорному, п'ять по п'ять, вийшов зайчик погулять!..

— Сідайте в крісло! — перелякано каже лікарка. — Розкрийте рота. Що там у вам?

Ви, як риба на сухому, ще не сівши в крісло, розкриваєте рота.

Лікарка, звичайно, краще вас розуміється на тому, що там у вас. Цокаютъ об зуби інструменти, деренчить бормашин, сиплецься стружка, пахне ефіром, — не минає ѹ двох хвилин, як лікарка каже:

— Сплюньте...

Ви спльовуєте, і вас блискавкою осяє промениста думка, що, власне, це ѹ треба було зробити з самого початку. Сплюнути! Отак — тъху. І нема болю. Тъху — і зник, щез, пропав, здимів!..

По тілу пробігає лоскотливий струм, і ви почуваєте себе немовлям, якого поклали в теплу купіль. А перед вашими немовлячими очима райдужні картини: сяє сонце, щебечуть пташки, вітерець лагідно повіває, поруч вас співає бормашин, усміхається лікарка, вам хочеться заплакати, але, щоб утриматись, ви ковтаєте слину, якої у вас повен рот, і відчуваєте справжній смак радості.

— Красота! — вимовляєте ви натхненно. — Спасибі вам!

— Нема за що, — відповідає чудова лікарка.

— Спасибі вам, — кажете ви тим, з опухлими щоками, виходячи з кабінету. Ви йдете по коридору і всім вклоняєтесь: і чарівній дівчині з пишним рудим волоссям, і інтелігентному молодому чоловікові в шляпі, і солідному керівному товарищеві з портфелем, і симпатичним юнакам у модних штанях, і обом чудовим, милим реєстраторкам. І всім їм кажете:

— Спасибі вам!

І всі відповідають:

— Нема за що!

— Як це — нема за що? Ви не розумієте, що таке справжній смак радості! Ви коли-небудь пробували його отак, на власні зуби?..

ГАСТРОЛЬНЕ ЛІТО...

У цю пору в радянських театрах починається гастрольне літо. Як його чекають артисти! Які надії покладають на нього!

Осінньо-зимовий сезон — це невпинне напруження, фізичне й моральне. Це регламентовані певним розкладом дні репетицій та вечори вистав. А при цьому постійна турбота про зведення кінців з кінцями у своєму бюджеті. В короткий час між ранковою роботою і вечірніми виставами біганина по крамницях, — дома на тебе чекають з розкритими ротами, а ти, хоч би й дівчі заслужена артистка республіки, вистоюєш чергу за „суповим набором”, фактично, за кістками та жилами, з яких треба швидко зварити обід, бо вже пора повернутись до театру, — на скору руку ковтаєш той суп, поспішаеш до тролейбуса, щоб устигнути втиснутися в нього, адже за якусь годину має початися вистава, де ти мусиш співати й танцювати...

На гастролях інший світ. Певна річ, будуть і репетиції, і напруження на виставах. Але... гастрольне літо! В ньому театральні працівники відчувають, хай ілюзорне, але приємне відчуття свободи. Та ще уявіть собі, — гастролі мають проходити поблизу теплого моря! Курорт!

За зиму театр набирає місцевому глядачеві. А працівникам театру в печінках сидять місцеві контролери та наглядачі з місцевого управління культури. Так хочеться зникнути з іхніх очей на волю гастрольного літа!

Ну, звичайно, не така вже й воля. Але на гастролях буває деяка поблажка у тамошнього начальства: як не як, а гості приїхали...

Гастрольне літо! Як його чекають! Які практичні надії на нього поклашають!

Перед виїздом працівники театру виторгують для себе чимало вигідних матеріальних умов. Насамперед, певний процент командировочних, так званих добових, на які можна скромно прохарчуватись, а основна зарплата для сім'ї збережеться. Самі заинтересовані у виконанні фінансового пляну охоче погодяться давати по дві, а то й по три вистави на день. Нелегке навантаження, але будуть надурочні заробітки. Якщо зважити, що гастролі триватимуть два-три місяці, можете уявити, як раді майстри театрального мистецтва, малі й великі, вириватися з своего стаціонару на вільний простір гастролів.

У всіх піднесений настрій. З валіzkами сходяться до театру, обнімаються, цілується, наче давно не бачились.. Ідуть на вокзал, сідають у спеціально замовлені вагони.

У вагонах по дев'ять купе. В кожному заздалегідь сформована компанія. У двох купе — преферансисти; в одному (щоб непоказно) — випивохи;

в двох-трьох — самі жінки, а по інших — змінний склад, який у той чи інший момент пристає то до одних, то до других.

Веселий гомін у вагонах! Всі такі рідні! Навіть провідники вагона і сам машиніст поїзду найрідніші, бо везуть вони їх, майстрів мистецтва, не куди-небудь, а в гастрольне літо!

Прощай, прощай! Хай усі нелади зникають, нічого клопітного з собою не хочеш брати...

Однак, прощайте. Єдине, що прихоплюєш у дорогу — це примірник республіканської газети *Культура і життя* № 17 за 24 квітня, в якій на чільно-му місці надрукована директивна стаття: „Гастрольне літо — 83”.

Поїзд рушає, на прощання махаєш рукою проважаючим, дякуєш за побажання щасливої і приємної подорожі...

Які можуть бути сумніви? Тільки щаслива, тільки приємна!

Любовно розгладжуєш керівну газету *Культура і життя*, акуратно розстеляєш її на купейному столику, ставиш посередині першу півлітру, розкладаєш прихоплену з дому закуску і...

Починаєш уголос на весь вагон читати: „Нинішні гастролі відбуваються в знаменний період, коли інтенсивно втілюється в життя соціально-економічна програма, накреслена рішеннями... Матеріальне благополуччя і духовна культура...”

О! Поїзд уже робить першу зупинку... Виглядаєте у вікно, і перед очима розкривається не просто програма, а реальне матеріальне благополуччя!..

Очі розбігаються, не знаєш до якої жіночки кинутись: одна ось показує у відерці свіжопросолені огірочки, друга стоїть з мискою ще гарячих вареників („Вам з чим: з сиром, картоплею чи гречаною кашею?”); а он у тієї — помідори, тільки що з грядки!; а ця тримає на тарілці смажені карасики — („От хрест святий, щойно хлопці наловили в ставку!”), далі цілий ряд глечиків з свіжими, пареним, кислим молоком холодненьким, з погреба... Часу мало, поїзд стоїть усього п'ять хвилин, а тут ще, бачте он, біжить молодичка з своїми речами, — треба і в неї щонебудь узяти... Але поїзд уже дає сигнал, таке-сяке встигаєте вхопити і поспішаєте до вагона. З співчуттям і жалем дивитесь на молодичок та бабусь, які зажурено загортують непроданий товар... А так, бач, старались! З заощаджених продуктів пекли, смажили, варили. А поїзд так мало стояв. Тепер неси, бабуню, додому, чекай завтрашнього...

А ти проносиш до свого купе чудові бабині огірочки, інші партнери доносять свої покупки з приватновласницького базарчика: карасиків, сметанку... Боже ж мій! Коли ж ви їшли її, таку свіженку „харчову продукцію”??!

Дружно вчотирьох випиваєте перші сто грамів і продовжуєте читати: „В гастролях театрам треба неухильно керуватися постановами ЦК КПСС про роботу парторганізації Білоруського академічного театру...”

Як же інакше? Неухильно керуємось! Повсякденно дбаємо, щоб „у гастрольному репертуарі було більше творів, у яких на основі ленінських принципів партійності й народності і достовірно... Наша сучасність... героїчне минуле... світле майбутнє... надихають нас...”

Ху-х! Дайте звести дух... І нумо, братці, ще по одній! Наливай, котрий ближче до пляшки... Хай нас надихають величні заклики. Вони ведуть і до-

ведуть нас. Тільки будемо суворо триматися генеральних вказівок, які от тут на столику лежать, і запевняємо партію й уряд, що не допустимо тих неподобств, про які згадує культурна наша газета. Ми не повторимо помилок, припущеніх багатьма театралами торік, коли в „лідери” за кількістю показних вистав замість творів з позитивними, партійно ідейними героями вийшли такі низькопробні, на нашу ганьбу такі популярні у невибагливого глядача твори, як „Вісім люблячих жінок”, „Святий та грішний”, „Аморальна історія”... Та ми нізащо не гратимемо ці недостійні п’есочки! Ми не підемо за прикладом Харківського академічного російського драмтеатру, який на минулих гастролях у Києві на очах найвищого начальства майже виключно показував не партійно бойові п’еси, а якогось, „Декамерона”. Та ми готові горіти синім фінансовим вогнем, а не станемо потурати некультурному глядачеві, який такий охочий до всяких декамеронів та люблячих жінок!

Стривайте, стривайте... Що значить горіти? Хто вам дозволив це — та ще й синім вогнем? В газеті офіційно і суворо попереджається: „Обов’язок кожного театру провести гастролі з високими фінансовими показниками”.

Як? Яким шляхом? Без півлітри не розберешся... Наливай, котрий там...

Значить, не гнатися за „касою”, а керуватися високими ідеями? І дати високі фінансові показники? Як це сполучити? Сама ж газета признається: „Траплялось і так, що високоідейні твори включалися в репертуар, але художня якість їх була така невисока, що глядач не ходив на ці вистави, що призводило до компромітації ідеї...”

Виходить, краще може вже горіти, аніж компромітувати високу ідею? А тут ще газета підстюбуете: „Глядача треба запрошувати на серйозний діалог з проблем дійсності, вести цю розмову на високому рівні і не підстроюватись під смаки тих, хто не доріс до цього...”

Тяжка проблема, клопітна. Як у тій пісні: „Чи я, мамо, не доріс, чи я, мамо, переріс...”

А газета нічого собі. Усе на ній розмістилось: і рибка, і яєчка, і чудові свіжопросолені огірочки... Наливайте, куме, по третій! І хай...

А поїзд нестримно мчить. У гастрольне літо.

ВЕЧІРНЯ ІДИЛІЯ

Дружина церувала червоні вовняні панчохи, а чоловік сидів з другого боку стола і читав газети.

— Присунь, будь ласка, ближче лямпу, — попросила вона.

Він глянув у приморожене вікно, за яким уже зовсім стемніло, пересунув настільну лямпу з зеленим абажуром ближче до крісла, де сиділа дружина, і знову заглибився в газету.

Дружина стримано зауважила:

— Міг би і сам догадатись...

Чоловік відірвався від газети, ніби щось хотів сказати, але здалеку до-нісся звук реактивного літака. Можна б було й звикнути до цих регулярних нічних польотів, але щоразу шибки в кімнаті так гучно резонували в тон військового літака, що складалося враження, ніби пілот пікірував саме сюди, на цю кімнату, де сиділо міле подружжя.

Чоловік нічого не встиг відповісти на докір дружини, тільки поплямкав губами, а дружина на мить заклякла з затиснутою в руці голкою, наче ось-ось мало щось лихе трапитись. Однак літак з грізним ревом прошугнув над їхніми головами, потяг у далечінь тугу струну.

Чоловік зашелестів газетою, а дружина знову запрацювала голкою.

— Може б уголос почитав — згодом сказала.

— А чи воно тобі потрібне? — байдуже відповів чоловік. — Нічого цікавого. Щодня одне й те ж...

Запала тривожна пауза. Чоловік розгорнув ще одну газету, а дружина тихо, ніби сама до себе, вимовила:

— Справді, одне і те ж...

Що? Що вона сказала? Чоловік з-під лоба глянув на неї. Ні, нічого особливого, все нормально. Дружина так само уважно, може, навіть занадто зосереджено длубалася в п'ятці панчохи. Так, бак, все гаразд, то просто йому здалося, що вони чимось незадоволена.

— Завтра мені треба раніш вийти з дому, — нагадав він.

— Знаю, у тебе завтра середа..

— Партийний день, — уточнив він. — Вранці мені треба в колективі провести політінформацію про події у світі, і через це...

— Подай, будь ласка, моток на вікні, — перебила вона. — Кінчилася нитка. Он там, тобі ближче, на вікні червоний моток.

Не відриваючись від газети, він намацав нитки і подав дружині. Вона сказала „дякую”, але він на це не зареагував, — видно, був так зацікавлений газетою. Справді, за мить вигукнув:

— Ніяк не заспокоються кляті імперіялісти на Близькому Сході! І що їм там треба?

— Наче ти не знаєш — спробувала нав'язати розмову дружина.

Чоловік раптово схопився з місця:

— Котра година? Пора вмикати телевізор. Мало не забули, сьогодні ж художній фільм.

— Пробач, ніяк не вдягну голку... Щось очі мої...

Очі в ней підозріло бліснули. Він це помітив. Як це не до речі! В такий хороший лагідний вечір. Буде художній фільм... Мало не прогавили, так непомітно летить...

Так непомітне швидко час летить! Хвилини, години, дні, місяці, і роки. Все життя...

Пора вмикати телевізор. Буде художній фільм. Здається, індійський, зворушлива сімейна мелодрама, — тільки там, за кордоном, такі фільми вміють здійснити — у нас нема таких сюжетів, таких драм, таких переживань. Тільки на таких фільмах бачиш, як люди можуть красиво переживати, страждати, любити і плакати.

Але сьогодні не треба сліз. Тільки подивитись на інших людей, на їхні переживання, поспівувати їм... Так, так, зараз покажуть зворушливий індійський фільм. Тільки для дорослих. Дітям не рекомендується...

Як гірко, що у них нема дітей! Порожньо в хаті, пусто на душі...

Очі в ней зрадницько заблищають, а у нього тремтіли руки. Червона нитка в його пальцях ніяк не хотіла потрапляти у вушко голки. Він дражливо кинув:

— Знайшла час!

Вона рвучко відібрала у нього голку.

— Успокійся, я зараз увімкну телевізор.

— Через твою голку-нитку, мабуть, уже і спізнилися! Он бачиш, — фільм уже почався...

Крізь молочно засвічений екран телевізора почали вимальовуватися фігури людей. Вони рухались, жестикулювали, щось вимовляли, але слів не було чути.

— Звук, звук, давай! — командував чоловік і сам підбіг, став крутити ручки на панелі телевізора. — Дивна річ! Що трапилося? Де звук?

Правда, і без звуку можна було зрозуміти, що в отих індійців відбувалася гостра суперечка між чоловіком і дружиною. Вони збігались, махали руками, розбігались, знову кидалися один на одного, щось загально вигукували, беззвучно кричали...

Вона посіхнулась: — Ти диви, як цікаво! Гарячкують, а самі себе не чують... Смішно.

— Нічого смішного нема, — сказав чоловік. — Лямпа в приймачі перегоріла. Що тут смішного?

— Звичайно, все це дуже серйозно, — сказала дружина, — і, дійсно, нема чого сміятись... Плакати треба.

— Ми можемо піти до сусідів, — сказав він, — у них справжній телевізор. І нічого тобі плакати через такі дрібниці...

— Хто тобі сказав, що я плачу? — різко вигуклула вона. — Звідки ти це взяв? Де ти бачиш слізози? У тебе дивні, хворобливі уявлення про наше життя. Ти бачиш те, чого нема і чуєш те, чого не чути! Все життя ти чекаєш тіль-

ки скандалів, без них не можеш жити, тобі нудно, у тебе все одне і те ж, ніякого просвітку. А може тебе таке життя влаштовує? Ти ні в чому не винен?..

Ах, значить, він у всьому винен? Гаразд, він сьогдні не хотів скандалу. Вона почала. То хай сама... Бач, як довго мовчала! Все життя мовчала! А тут прорвало... Він поставить її на своє місце. Він скаже їй усе. Прямо, одверто, без жалю вискаже все, що давно хотів сказати... Та як вона може бути незадоволеною? Чим? Такий чудовий вечір!..

До них непомітно підкрався оглушливий рев літака. Вони прогавили момент, коли ще можна було уникнути катастрофи. Вона летіла на них без промаху.

І їм не було вже рятунку.

А такий був чудовий вечір. Тихий, лагідний...

Дружина церувала червоні вовняні панчохи, а чоловік читав газети.

ПРИЄМНОГО АПЕТИТУ!

(Одноактівка)

На вулиці зустрічаються двоє. Один з них, чорнобородий, кремезний чолов'яга з чемоданчиком у руці, спочатку не звернув увагу на худенького зустрічного з портфелем, але раптом помітив щось знайоме.

Перший. Ваня? (Придувляється). Страйвай, стривай... Невже помилився? Ні, ні... Точно. Ваня Петриченко?

Другий (недобачаючи). Пробачте...

Перший. Та що ти? Не впізнав? Петра Іванченка не пізнав?

Другий. Петро? Не може бути. Чого ж це ти вусатий, з бородою?

Перший. Хо-хо! З бородою! А ти де подів свої вуса?

Сміються, обнімаються, штовхають один одного.

Іван. Ні, ти скажи, яка зустріч!

Петро. От так штука! Ваню! Ванюшо!

Іван. Скільки літ, скільки зим!

Петро. Та скільки ж? П'ять літ, друже? П'ять років не бачились! От так радість!.. (Глянув на годинника). Так чого ж ми стоймо?..

Іван (удаючи, що не зрозумів наполя). Давай посидимо...

Петро (сідаючи на лаву). І хто б міг подумати, що я тут зустріну? Як же це? Ти ж, пам'ятаю, поїхав у Кустанай.

Іван. Рік там одробив... А потім здоров'я похитнулось... А ти що, як?

Петро. А я ще там! У Сибіру, на будівництві. І здоров'я дай, Боже! В тайзі живу і працюю. Отож і борода! Морозики ж там до сорока градусів доходять. Сорок градусів!.. Так чого ж ми сидимо? Може... (Промовистий жест).

Іван. Е-е, ні, ні. Я на суворій дієті. Гастрит.

Петро. Ваня Петриченко на дієті? Годі прикидатись. Пішли, повечеряємо в ресторанчику! Ще маю час...

Іван. Ну, що ти? Харчуєсь тільки вдома.

Петро. То в чому річ? Пішли до тебе. Ти пробач, що я так... Але ж така зустріч! Дружина дома? Ти з нею, з Зіною живеш? От і чудово. Хочу і на неї подивитись. Маю з годинку перед поїздом. От жаль, що не знав, — першого ж дня зайшов би до тебе! А от, бач, сьогодні треба іхати. Але нічого, пішли!

Іван. А коли поїзд?

Петро. О восьмій.

Іван. Не встигнеш. Я живу далеченько.

Петро. А ми на таксі! Миттю! Таксі! Таксі!

*Мало не тягнучи за собою Івана, виходить з ним.
(Затемнення).*

*Квартира Івана. Шумно входить Петро, за ним
зніяковільний Іван.*

Петро. Ану, де тут наша Зіночка? О! Яка в тебе квартирка! Розкішна! I обстановка! Відразу видно руку хазайки. Де ж вона?

Входить Зіна

Іван. І ти не впізнала? Це ж Петро Іванченко. Приїхав з Сибіру. Ми з ним разом інститут кінчали.

Петро. Здрастуй, Зіно! (*Здоровкається за руку і не відпускає її*). Ти все забув. Ванюшо! Ми ж з тобою разом до Зіночки залиялись. Тільки ти був тоді з вусами, такий парубок, поза конкуренцією! I, звичайно, вихопив її у мене з рук... Дозволь тебе, Зіночко... Ти, Ваню, не будеш ревнувати?

Іван. (*кашлянувши*). А чого ж?.. На правах старого друга...

Петро обнімає і цілує Зіну.

Петро. Так-так... Старий друг! Зустрілися... Несподівано. Просто не віриться!

Зіна. Будь ласка, сідайте, Петро... як вас?

Петро. Ну що за церемонії? Чого це на „ви”? Просто Петя. Петя і все. Як колись. (*Сідає*). Дайте ж на вас подивитись... Чудово! Прекрасно! Ти, Зіночко, зовсім не змінилась!

Іван. Ну, це все комплімент. Постаріли... Життя своє бере...

Петро. Хто постарів? Це я постарів. Бачите, з якою бородою. А ти наче помолодшав, обголив вуса і взагалі...

Зіна. Будь ласка, може з дороги хочеш умитись?

Іван (квапливо). Він не з дороги. Він у дорогу. На хвилинку заскочив. Ти, Петю, не спізнишся?

Петро. О! Ще ціла торба часу!.. Так де тут у вас руки помити?

Зіна. Проходь сюди... (*Приводжає і повертається*).

Іван (Тихо до Зіни). Ти... той... не дуже того... розганяйся.

Зіна. Як це?

Іван. Постав у крайньому разі чай. І досить.

Зіна. Як тобі не сором? Приїхав товариш...

Іван. Чому до нас? У командировці він. Зустрівся — і причепився. Чого ради його частувати? Хай собі іде.

Зіна. (тихо, але настійно). Ти хочеш, щоб я пішла геть з дому?

Іван. Це було б непогано. Я скажу, що у тебе негайні справи... А ми посидимо, поговоримо... Тут йому саме буде вже пора й на поїзд...

Зіна виходить.

Увіходить, витираючи руки, Петро

Петро. Чудова квартира! Затишна, гостинна! Вода холодна, гаряча... Холодильник! Літрів, мабуть, на сто? Хороша штука! Продукти не псується? (*Робить рух до холодильника*).

Іван. (застережливо зупиняє його). Порожній... Зіпсувався. (*Петро відійшов від холодильника, Іван переводить розмову на інше*). Отакі-то діла, життя досить складне...

Петро (веде своє). Газ теж, певно, є?

Іван. Пускають лише вночі... Скрізь неполадки...

Петро. А як же ви з обідом?

Іван. (викручуючись). Доводиться дровами... або на примусі... Клопоту!.. От і тепер Зіночка побігла... по дрова...

Петро. Навіщо?

Іван. Треба ж тебе чимсь почастувати. Спекти, засмажити... Ні, ні, ні... Я тебе так не відпущу. Гість! Та ще який! Старий друг!.. Сідай... А тим часом Зіночка прийде, заходиться хазайнувати, розпалить пічку...

Петро. Я зворушений твоєю гостинністю, але ти мене смішиш, Ваню. У мене ж хвилин сорок до поїзда лишилось.

Іван. От і добре. Просто чудово. Та сідай же, розказуй про себе. Як-некая, а п'ять літ не бачилися!

Петро (нарешті сідаючи). Справді, п'ять років... І небагато, здається, а багато чого сталося... Без компліментів скажу, ти дуже змінився.

Іван (жартома). Ну, звичайно, вусів нема...

Петро. Не про вуса мова. Ми, як то кажуть, самі з вусами... от тільки знаєш що? Даремно ото ти затіяв з дровами. Краще б ми чого-небудь так, нашвидку, всухом'ятку... А? Як колись.

Іван. Ти розумієш, я понадіявся на Зіночку, а вона на мене, ну, от і вийшло, що ні я, ні вона нічого не купили... І в хаті готового нічого нема... Хіба що Зіночка принесе... (*На кухні якийсь шум. Іван стурбовано скрулюється з місця*). Здається, вона вже прийшла... (*Швидко виходить*).

Петро підводиться, оглядає кімнату, підходить до холодильника. Обережно відчиняє його, бачить, що там повно продуктів.

Швидко закриває, бо в цей час входить збентежений Іван.

Іван. Ти розумієш. Зіночка зовсім нікуди не ходила...

Петро. А чого їй, справді, ходити, коли дома стільки всякої всячини?

Іван (насторожено). Якої всячини?

Петро (розміявшись). Та ти, бачу, зовсім не знаєш, що у тебе в хаті робиться. У холодильнику ж повно всього. Ти пробач, я хотів глянути, що там несправного...

Іван (перелякано). І ти там побачив...

Петро. І ковбаси, і консерви, і сир! Всього твоя Зіночка накупила! А ти

й не знат? І тобі скажу, це правильно. Не варто втручатися в це діло. Це жіноча справа.

Іван (раптом удавано розсміяється). Ти диви! От Зіночка! Всього накупила!..

Увіходить Зіна, несе тарілки з стравами.

Зіна. Ану, Живо! Застилай, Ваню, стіл скатертиною! Помагай!

Петро. Ну навішо ці турботи, Зіночко?

Іван (тихо до неї). Справді, затіяла!.. Чи тут голодні з'їхались?

Зіна не звертає на нього уваги, накриває стіл, ставить тарілки, вимає з холодильника продукти. Іван весь час зиркає ча дружину, не в силі стримати своє роздратування, — аж одвертається, щоб не бачити, що діється.

Петро (по-дружньому обнімає Івана). Щиро кажучи, люблю я попоїсти. Мабуть, це Сибір мене навчив. Хоча, признаєтись, я й змолоду не скаржився на апетит. Ти ж пам'ятаєш, Ваню, які ми бенкети справляли в гуртожитку. Накупимо пиріжків з лівером, ситром запиваємо, кефіром закусюємо!.. А в неділю з'їдали по дві порцій борщу та котлет у студентській ідалальні. Як згадаю, — райське життя. І головне, ніхто з нас голодним не був. А чому? Тому, що товариш ділився з товаришем. Наша кімната недарма звалася комуною. Все, що кожен мав, — усе в один казан! І всім вистачало. А був попервах у нас в кімнаті один Сидір Дрига. Було нам мороки з цим типом. Під матрасом, — ти чуєш, Зіночко, — ховав він свою торбу з харчами, — батьки йому з села присилиали, — так він уночі, як усі поснув, залиш під одіялом і потайки жере свої продукти. Виховували його, перевиховували, — ні чорта не вийшло. До чого ж скупий та зажерливий був куркуля! Вигнали ми його, цього Дригу, з своєї кімнати. Що то з ним тепер?.. Пригадуєш, Ваню, — теж з вусами був.

Іван (мов на гарячому сидів весь час, слухаючи Петра). Ні, я його маю знав... Я перейшов до вашої кімнати замість нього...

Петро. А, правильно, — замість Дриги. Именно, замість нього.

Іван. Це вже було на останньому курсі.

Петро. Так-так, ти не всі курси з нами пройшов...

Зіна. Прошу до столу.

Іван. Справді, ти, Петю, дивись на годинник, щоб не спізнились...

Петро. Нічого, встигну.

Іван. А то раз було зі мною, розсівся отак, як ти, перед поїздом у гостях у свого товариша. Почали їсти, балачки всякі, те та се, — зирк на годинник, — а мій поїзд уже тю-тю, — поїхав!

Петро. Мабуть, багато стояло на столі.

Іван. Отак, як тут.

Петро (сміється). Та біля чого тут довго засиджуватися? Для мене, сибіряка, це чиста дрібничка! Хо-хо!

Зіна. Так це ж тільки закуска. У мене ще є смажена гуска з яблуками!

Іван (злісно до неї). Ти вже зовсім розперезалася!..

Петро (до Зіни). Пробачте, я жартую. Не такий вже я ненажера... (До Івана). Хоча подивимось по ходу дії, може, й до гуски дійде, як ти гадаєш?.. Так з чого почнемо? (оглядає стіл — бачить, що нема чого випити). Одну хвилинку... (Приносить чемоданчик, виймає з нього пляшку коньяку, ставить на стіл).

Зіна. Я забороняю!

Петро. Чому, Зіночко?

Зіна. Не люблю, коли гості приходять з своїми харчами та випивкою.

Іван (пожвавіщає). А! Який він гість? Своя людина. Він наш друг! Що за церемонії? (Риється в чемодані). Що там у тебе є? Пиріжки, бутерброди? Давай усе на стіл! Зіно! Прибирай, що тут зайве! (Сам прибирає дещо з поданих закусок). В чому річ? Бенкет так бенкет. Як колись бувало! Давай! Все в один казан! Петю, наливай!

Петро. Оце по-моєму! Зразу видно школу нашої комуни! Молодець, Ваню! Дай я тебе поцілує. Такого, як ти, мабуть, на світі немає!..

Іван. А вона каже, незручно... Що за фокуси? Мое, твоє? Все наше (Підставляє чарку). Наливай! О! Коньянк «Ювілейний»... Красота! А пиріжечки! А бутербродики!..

Зіна. А тобі не пошкодить?

Петро. Ти справді казав, що на дієті...

Іван. Коньянк мені не шкодить. Та ще такий...

Зіна. Даровий.

Іван. Що ти сказала?

Зіна. Я сказала, — дорогий.

Іван. Карбованців вісім, мабуть, коштує, правда? Але, друже мій дорогий, хіба в грошах щастя?.. (Розчулено, мало не плаче). «Мне не дорог твой подарок, дорога твоя любовь...» Вип'ємо! Ех, жаль, що ти поспішаєш... Котра година?

Петро (не звертаючи уваги). Будьмо здоровими! (Випиває). І ширими.

Іван (поперхнувшись). Не в те горло пішло...

Зіна (підсовуючи Петрові закуску). Будь ласка, ковбаса, кілька...

Іван. Та ти не підсовуй, Петя й так візьме. (Непомітно відсовує назад тарілку). І потім, я б сказав, що коньянк кількою не закусють. Краще зовсім нічого, ніж солона кілька, правда?

Петро (присовує до себе тарілку). Та чого там? І кілька, і ковбаска, і шпротики, — все піде! Хо-хо! (Апетитно і багато їсть).

Іван. А я, з твого дозволу, твоїм пиріжечком закусю.

Петро. Чого це він мій? Будь ласка, іж. Приємного апетиту.

Іван. Петю... Ти не спізнився?

Петро (зиркнув на ручний годинник). Ще є час...

Іван. Не будь легковажним. У нас тут до вокзалу поганий трамвайний рух.

Петро. А я залишив біля парадного таксі. (Їсть з особливим завзяттям, — Іван аж пересмикується, дивлячись на нього).

Петро. А ти ж чого нічого не їси?

Іван. У мене взагалі апетит нікудишній... А сьогодні особливо.

Петро. Даремно, — все таке смачне.

Зіна. Прошу, — ось іще рулет.

Іван. Зверни увагу, може, несвіжий. Де ти його купувала?

Зіна. В гастрономі.

Іван. Значить, залежалий. (*Підсовує до себе тарілку, нюхає рулет*). Як тобі, Петю, не рекомендую його їсти. Знаєш, ти ідеш, а в дорозі, не дай боже... Як другу кажу.

Петро (присовує до себе тарілку). А ми його зверху коньячком придушимо! Хо-хо! (*Наливає чарки*). Будьмо! I не забудьмо! Приємного апетиту! (*Випиває, береться до рулету*). А може, всетаки і ти шматочок візьмеш? Чудово пахне.

Іван (простягає порожню тарілку). Одріж. Завтра поснідаю...

Зіна (з докором). Ваню! У тебе ж гастрит!

Іван. Це не важко. Ти знаєш, Петю, з чого він у мене, цей гастрит, почався? Запросили нас одного разу до приятеля на іменині. Прийшли ми, посідали за стіл. Всього було наставлено. Не знаєш, за що хапатись. Ну, апетит тоді у мене був вовчий. Я, значить, як оце ти, і заходився. Без розбору трошу все: кільку, ковбаси, сир, шпроти, сардинки, рулет — і все мені мало!..

Петро (з цікавістю слухає, не перестаючи їсти). Здорово!

Іван (все більше розпалюючись, підводиться з стільця). Я тобі прямо у вічі одверто скажу: жадність така напала, просто гидко! На мене всі дивляться, — де ж твоя совість, годі вже тобі, залиш іншим! Може, не одному тобі це все. Може, завтра людям нічого буде поснідати... Вгамуйся, ненажепо!

Петро (так само з цікавістю). Ух ти! Здорово!

Іван. А я, ти мене послухай, — хоч би що! Нахабно їм і на все плюю. Все, що стояло біля мене, пожер. А тут, — ти тільки слухай, — кажуть, що є ще гуска з яблуками!

Петро (з роздумом). А чого ж? Якщо добре засмажена, то з дорогою душевою можна й гуску...

Іван (з іде більшим запалом). В тому-то й справа, що гуска недосмажена! Та ще й у гастрономі куплена, непотрошена. Розуміш, з нечищеними потрохами. Видно, що на прилавку зіпсувалась... Я ж того не знав, ніхто мене не попереджав, — і допався до неї, до тієї гуски, як Мартин до мила!.. Що ж ти думаєш?.. Вона мене доконала, та гуска. Через годину викликали карету швидкої допомоги. Отруївся.

Зіна. Просто об'ївся. Голодний допався. Я тебе попереджала, не йди, не ївши. А ти з ранку нічого в рот не брав. Казав, навіщо дома продукти переводити, коли ввечері йти на іменині.

Петро (добродушно сміючись). Е-е, Ваню, так не можна! На голодний шлунок! Запам'ятай, їсти можна багато, але регулярно. От, наприклад, я. Пообідав, чесно кажучи, я досить грунтовно. Минуло години зо три, і як бачите, я знову у повній формі. Все ім з приемним апетитом. Нішо мені не зашкодить. Будь ласка!

Зіна (схоплюється). От і чудово! Я зараз гуску принесу! (*Вибігає на кухню*).

Іван (підскочив, мов обпарений). Ти збожеволів! Ти забув про поїзд! Де твій квиток?

Петро (спокійно підводиться, дивиться на годинник). Ще маю п'ятнадцять хвилин... А квиток мій... (*Мацає в одній, у другій кишені, не знаходить.*)

Іван. Ще краще! Загубив квиток!

Петро (шукає по кишенях). Де ж він?..

Іван. Біжи, ще встигнеш на вокзалі купити новий!

Петро. Де ж він подівся? Ага! (*Нарешті знаходить.*) Ось мій квиток. (*Дивиться на квиток, читає.*) Поїзд вирушає... Стривайте... Що таке?.. От так притичина! Я ж помилився...

Іван. Ага! Я ж казав! Я ж попереджав! От до чого доводить твоя легковажність! Спізнився! Зате добре наївся! Ну що ж, друже. Зараз гусочку подають! З яблуками! Приємного апетиту! (*Глузливо сміється.*)

Петро (теж розкотисто сміється). Ти бач, як я помилився! Розумієш, поїзд мій не о восьмій, а о десятій!

Іван (ошелено). Ти... жартуєш?

Петро. Які жарти? Ще дві години у мене в запасі!

Іван (нестяжно дивиться на Петра). І ти... ти юстимеш... гуску?

Петро. А чого ж на ней дивитись? Давай! Гусочку з яблуками!

Зіна (виносить). Несу! Несу!

Іван. Ой, мені погано!.. (*Падає на стілець.*)

За вісім.

Усе гаразд, прекрасная маркізо!

Роздiл другий

СМІХ — ДІЛО СЕРЙОЗНЕ

На тему сміху, про рою, місце і значення його в житті людства багато є розумних висловлювань філософів, політиків, науковців і представників простого люду. Основні з них такі:

1. Сміх продовжує життя людини.

Хтось навіть підрахував, що, сміючись бодай півгодини на день, можна продожити свій вік рівно на такий же час.

2. Сміх вкорочує життя людини.

Про це свідчать численні в СРСР вироки тим, хто насмілюється занадто сміятися...

Отже, сміх буває позитивний, а нерідко негативний.

А коли докладніше аналізувати характери різних сміхів, то знайдемо їх чимало: доброзичливий і злобний, поблажливий і саркастичний, той, що лікує і той, що вбиває, в'ідливий і лагідний, порожненький смішок і глузливий реґіт, хитра посмішка і добра усмішка.

Але, що б не було, дуже кепсько, якщо людина взагалі не сміється. Можна з певністю сказати, що та людина хвора.

Якщо хтось один захворіє, на поміч приходить лікар.

Якщо ж це масове явище, тут медицина не поможет.

В Советському Союзі ця проблема, виявляється, турбує працівників ідеологічного фронту, зокрема, письменників України. Напевне, в Україні люди найменш сміються. І в літературі дуже мало гумору і сатири.

Наскільки це питання важливе, свідчить публікація *Літературної України* в номері за 24 лютого „Обговорюючи гумор і сатиру”, вміщена на першій сторінці і на перших двох колонках газети.

На черговому засіданні партійного комітету Київської організації письменників обговорювалась робота комуністів — керівників комісії гумору і сатири. З тексту сухої інформації неважко догадатися, що комісія досі працювала негаразд, бо в прийнятому рішенні відзначено, що комуністи, які очолюють її (іх там, бачте, чимало в керівництві, а діла нема), за останній час помітно активізували її діяльність. Раніш, виходить, не було її.

Для незрячого читача пояснимо, що це за діяльність. Засідання роз'яснило, що регулярно, згідно з пляном (сміятись також слід пляново!) розглядались творчі звіти сатириків і гумористів — молодих представників цього цеху (література поставлена на виробничу основу!) з Сумської, Рівенської та Хмельницької областей. Отже, молодих жартунів, сміхачів, дотепників комісія, керована не одним, а кількома комуністами, перевіряла над чим і як вони сміються, кого саме викривають і таврють і чи не зубоскалять вони з приводу щасливого життя?

Як же все таки розвеселити народні маси? Простий вихід рекомендує партбюро: частіше організовувати за керівництвом комісії вечори гумору і сатири з залученням якнайбільшої кількості слухачів. Програму зарані затверджуватимеме комісія. Тобто, створюватимеме організований, колективний сміх.

Під однією деталлю інформації криється цікавий зміст проєктованих вечорів. Сказано, — кошти від тих вечорів передаватимуться у фонд миру. Що це за фонд і який то мир — відомо, але з цього видно, що ввесь гумор і сатира на тих вечорах будуть спрямовані на американських агресорів, ізраїльських підпалювачів війни та всіх інших маріонеток у руках міжнародної банди ворогів миру і соціалізму. Ото буде реготу в залі!

Однак, партбюро вважає, що все таки треба розширити тематику сатиричних і гумористичних творів.

Як мені добре відомо, досі існувала заборонена зона, куди гумористам було зась! Діяв замаскований принцип, певен табель про ранги, вище якого не мав права підніматися, скажімо, фейлетоніст газети. Абсолютно були виключені з об'єктів викриття партійні діячі всіх рангів (за винятком тих, що були перед цим уже покарані), усі середні та вищі діячі державного управління; також потрібний був спеціальний дозвіл їх критикувати). А, будь ласка, безпартійного пройдиссівта, прогульника, п'яничку, хабарника, спекулянта — хоч і на хресті розпинай!

Тепер, бачте, закликають гумористів і сатириків розширити тематику творів. Кого ж тепер можна буде викривати, таврувати заливним пером сатири? Невже? А може буде дозволено висміювати... Кого? Що? Боюсь навіть назвати об'єкт... Невже можуть появитись сатири та карикатури на..? Знову ж таки не наважуюсь назвати прізвища, щоб не потрапити в категорію підбурювачів мас до бунту...

І тут я глянув на шосту сторінку *Нью-Йорк пост* та на сорокову сторінку *Дейлі ньюз*, де щоденно друкуються гострі політичні карикатури. Скільки тут ляпасів дістается Регенові, Вайнбергерові, Бегінові!

Запитую, куди дивиться партбюро цих газет? Чому воно не заслуховує творчих звітів своїх карикатуристів та фейлетоністів? Чому воно пустило на самоплив творчість сатириків, замість того, щоб організувати вечори гумору і сатири, кошти з яких передати в Пентагон на шалену підготовку до війни? Чому воно не обмежує тематику сатиричних і гумористичних творів?

Чи, може, воно, тутешнє партбюро, надумало встановити у себе літературну премію імени Остапа Вишні за кращі твори цього жанру? Адже партбюро Київської письменницької організації покищо обмежується тим, що з року в рік от уже понад двадцять років тільки те робить, що „плянує”... і продовжує базікати про „дальшу активізацію” гумористів та сатириків. Хоче розвеселити народ...

А тим часом нещодавно на весь світ стала відомою жорстока розправа над молодим радянським художником Вячеславом Сисоєвим за його політичну сатири.

А ДЕ Ж ТОЙ ІВАН ІВАНОВИЧ?

Досі начебто було все гаразд на гумористично-сатиричному фронті радянської журналістики. І раптом на початку року, десь у січні з'являється стаття В. Сухаревича в „Літературній газеті” ч. 3 під ударною назвою: „А чи є у вас гумор?”

З того дня була дана команда почати „розмову про проблеми, що стоять перед сучасною сатирою і гумором”. Очевидно, проблеми немалі. Бо як свідчить газета: „редакція одержала велику кількість листів... Усі стурбовані становищем справ у „веселому цеху”... І почали шукати гумор, якщо він десь є.

Понад півроку тривала „розмова”. Виступали маститі сатирики, включилися молоді жартівники і зубоскали. Згадали Гоголя і Салтикова-Щедрина, про яких є така приказка: „Нам нужны такие Гоголи, чтобы нас они не трогали”. І Герцен зачитували: „Сміх — це одна з наймогутніших зброй проти всього, що віджило, але тримається бозна на чому бундючною руїною, заважаючи рости свіжому життю і лякаючи кволих”.

Бачте, який замах! Мова пішла про те, що віджило, але бозна на чому тримається та ще й лякає кволих... А хто ж ці залякані та ще й кволі? Виявляється — сатирики та гумористи, майстри „веселого цеху”. Чого ж вони лякаються, коли в ході дискусії на сторінках „Літературної газети” лунають заклики: „вернути зброй сміху його гостроту, непримиренність, принциповість, маштабність... Шо ж це ви, „вояки веселого цеху” збились на дріб’язкові теми, на поверховість у викритті пороків життя? Шо ж це ви націлили свою грізну зброю на якогось слюсаря, який без півлітри не йде відремонтувати кран у ванній, або на нещасну працівницю ательє, що зіпсуvalа костюм, або могутньою сатирою б’єте по алькоголіку, який посковзнувся на рівному і розбив собі лоба. Як вам не совісно, товариши гумористи та сатирики? Газета заявляє, що ці глибинні причини є, але ви їх чомусь не помічаєте. Може не хочете? Бойтесь назвати порок своїм власним ім’ям?

Бачите, яка сміливість газети! Закликає назвати порок власним ім’ям. Не боятись гостроти, непримиренности... Бити по глибинних причинах!

Шість місяців завзято дискутували. Усі вже висміялись і на завершення (мовляв, годі скалити зуби) дали слово „відомому сатирикові” Мануйлові Семенову. Як сатирик він мало відомий, але є головним редактором єдиного всесоюзного гумористичного журналу „Крокодил”. От він і починає підбивати підсумки:

„Звичаї велять любити свою матір, не помічаючи її недоліків. Але нас, народжених і виплеканих матір’ю-сатирою, так і підмиває висловити тривогу і деякі сумніви у благополуччі... Хай простять мене за цей гріх...”

Не переконаний, видно, сміливець, що йому простягти за тривогу і сумніви. Однак, підмиває його назвати основні пороки суспільства: бюрократизм, безгосподарність, алькоголізм, рвацтво, хабарництво, егоїзм, кар'єризм, пристосованство... Далі автор не пішов, хоча досить і цих „глибинних причин”, щоб побачити, якими тяжкими хворобами гніє вся система.

Але ж мало назвати загальники. Чому не націлили своїх „братів по збройі” на основне, що породжує оті всі „окремі” пороки? Адже вважав автор за необхідне цитувати Герценя. Кажи далі! Що саме віджило? Що тримається бозна на чому і заважає свіжому життю, а тільки лякає кволих? Керівний сатирик Мануїл Семенов, бачте, не побоявся назвати порок його власним ім’ям! Назвав!

Ім’я йому Іван Іванович.

„Ще вчора здавалось, — пише сатирик, — що Іван Іванович керівник хоч куди. А зараз виявилось, що справа, якою він керує, занедбана, що мислить Іван Іванович по шаблону, по канонах учорашнього дня. І що давно прийшла пора скинути Івана Івановича і замінити енергійнішим діячем. Ну, а раніш, — гучно вигукує гуморист-сатирик, — хіба не бачили, яким тупим став Іван Іванович?”

Бачили. Зовсім смішно, що й товариш керівний гуморист також це бачив. Але, — така дрібничка — і зараз не сказав, хто ж то такий і де він є отої Іванович. Тепер гумористам доводиться догадуватись. Може, це й не Іванович, а був він раніш Сергійовичем, потім Ільчєм, а зараз... Страшно навіть подумати, на кого товариш Семенов націлює гостру зброю! До чого можуть додуматись сатирики-гумористи, шукаючи того невідомого Івана Івановича?

А може насмілятися, як один необачний автор-гуморист, — та взагалі смикнуть за стоп-кран?! Уявляєте, як у бойовій пісні співається: „Наш паровоз, вперьод леті, — в комуне остановка!” І раптом якийсь В. Павлов із Симферополя признається після заклику товариша Семенова, що тільки-но він їде поїздом, так його й підмиває смикнути за червону ручку стоп-крана! 13-го липня в тій же „Літературній газеті” читаємо: „Я вважаю себе людиною сильної волі і залізного характеру... От я стою у вагоні проти того стоп-крану і в котрий раз думаю: „А може все таки смикнути?...” В цю мить у вагоні з’являється міліція... „Значить, — думаю, — не буду смикати...” Тільки-но міліціонери виходять, я знову простягаю руку до стоп-крана... Тут поїзд сам зупиняється... Переляканий, тікаю до купе... А через якусь хвилину, — знову піднімає мене смикнути за стоп-кран...”

Отака диявольська спокуса! „Наш паровоз, — куди ж ти летиш? Ану, стоп!” — так і підмиває крикнути машиністові Івану Івановичу, чи як його там... То може на такого Івана Івановича натякнув відважний Мануїл Семенов?!

ТРОХИ ПРО СВОБОДУ

Може гадаєте, що совєтським людям інтелектуальної праці скрутно живеться? Може вони позбавлені свободи? А нашо вона їм, ота свобода? На-віщо акторові на сцені говорити, що заманеться, коли треба тільки завчи-ти текст п'єси. А чи потрібна вам свобода затанцювати гопак, якщо му-зики грають „калінку-малінку”? Навіть тут, у вільному світі, де вже аж за-надто свободи, люди сміятимуться з співака, який махне рукою на диригента і заведе казна-шо.

Може вважаєте, письменників потрібна свобода. Що він з нею роби-тим? Вільно обиратиме теми до своїх творів? Втілюватиме в них власні думки? Та хай він краще не ламає голови, а дивиться на паличку диригента. Бо той не просто махає паличкою, а міцно тримає у руках замашний дрю-чок, яким може і вдарити, якщо не тієї заспіваєш.

То ж уявіть себе на місці того Орфея з лірою чи кобзаря з бандурою і до-гадайтесь, чому член спілки письменників ССР перш, ніж узятися за перо, починає озиратися на різні „вказівки, рекомендації та дружні поради”. Ви не завжди зможете влучити в потрібну тему. Не журіться, вам її підкажуть. Назовуть ім'я бажаного героя. Накреслять характер його. Визначать суть конфлікту. Відміряють співвідношення позитивних і негативних осіб у май-бутньому вашому творі. Словом, наспівають мелодію, а вам лишаєть-ся записати її та зробити акомпаньємент. І якщо у вас виникають якісь проб-леми, можуть за вас навіть увесь твір написати, а ви лише підпишетесь. І, будьте певні, вас надрукують. Усі видавництва до ваших послуг. І гонорар немалій виплатять. Це не ваш, так званий, вільний світ...

Що ж може бути кращого? Де ви знайдете таке, щоб письменник ні до чого не докопувався, не прискіпувався, не сушив мізки проблемою правди і кривди, коли все ясно і зрозуміло. І не треба робити собі мороки та непри-ємностей. Життя ж бо таке... Суцільне свято!

Скільки знаменних дат! Видатних. Державних! Літераторові хоч розір-вісс, треба відгукнутись творами, — видатними, епохальними,— події ж бо які!

Дуже зручно, коли для тебе і за тебе плянується творчий процес. Дивись у календар, стеж за керівними вказівками і прислухайся дозвучання гасел, щоб все було в унісон. Контролуй свої дії за голосом внутрішньої (о ні, не совісти!) цензури, яку людині в душу всадили оперативною методою комуніс-тичного перевиховання, щоб попереджати кожного і всякого від свавільних кроків „управо чи вліво”. Як гласить устав Гулага, після таких „кроків” — лунатиме постріл конвою.

Особливо рекомендується не прогавити важливі події, щоб першим оспівати їх у вірші чи поемі. Пригадую, як після того, коли Хрущов під час візиту до США 1955 року покуштував смачної айовської чи якоїсь там іншої кукурудзи і потім велів вирощувати її по всіх усюдах у себе, один спритний гравоман, член спілки письменників умить створив гімн (Див. харківську газету *Красное знамя*, 4 квітня 1955 р.).

А композитор А. Шац додав до нього музику. І весь трудящий люд мав заспівати: (на мотив, очевидно „Катюши”)

„Выходи в просторы, кукуруза! Рады, рады мы тебе весьма. Мы траншеи силосом загрузим и зерном наполним закрома!” Далі приспів:

„На работе каждый будь героем, как бывало на войне. Урожай зерна удвоим, будут сыты все вполне!”

І от, уявіть собі, один легковажний гуморист насмілився висміяти цей кукурудзяний шедевр. На другий день, тільки вже в іншій газеті, з'явився гимн-пародія, в якому співалося:

„Ой, як вийшла в поле кукурудза! Раді, раді ми, аж ого-го! Ой, прихиль, прихиль на поміч, музо, припрягайся до вірша моого!” А закінчувалося так:

„На закінчення куплета скажемо, — ти бач, кукурудза для поета теж поживний харч.”

Як ви й самі вже, мабуть, догадались, той веселий гуморист-сатирик швидко за свою зухвалість засміявся на кутні...

Справді, як посмів скалити зуби на кукурудзяну лінію партії? Закортіло сказати власну думку? Тепер і має по заслuzі, — пропав у безвістъ невдаха-гуморист-скалозуб... А мовчав би, не гавкав, не огризався, — мав би щодня кістку, — сиди в конурі і гризи...

І оспівуй щасливе життя. Скільки ж то благодатних тем для величавих поем та од: Ленінські дати, Перше травня. День Перемоги, Жіночий день, роковини Жовтня, день конституції. А трудова героїка: цілина, Камаз, БАМ, газопровід, нарешті на десять років розрахована Продовольча Програма з ясно замовленою мелодією: „Оспівати хлібороба!” Захрипнути можна!

А ще ж скільки голосу потрібно на оспіування чергових партійних з'їздів та славетних роковин вождів!

Ви кажете, письменникові не дають писати. Та чи впорається будь-який найпрославлениший і талановитіший тут, у цьому вільному світі, поет з отакою творчою „нагрузкою”?

СЛОВЕСНЕ ПЛЕТИВО

Нема ні одного числа радянської газети, в якій би не було рубрики „Продовольча програма”. Ця програма навіть пишеться з Великої Літери.

На виконання цієї програми, яка обіцяє в 1990 році дати людям що їсти, мобілізовано всіх, не тільки хліборобів, а й лікарів, академіків, піяністів, народних артистів і, звичайно, письменників — „передовий загін партії”.

— „У дні всенародної напруги, всенародного думання і дій, — пише *Літературна Україна* — київські літератори виважуть сили і здібності, творчу спроможність і самовіддачу, критично оцінюють, чи належно справляються з величезними завданнями, що їх ставить партія”.

Виваживши свої сили і здібності, українські радянські письменники та журналісти кинулись на виконання тих „величезних” завдань.

Рецепт виготовлення їхніх статей давно відомий. Приміром так: „Доярка Марта Мотузка надоїла 3 тисячі кілограмів молока! Слава героїні праці! І сором та ганьба недбайливим керівникам колгоспу, які от уже три роки не спроможується покрити дахом корівник, де працює славна трудівниця!”

З таким же рецептом в цьому ж числі *Літ. України* один з авторів пише про колгосп на Чернігівщині та про його голову Боровика. Які успіхи! Які грандіозні пляні! Аж захлинається автор від захоплення: „Я переконався, що колгосп „Авангард” — чітко налагоджений механізм”. Підтверджує це й голова: „Ця п’ятирічка виконується, так би мовити, вже сама по собі”.

Бачите, ніяких проблем уже немає в цій п’ятирічці, — все йде як по маслу. А масло де? Воно в „грандіозних” плянах Продовольчої програми: „Міркуємо про наступну п’ятирічку. У пляні нові ферми, школа, кілька вулиць, водогін, будемо тягати газопровід...”

В наступному 36 числі газети на тому ж високому реєстрі пише Віктор Гаман про колгосп „Шлях Леніна” на Харківщині та його голову Коверю:

„Приємно й радісно бачити в добром настрої колгоспного керівника, який з такою готовністю підставляє плече під нелегку ношу.”

А й справді, чом не радіти, чом не захоплюватись? Ви тільки послухайте, що каже тов. Коверя:

— Вдумайтесь лишень, — березневий Пленум шістдесят п’ятого року (бач, і тоді вже клопотались про Продовольчу проблему!) був весною. А травневий Пленум (усе з великої літери!) вісімдесят другого коли зібрався? Теж навесні! Та коли б ці Пленуми й узимку відбулися, то й тоді б від них ішло тепло. Що й казати, діло надійне й добре.”

Ще не раз буде тепло голові Ковері: не один ще Пленум відбуватиметься весною і взимку!

А тим часом і в цього голови грандіозні пляни: „Уже в наступному році збираємося побудувати чотири корівники... закінчимо реконструкцію курятника, плянуємо додатково дати близько двадцяти п'яти тонн пташиного м'яса. Ми дали слово виконати до 60-річчя Радянського Союзу плян виробництва 7 мільйонів яєць. Ходжу і сам собі всміхаюсь...”.

Бачите, і цей голова разом з автором нарису всміхається... Справді, які ж бо смішні слова: „збираємося, плянуємо, даємо слово!” Словесне мереживо!

Аж умлівають автори нарисів від райдужних перспектив. От тільки біда: „все ще подекуди маємо окремі недоліки і досадні прорахунки...”

Меланхолійно розповідає голова ще одного колгоспу „Авангард”:

„Плянуємо, реалізуємо свої пляни, а що маємо? Торік у нас пропало 34 тонни огірків, не прийняли заготовачі. Ми поскаржилися через газету, а вона нас не надрукувала. А огірків у цьому році пропало ще більше. Нашо ж ми сіяли іх стільки?”

А далі каже:

„Якщо важко дістати колесо до трактора К-150, то що вже казати про обприскувач проти колорадського жука. Іх на район потрібно 50 штук, а присилають два або три...”.

І людей у колгоспах не вистачає, тікають до міста. Автор дифірамбічного нарису Гаман не втримався від розpacливого вигуку:

„Щемно-сумне вражіння справляє звідси, з гори, хутір Ілюхівка. Там залишилося всього кілька хат — полищені навіть добротні цегляні будинки. Хутір вмирає...”

А чому? — несподівано одверто признається голова Коверя:

„У нас не тільки хутори, а й великі села почали кришитись, — ото думай! Візьми той же Перекіп. Величезне, вважай село. А приеднали до нас іхній колгосп. І село почало здавати... Є над чим думати!”

Чесні люди й думають: „Нам потрібен відповідний мікроклімат, — скаржиться голова ще одного колгоспу на Чернігівщині тов. Скачок. — Щоб він був сприятливий для кожного, щоб знати, як його захотити й чого від нього вимагати. Він повинен почувати відповідальність за землю, на якій працює, за врожай.”

Голова ще одного колгоспу ім. Ворошилова тов. Соловей абсолютно точно співає, що для цього треба зробити:

„Земля твоя, думай, обробляй! Ти господар, хліборобе!”

Все просто й ясно: твоя земля, і квит! Сій, обробляй, збирай, дорогий наш хліборобе! А ми поети, будемо оспіювати тебе.

Саме до цього й закликає ще один автор, на цей раз уже в московській *Літературній газеті* Юрій Грибов (ч. 37, 15 вересня). Так і виголошує:

„Воспеть хлебороба!”

Спочатку задушили, вбили, зліквідували, а тепер „воспеть”!

Фальшива пісенька. Фальшиве словесне плетиво.

Письменник Ілля Фоняков в тій же газеті, не вдаючись до солодких пісеньок, пропонує для успішної реалізації Продовольчої програми просто таки геніяльні методи. Він у неймовірному захопленні від того, що побачив у місті Сосновий Бір Ленінградської області. Керівниця однієї з місцевих

їдалень розповідає: „Ми звернули увагу, що деякі люди, пообідавши, залишають на тарілках шматочки хліба. Ми стали давати ідокам не пів скибки, а четвертину. Булочки стали випікати не стограмові, а на п'ятдесят грамів. За три місяці зекономили 14 тонн. І всі задоволені, ніхто не скаржиться...”

Радикальна метода! Автор рекомендує її по всій країні.

Ото буде хліба!

Нові Дні — листопад 1982

СССР — СТОП-КРАН!

Безробіття необхідне господарям СССР, бо це той залізний ошийник, який тримає народ у рамках покори. Всі у „вільній країні Рад” чудово знають, що будь-який виступ проти урядової політики, участь у мітингу чи демонстрації, надто вільне висловлювання, недозволене знайомство, листи отримані з вільного світу, навіть читання „не тієї” газети можуть дуже швидко привести, якщо не до концтабору, то в простому випадку до звільнення з роботи. Без будь-яких пояснень. І в тебе не буде жадних шансів щось дістати, чогось домогтися. І головне — не матимеш надії знайти працю в майбутньому.

Мене, зрозуміло, зацікавила технологія дії „вовчого квитка”. Як це так неугодних не беруть на роботу? Виявляється, дуже просто, а водночас і складно. У відповідних інстанціях, головне в Москві, заведені спеціальні досьє на кожного громадянина країни, де збирається весь час і безперервно інформація про поведінку того чи іншого. А в трудовій книжці, основному документі, на окремому місці стоїть малопомітна для стороннього ока відповідна „птичка”, яка для інспектора кадрів точно скаже, що ти за „птичка”. І людині кажуть: для вас нема роботи...

Ніхто не осмілиться порушити вказівку цього „комп'ютера”.

Наше запитання, чому, скажімо, в Києві, люди бояться зустрічатися з американськими туристами, відповідають одверто: „Якщо зустрінешся — звільнить з роботи”.

Тим більшої поваги заслуговують люди мужні, які і в цих умовах не бояться протестувати проти урядової політики.

Площа імені Пушкіна в Москві. Або пам'ятник Т. Шевченка в Києві. Тут ми зустрічаємося з молодим чоловіком, — з худеньким в окулярах пацифістом, який простягає нам, як і всім багатьом перехожим, листівки, надруковані в підпільній друкарні, — в них чітко надруковано: „Війна не повинна повторитись! Покінчили з перегонами озброєнь, обернути асигновані на неї кошти на людські потреби!”

Куди цей молодий чоловік подівся, самі догадайтесь...

Як відомо, оборона країни — обов'язок кожного громадянина. Уряд жорстоко бореться з окремими особами які цього не розуміють. Того, хто відмовляється служити в армії, чекає п'ять років тюрми і ще три роки дальнього заслання, якщо не віправиться. Судові процеси такого характеру йдуть по багатьох областях. Але на превеликий жаль, від призову ухиляються тисячі. Чи ти всіх їх засудиш?

Залізна завіса, яка давно відгороджувала широкі маси від прогресивних ідей, стала броньованою. Ніяких якнайменших лазівок у могутній стіні ідеологічного ізоляціонізму не було і нема; це звучить неправдоподібно, — але „рядова радянська людина” не може передплатити, наприклад, газети *Свобода*, або *Нью-Йорк Таймс*. Нещодавно міліція міста Харкова арештувала

трьох активістів канадського журналу *Нові дні* за те, що вони дали своїм товаришам прочитати останній номер журналу, в якому була вміщена стаття якогось Дуди, і відразу ж їх посадили на три роки в тюрму за хуліганство.

З закордонними радіопередачами питання вирішується ще простіше. Якщо в капіталістичних країнах, таких, наприклад, як США, навмисне „не випускають приймачів на коротких хвилях”, щоб слухачі не приймали прогресивних передач з Москви та Києва, то в країні совєтській такі приймачі продукують навіть у Кобеляках, однак, ніхто навіть з найвисоко свідомих слухачів не слухає ворожої пропаганди зі загниваючого Заходу, бо на озброєнні народу є могутня мережа „глушилок”.

А злочинність? Один мій знайомий розповів, як злодій хитро пристосовуються до змін, які відбуваються у суспільстві. У багатьох містах нашої „несяжної і вільної країни”, наприклад, у результаті тимчасових труднощів у постачанні продуктів харчування банди грабіжників вlamуються в квартири і, ні слова не кажучи, кидаються до кухні і в зарані приготовані мішки збирають усі наявні продукти і вмить щезають.

А що робити тим бідолашним господарям квартир? З голоду помирають?

Вони й не журяться, бо перед ними величезна... Продовольча Програма!

Та хіба можна порівняти СССР, скажімо, з США? Який там прогрес за останні двадцять років? Страшно сказати, матеріальний добробут населення США яким був, таким і лишився. А натомість у СССР навіть порівняти не можна. Не говорити залежні слів, кожен і сам може зробити порівняння. А якби ще не імперіялісти всіх мастей, як би ми ще жили зараз!

А хвалена західня демократія? У журналі *Тайм* у нотатці „Які там вибори?” сказано, що зі 120 запитаних виборців лише шестеро так-сяк могли назвати прізвища кандидатів на проміжні вибори в Конгрес. Тим часом перший ліпший совєтський виборець з гордістю відповість: „Поняття не маю, та і взагалі мені на це наплювати: все одно один одного гірший”.

А узагальнюючи треба сказати: „Не зваблюйте себе і не обнадійте інших, не сподівайтесь в політиці СССР будь-яких суттєвих змін до кінця віку. Ті, хто посіли нині владу, віддавати її не збираються і нічого міняти не стануть. Будуть висувати одну за одною фігури некомpetентних осіб і, якщо пропадуться один — замінять таким же”.

Пишу ці рядки з болем у серці за громадян ССР — людей, якими безжалісно і холоднокровно маніпулюють так звані керівні сили, а протистояти їм люди не можуть. Коли бачиш таке, хочеться вигукнути: „Озирніться навколо! Задумайтесь над тим, що діється у вашому власному домі! Куди вам намагатись наводити лад в інших, коли свою то країну довели до такого катастрофічного стану!”

ОТАКІ-ТО ВАРЕНИКИ

Моя землячка з Києва часом пише дуже втішні листи. Особливо схвилювала мене така новина: „Я тепер, — пише вона, — зовсім не клопочуся про харчі, головним постачальником продуктів став мій чоловік. Він як інвалід (не афганської) війни прикріплений до спеціальної закритої крамниці, звідки раз на тиждень приносять усе, що в ній є, зокрема, картоплю і таке інше. А взагалі в продуктових крамницях нашого міста останнім часом зовсім не видно черг...”

Думаю, що ж вони тепер роблять з тими, які, пригадую, стільки клопоту раніш ім завдавали? Я ж усього два роки з того благословленного краю і не пригадую, чи був у мене бодай один день на місяць, щоб я по чотири чи по п'ять годин на день не вистоював у бурхливих і велелюдних чергах, — сьогодні можливо „даватимутъ” яйця, вчора обіцяли цибулю, а на завтра сподіваються навіть на ковбасу.

Ну, вважаю, стався великий прогрес. А тут, як доказ, одержую книжечку. Видана в Києві, 1980 року, на чудовому крейдяному папері, офсетний друк, двома мовами, — українською й англійською. 128 сторінок, 65 багатокольорових фото-ілюстрацій на цілу сторінку. Англійською мовою звуться „Ukrainian Cookery Recipes”, нашою мовою просто „Страви української кухні”.

Перегортаю, читаю і починаю прицмоктувати. Чого тут тільки нема! І холодні закуски, і перші та другі страви, і розкішний десерт. А які напої! Варенухи, запіканки, меди, наливки, спотикачі та тертухи! Правда, здивувався, — чомусь не зустрів найпопулярнішого сьогодні українського напою — самогонки фірми „Самжене” або „Три гички”?

Ставлю на стіл пляшку місцевої горілки і припадаю до книжки, як до непревершеної закуски.

Боже ж мій, як приємно дізнатися, що: „З давніх-давен українська кухня славиться своєю різноманітністю та високими смаковими якостями страв. Вони створювались не тільки різноманіттям використовуваних продуктів, а й усіляким їх комбінуванням”.

Наливаю чарку і на мить глибоко замислююсь. Чи хто ж бо в світі чув, що на справжній український борщ потрібно зужити аж 20 різних продуктів? А для борщу з карасями — 17? А для полтавського — 18? І це ж, вважайте, не рахуючи сметани, пампушок чи галушок!

Здавалось би, проста річ приготувати яловичину з грибами в горщику. А хай спробують! Горщик ще можна так-сяк дістати, можу у сусіда позичити. А де взяти необхідні для цього 19 компонентів, серед яких треба чотири горошини чорного і дві запашного перцю? Отож бо ѿ є! Але ж, ѹї-богу, яке

воно все смачне! Буженина з пивом! Крутолети з курки! Полядвиця! Філе гиндички з яблуками! Порося з гречаною кашею! Дочитавши до поросяти, гукаю: — „Не втерплю більше! Давай, жінко, торбу, побіжу до крамниці, стану в чергу, — мо' попадеться порося”. — А жінка: „Чи ти здурув! Прокинься! Поросятини, бач, йому забажалось. А де ти гречки візьмеш?” — „А й справді, — смиренно підтакую, — обійдемось, либонь, картопляною юшкою”...

Наливаю ще одну чарку і далі... закусюю: „фарширований судак, зави-ванець з гиндички, паштет курячий, домашня ковбаса з цибулею, карасі в сме-тані, крученики волинські...”

Випиваю третю чарку і читаю далі: „Розвиток харчової промисловості, вирощування нових сільськогосподарських культур обумовили появу нових страв... і збільшення їх асортименту. На асортимент страв української кухні вплинула також зміна потреб населення в зв'язку з підвищеннем рівня його доходів, особливо на селі, і розвиток нових смаків”.

Стривай, стривай... Дещо прояснюється в цій мальовничій казці. Значить так, — потреби населення змінились (раз), нові культури вирощуються (два), рівень доходів, правда, тільки на селі, а не в місті, підвищився (три), з'явилися нові страви (четири), і розвинулись у людей нові смаки. От до чого добав-зікались автори пропагандистського меню! Це ж бо правда, що людям в Україні й по селах і по містах тепер уже не до старих смаків, у них розвинулись зовсім нові смаки до цілковито нових страв. Хто там щось пише про якесь порося з гречаною кашею чи про рулет з гиндички? Та про це давно й забули і як воно зветься і з чим його їТЬСЯ! У нас же тепер нові потреби, нові куль-тури, нові смаки, нове меню.

А книжечку читайте. Видавці не збрехали, написали, попередили: „книжка розрахована на широке коло читачів”. Іменно, — читачів, а не споживачів. Читайте, масові читачі, і облизуйтесь.

Отакі-то, брате мій, вареники та смаженики!

УСЕ ГАРАЗД, ПРЕКРАСНАЯ МАРКІЗО!

Існує переконання, що все, друковане в советській пресі, від початку до кінця суцільна брехня і неприхована пропаганда. З таким твердженням погодитись не можна. І хочеться стати на захист тієї преси.

З іншого боку чую голоси, що советські газети пишуть виключну правду про досягнення та успіхи. Мовляв, почитайте, що вони пишуть...

Згоден, давайте почитаєм. Пропоную, наприклад, київську газету під назвою „Культура і життя” № 12 за 20 березня і подивимось на культуру і таможне життя.

Самі заголовки статтей на першій сторінці настроюють нас на радісний лад: „Рішення партії — наш дороговказ”, „Керівники подають приклад”, „День високопродуктивної праці”, „Підвищенні зобов’язання”, „У фонд п’ятирічки”, „Поздоровляємо”.

Далі в статтях перечисляється чергові досягнення в різних сферах життя. Це також збадьорює читача. І дисциплінований і політично підкований читач воліє далі й не читати. Адже все чудово, все прекрасно.

„На Львівщині, — урочисто возвіщає нач. облуправління культури В. Висоцький — діє шість театрів, філармонія, цирк, дванадцять державних музеїв, а на громадських засадах ще 430. Крім того 1516 клубних і 1516 бібліотечних закладів. Понад 3 тисячі любительських об’єднань, 582 супільнополітичних клубів, близько шістнадцяти тисяч гуртків художньої самодіяльності...”

В добірці „16 квітня — ленінський комуністичний суботник” секретар партогранізації Київського російського драмтеатру народна артистка республіки Смолярова, жалкуючи, що колектив не може взяти участь у суботнику, бо субота звичайний робітний день у них. Тому вирішено вийти на „суботник” у середу 20-го (це їхній вихідний день) і у фонд п’ятирічки показати позаплянову виставу, збір з якої (тобто, гроші дадуть високо-свідомі глядачі) передати державі. Крім того, всі незайняті у виставі актори заходяться підмітати приміщення театру і вулицю перед ним.

Кореспондент з Кривого Рогу пише на тій же сторінці газети, що в цей день працівники кіномережі будуть ремонтувати апаратуру. (Спасибі великому вождю та його суботнику, іншого часу на ремонт не знайшloся!) I на додачу здадуть тисячу кілограмів металобрухту у фонд миру проти паліїв війни.

На київській фабриці друкованої реклами видано буде додаткової продукції на дві тисячі карбованців. А нотна фабрика спроможеться тільки на одну тисячу.

На цьому, очевидно, захоплений читач і зупиниться. Справді, — які досяг-

нення! 442 музей! З тисячі якихось об'єднань! Півтори тисячі клубів та майже шістсот спеціальних, політичних клубів. А бібліотек понад півтори тисячі! Це крім тих, що є по клубах! Читай, зачитуйся, підвищуй культурний рівень!

Однак не хочеться зупинятися на урочисто-тріумфіяльних рядках статей. Є бажання вчитатись у подальший текст. Тим паче на другій сторінці нас до цього закликає надрукований великими літерами заголовок на чотири газетних колонки: „Не вір очам своїм”. Боже ж мій! Як влучно сусідує це попередження з тим, що винесено на першу сторінку!

В цій статті спецкор ПРОЦЕНКО розповідає, що ж по-правді діється з культурою в Гребінківському районі на Полтавщині. Автор торкається праці бібліотек. Не називаючи кількости, він вибірково спиняється на кількох. Починає з того, що пильно вивчив річні відчети, подані тими бібліотеками до районного управління про охоплення читачів своїм обслуговуванням. Цифри вражаючі-неймовірні ж бо досягнення! Ще більше був він вражений, коли перевірив справи на місцях. Він пише:

„В селі Жовтневе обслуговано 401 читач...” І пояснює: „А в селі живе всього не більше двохсот”. У Грушківці населення 437 чоловік, а читачів — 506. В Короваях відповідно 1229 і 1316. В Писарщині 269, — читачів 350. Кореспондент підрахував: у районі читачів на 1713 більше, ніж населення. Так що успіхи навіть не 100-відсоткові, а значно більші! Ура!

Тепер повернімося до першої сторінки. Продовжимо читання наради культпрацівників, де з переможною доповіддю виступив начальник В. Висоцький. Щойно скінчив він називати близкучі показники, як у виступах пролунало: „Не вір словам отим!” Замість байдористих вигуків начальника чути було таке: окозамилювання, формалізм, низький процент бібліотечного обслуговування населення, халтура самодіяльних колективів, непрофесійність керівників, істотні прорахунки прикрі недоліки... А недоліки, зокрема, такі: три четверти, — (тобто з названих близько двох тисяч бібліотек одна тисяча сімсот п'ятдесят) містяться в абсолютно неприєстосованих приміщеннях... Де їх узяти, ті приміщення? Навіщо будувати нові? Хтось на тій нараді громогласно (про це газета особливо виразно пише) дорікає:

„Погано використовуються можливості переобладнання під культурні заклади колишніх культових споруд. Тобто, якщо досі церкви використовувались як зерносховища та ремонтно-тракторні майстерні, то тепер слід їх переобладнати під танці...”

Ще одне істотне зауваження висловили люди на тій нараді: біда в тому, що існує тематична обмеженість книжкових фондів бібліотек. Розшифровується це так: у бібліотеках не вистачає книжок, які б викликали у читачів бажання їх прочитати. Ніхто не хоче брати в руки пропагандистську макулатуру. Вимогливий читач хоче читати справжню літературу. А де вона?

Трапляється вона і в сільських бібліотеках. Твори класиків та сучасних західних авторів настільки популярні і дорогі, що їх... викрадають. А потім продають на „чорному ринку” в десять разів дорожче за номінал.

У Гребінківській районній бібліотеці за останній час викрадено 683 книжки.

Так що не думайте, що український читач не любить книжок. Не любить він тільки газет, в яких дорікають йому, що він не читає класиків марксизму-ленинізму, писанину яких ще ніхто з них ніразу з бібліотек на викрадав.

А щодо того, скільки правди, а скільки брехні вsovєтській пресі, нагадаю естрадну пісеньку, в якій мова йшла про те, як управитель рапортував своїй пані-господині про стан її маєтку. Будучи правдивим, він починав з нещаст'ю: пропав урожай, в другому куплеті подохли вівці, потім покрали коней, нарешті згорів палац. Але кожен куплет закінчувався:

„А загалом усе гаразд, прекрасная маркізо!”

Е И УХНЄМ!

Якщо кінь не тягне важкого воза, дурний господар починає перішити його батогом та смикати за віжки. А сам сидить на возі.

Така ж картина і з совєтським господарським возом. Ніяк його не потягнуть. Хоча над упряжкою невпинно ляскавуть як батоги партійні гасла:

„Вперед і вперед! Не зупиняйтись! Догнати і перегнати! Всі сили віддати! До останнього подиху!”

Словом, — ей, ухнем!

Скрізь вони ці батоги: в газетах, на прaporах, на транспарантах попереk вулиць, на стінах і всередині будинків, у вагонах міського транспорту. Скрізь вони підцвохують, підстъобують, підганяють людей. Хвилини спокою не дають. Працюй! Працюй! Працюй! Виконай і перевиконай! Бери ще вищі норми! Розганяйся ще щвидше! До останнього подиху!

І ще таке чудове слівце: „вкалывать”! Ніхто там з робітників не скаже: я працюю. А тільки: я вкалываю...

Бо праця — не радість трудівника, а болючка. Останній подих видушує.

А погоничі вдають, що не розуміють, чому робітнича кляса (мовляв, сам собі хазяїн своєї держави) не хоче виконувати вказівки партії. З року в рік на партійних пленумах так, як і на торішньому, всі генеральні секретарі ЦК КПСС найвно константують:

„Доводиться стикатися з такою господарською ситуацією, коли підприємствам і робітникам чомусь невигідно брати підвищені пляни, втілювати науково-технічні досягнення, підвищувати продуктивність праці...”

Дивна ситуація! Адже ж „партія й народ — єдині”?

За часів Сталіна, якщо вже йому доводилось запитувати, чому це комусь невигідно і хто це не хоче втілювати та підвищувати, — це означало цілком ясно і недвозначно: „На Колиму їх! Хай там спробують не виконувати підвищені пляни!”

А за Хрущова та Брежнєва генеральні секретарі, мовляв, тільки дивувалися: чому це таке трапляється? Скажіть, мовляв, партія хоче знати...

От і осмілилася *Літературна газета* (ч. 41, 13 жовтня 1982 року) в добирці листів трудящих відповісти генеральному секретареві ЦК КПСС, у чому справа.

„Працювати в поті лиця однаково невигідно робітникові, інженерові, директорові, бо все одно підвищеного пляну ні за що не виконаєш, а фонди, зарплатню, премії тобі зріжуть”, — одверто говорить головний інженер великого заводу.

„Згодишися в цьому році на плян до „другого дихання”, то в наступному добавлять ще. А оскільки в тебе вже „третього дихання” нема, — потрапляєш у відсталі. А що це таке, всі добре знають на своїй ший” — додає технік.

,,Краще виконувати спокійно і ритмічно нормальний (а ще краще й занижений) плян”, — чесно признається майстер цеху.

,,Помірний плян — це повна гарантія його виконання. Всі веселі, всі одержують премії за хорошу працю, немає плинності кадрів, — у вихідні дні з задоволенням ідеш на річку, в ліс. А коли напруженій плян, всі метушаться, смикаються, працюють надурочно, бо не мають певності виконати річне завдання. Але навіть коли воно з надмірним зусиллям і буде виконано, — радости не жди: на наступний рік добавлять щонайменше десяток процентів пляну”, — уточнює директор промислового об’єднання.

Доктор технічних наук до питання підходить науково логічно:

,,З підвищеннем плянів прогресивно зростає ризик невиконання його; систематичні і безкарні зрыви постачання матеріалів, непередбачені, але постійні додаткові завдання, незв’язані з виконанням виробничих завдань (наприклад, відрядження кадрових робітників та інженерів у колгоспи на сіно, на жнива, на картоплю, кукурудзу, буряки, на так звані ударні будови, а то й просто на підмітання вулиць) призводить до дезорганізації і зниження ефективності виробництва”.

Доктор економічних наук і собі додає: „найбільше зло полягає в системі оцінок результатів праці і стимулювання, в основу яких покладено жорсткий рубіж — 100 процентів виконання пляну. Якщо по один бік цього рубіжку — рай, а по другий — пекло, то цілком нормальним є прагнення підприємств брати пляни якнайнижчі”.

Як бачите, цілком правильні і досить сміливі відповіді дали чесні трудівники. Ну, то й що? Причина з’ясована? Керівники партії можуть бути задоволені? Адже навіть і ділові рекомендації генеральному секретареві по дають: „Дати підприємствам можливість вільно маневрувати в складанні і виконанні плянів... Поширити самостійність керівників підприємств...”

Стривайте! — грізно запитає теперішній генеральний секретар Андропов, — як це так „вільно”? Про яку самостійність мова?”

А що ж тоді робити з гаслами-батогами: „Догнати і перегнати: всі сили віддати, до останнього подиху”?

Невже відмінять? Не будуть підцвівохкувати?

Не хвилюйтесь. *Літературна газета* нічим не ризикувала, надрукувавши таку „сміливу” добірку під багатозначною назвою „Начало начал”. Про такі „начала” вона писала вже не раз. Все це тільки „в порядку дискусії...” Поговорити, подискутувати.

У побутовій російській мові сучасної доби поряд з такими хльосткими термінами, як „вкалывать”, є ще й „трьоп”, „трепатися”. В перекладі на нашу мову — плести нісенітниці, базікати казнащо.

Оце, бачте, таку „дискусію” й підняла *Літературна газета*. Звичайнісінський „трьоп”. І марно чекати від нового генерального секретаря якогось начала нових начал. І ніякого кінця старих гасел не буде. Лишиться „ей, ухнем!”

А хто не буде згодний „ухати”, може й на Колиму ухнути, як за „добрих” сталінських часів.

І в цьому також не буде нічого нового...

БІДОЛАШНИЙ УРОЖАЙ

Якщо не буде таємницею, незабаром дізнаємося, який цього року зібрано врожай в СРСР і як там будуть хвалитися здобутими успіхами. Однак, який не був би той урожай, він буде рекордним тільки у статистичних зведеннях та пропагандистських статтях, бо ще ніколи в житті не було опубліковано порівняльного зведення, щоб усі знали, скільки ж то записаного у відчітах врожаю фактично потрапило на стіл споживача.

Насправді втрати колосальні. Втрачається на ланах під час жнив і на курних шляхах слідом за вантажними машинами, і на приймальних пунктах у ворохах, насипаних під дош і завірюху, і на елеваторах, де непросушене зерно пріє, — і де тільки не гинуть плоди людського труда!

Цього питання газети торкаються зрідка. 13 жовтня в московській *Літературній газеті* кореспондент з Вірменії Зорій Балаян пише в статті „Мій бідолашний персик”.

„Чотири роки тому назад я розповів читачам, які митарства пережили десятки тонн добірних плодів з персикових садів Ноембрянського району, звідки я їх супроводжував у вагонах на Урал. Переважна більшість із них тоді цілковито погнила в довгій дорозі... А що зараз змінилось?”

Цього року автор вирішив не повторювати кoliшнього маршруту, а роздивитися на місці. Одвідав кілька садівничих районів. І скрізь побачив:

„На залізничних станціях і просто в садах тисячі ящикив розкішних персиків, груш, яблук, слив. Республіка виростила їх і, виявляється, не може вивезти споживачам... Довга колона навантажених машин простяглася хтось на й куди. Стоять уже не перший день. А в машинах персики були чудові — один до одного, золотисті, переливалися кольорами... Тепер починають підгнивати... Під деякими машинами уже калюжі персикового соку... Звертаюсь до станційної адміністрації. Там поняття не мають, де обіцяні вагони. Якщо до завтрашнього ранку не буде, куди його везти? У провалля вигорнути.”

На іншій станції та ж картина. Привезли виноград „Араат”, нагороджений золотою медаллю на міжнародній виставці в Ефурті. Після довгого чекання нарешті подали на колію чотири вагони-рефрижератори. Завантажили десятки тонн чудового винограду на адресу торговельних організацій Півночі.

Але марно чекатимуть там на це добро. Не одержать воно його. Коли завантажили, вияснилося, що вагони несправні: температурний режим порушеній. Ви думали, назад розвантажили? Спробуйте тільки! Це ж бо московська рознарядка, — не виконаєте, будете покарані. Повезли виноград у тих вагонах. А потім радгосп одержав телеграму: „28 процентів цілком зіпсувалось, а решта підгнила на 60 процентів”.

Голова колгоспу „Ушаркет” Сурен Петросян обурюється:

„Мої предки з Сасуна. Там за старих часів винних у такому нелюдському ставленні до багатств землі карали при всьому народі. А тут ніхто не скаже, хто ж винен. Навіть хотять судити нас. Та заберайте геть увесь мій врожай даром, без грошей! Чорт з ним, беріть, аби не було ніякої мороки!”

То хто ж винен? Садівники за рознарядками з далекої Москви здають плоди свого труда. Що з них більше вимагати? Забирайте, везіть, грець з вами. А залізниця загарантувала свою безвідповідальність офіційними інструкціями. В них чорним по білому написано: „Задача за вагою та якістю в пунктах призначення провадитиметься без участі залізниці...” Погнило, прогнило? Не наше діло. Хочете, — не беріть. А вагони спорожніть. Нам треба плян виконувати.

Все, так би мовити в ажурі. Садівники виконали, а може й перевиконали плян, про що урочисто рапортували урядові й партії. Залізниця теж підписала, що свій плян успішно виконує. Подала цифри, проценти. Статистики в центральних управліннях звели їх у красиві відчити. Всі раді, задоволені? Тільки де ж реальний врожай?

Він у постановах й передбаченнях Продовольчої Програми. Там усі гучні слова записані великими літерами. Ними й годують трудящий люд. Вірменський кореспондент пише:

„Те, що коїться з плодами рук людських, це не просто безгосподарність, а справжня нелюдськість”. Тобто, система нелюдська. Він глибоко пере-конаний, що через кілька років йому доведеться ще не раз писати таку ж гірку статтю.

P.S. Маленький додаток: премійовані на міжнародних виставках виногради, персики, груші на стіл кремльовським вельможам доставляються літаками. Про це *Літературная газета* не пише. Смішно, правда?!

ДЕ Й ЩО, ЯК І КОЛИ?

Розумна народня приказка: „Готуй сани влітку, а воза зимою”. Але яка ж вона повчальна для так званого масового споживача — шукача бодай чогось у загадкових лабірінтах радянської торгівельної практики. Щоранку цей бідолаха-споживач прокидається з думкою „Де й що сьогодні даватимуть?”, „Що й коли викинуть на продаж у крамницях?” та „Як дістати?”

З власного досвіду можу порекомендувати два можливих рішення цієї загадки. Одну інформацію, бодай орієнтовну, можна одержати від тих, хто постійно день-у-день і ні-у-ніч стойте в черзі до потрібної вам крамниці. Не дивуйтесь, є такі подвижники, стійкі й непохитні — переважно приїжджі з голодної провінції люди, від яких ви можете дізнатися, що саме завтра в цій крамниці „даватимуть” югославські чоботи, або, скажімо, фінські лижі. Залежно від ваших інтересів наступного ранку ви прибігаєте і стаєте в чергу. Хай ви будете сімсот тридцять шостий, не дратуйтесь, а терпляче стійте весь день, і щонебудь вам перепаде, — сьогодні можуть бути не чобітки і не лижі, а вовняні кохти. Пригодяться... якщо ж перепаде вам туалетний папір, — будьте щасливі!

Певнішу інформацію про завтрішню торгівельну кон'юнктуру в даному районі можете одержати від міліціонера або інспектора міської автоінспекції, які тут зобов'язані дижурити ввечорі біля потрібного вам магазину, бо саме в цю вечірню пору, як правило, привозять нові партії товару. Певна річ, треба якось заговорити, випитати в тих дижурних необхідні відомості. В гіршому випадку самі можете простежити, скільки та яких автовантажників заїде тої ночі в подвір'я крамниці. Будьте певні, щось таки привезли! Можете завтра раненько бігти сюди і будете забезпеченні. Чим — не так важливо. Хай будуть навіть спортивні санки — беріть, радійте, — комусь вони виявляться потрібні, продасте, ще й заробите собі на югославські чобітки. Колинебудь і вони вам дістануться!

Купуй санки влітку — зимию не дістанеш!

Купуй шубу влітку — зимию будуть тільки купальні трусики!

Купуй узимку трусики — влітку будеш одягнений!

Якщо ж у вас у хаті є немовлятко, яке не розуміє, коли й що йому треба дістати, облиште й самі про це клопотатись, заспокойте малого: „Ти ще не доріс до розуміння таємниць радянської торгівлі!”

Буквально не доріс, бо все, що тобі від дня твого народження потрібно, коли ти лежиш у колисці: сорочечки, підгузники, непромокальні трусики, — це ти можеш мати, коли добре підростеш. Ти, хлопча, і не догадуєшся, що всі фабрики дитячих виробів, від Владивостоку до Ужгорода, випускають тільки для діточок віком від семи-восьми місяців. Мен-

ших розмірів і не шукай. Могутня промисловість ССРР неспроможна анічогісінко випускати для тебе. Усі ресурси потрібні на танки, літаки та гармати, які, май на увазі, охороняють твоє життя, нерозумне немовлятко. Так що не плач, не вередуй, — покладайся на маму, яка знає, як щодня прати твої пелюшки!..

А коли дитя починає рости, хай якнайшвидше стає на власні ноги. На міцні ноги, щоб не просилося на руки або не побажало їздити в колясці. Дитяча коляска — це мрія кожної матері. Адже як ти будеш вистоювати довгі черги з малюком на руках? Ого, давно минули часи, коли жалісливі люди давали можливість матері з дитиною пройти без черги. Тепер ще й вилають: „Іч, хитрюга, приперлася з дитиною!” А де взяти коляску?

Як пише без усякого гумору автор статтейки на цю тему в *Літературній газеті* 6 липня: „Покупець, втомившись ганятися за красивою і зручною імпортною коляскою, змушеній задовольнитися вітчизняною за 60 карбованців і відразу переконатися в її надзвичайних якостях”. Що ж то за якості?

Зупинимось на кількох. Поперше, вона важка, як трактор; подруге, не має спинки, — тобто, лежи й мовчи; потретє, в ній нема пасів безпеки, навіть ні за що їх зачепити, а факти стверджують, що пересічно семеро дітлахів з десяти виваляються з тієї коляски; почетверте, така неоковирна, що не влезить у ліфт — неси на власних плечах з дитиною, — щастя що не на десятий поверх; поп’яте, вона не має гальма (на хвилинку одвихнеться мама, а синок у колясці вже поперек вулиці мчить!); пошосте, влітку мов у доменній печі нагрівається, а взимку розтріскується від малих морозів і посьоме, навіть це чудо техніки бідолашним батькам вдається придбати лише по блату.

Як свідчить статистика (чомусь покищо не заборонена), 60% усіх дитячих колясок випускають і продають тільки в містах Російської республіки. А, напр., в Казахстані, де нараховується кілька сотень тисяч дітей віком до трьох літ, за цілий рік було в продажу всього біля 11 тисяч колясок. Ленінсько-андроповська національна політика і практика в дії!

Звичайно, малі діти — щасливі, вони нічого цього не знають. От підростуть — тоді знатимуть, коли готувати сани. І в кого питати: „Де й що дають?”

ПОЕТИЧНІ ГЕНІЙ

Ну, гаразд, нарешті все ясно: літературознавці, професори історії літератури, академіки можуть спати спокійно, — ім'я найвидатнішого письменника століття відоме. Твори його нагороджені найвищою московською літературною премією і для всіх творців є надихаючим прикладом, провідною зіркою. Вони перекладені не лише на мови соціалістичного табору, але й на відсталу англійську, і ці томи творів ви можете купити в крамниці „Чотири континенти” на 5-ій авеню в Нью Йорку.

Отже, з прозайками покінчено. А що ж робити з поетами?

Тут абсолютна темна ніч, і дослідники могли б ще догий час докупуватися, кого ж з поетів проголосити найвидатнішим, найславетнішим. Коли б...

Коли б не ошелешливе відкриття, опубліковане в *Літературній Україні* 4 листопада 1982 року.

Під глибокодумним, а одночасно й скромним заголовком „Коли народжується поезія” абсолютно точно стверджується, що такі поети давно були народжені, що їхні твори віддавна лунають по всьому світі... Вони титани, генії!

„Поезія, — пишеться в тій статті, — була часткою їхньої боротьби... Все було злютовано в їхніх серцях. Боротьба, дружба, любов, поезія. Статті, промови, проклямації, клятви, листи, освідчення в коханні, записки, передані з камер казематів, тези перед мітингом, напуття дітям, поетичні рядки...”

Можете називати імена яких забажаєте поетів минулих і нинішніх часів, — ніколи не вгадаєте, про яких геніїв поетичного слова йде мова.

„Це люди, — стверджує автор статті, — не зібрані з крихт, а вирізьблені з однієї брили”.

Знову ж таки світової слави поети не всі були однією брили, траплялись у них і деякі крихти. Отже, це також не про них мова.

Автор статті „зачудовується могутньою щільністю вдачі” одного з таких поетичних геніїв. І справді, чи не геніяльні рядки:

„Не могу я жити в покое, если вся душа в огне...”

А далі цей поет з вогнем в душі не витримує: „Не могу я жити без боя!” Ясна річ, він прагне боротьби. Саме це й підказує йому інший поет: „Посмотри, как народ негодует, и меч не желает в ножнах оставаться...”

Ви тільки вслухайтесь! „Народ негодует, а меч не желает...” Поетичний шедевр! Мало того: „Уже грядет заря свободы, вот вспыхнет солнце пурпуром горя, минует ночь, а с ней ее невзгоды...” (Цей уривок з великої поеми „Вечір”. Мабуть, далі буде: „Ранок” і „День”?).

Можна було б іще наводити подібні шедеврі, які цитує автор, але досить! Не стану втомлювати увагу читачів і розшифрую загадку.

На превелике диво, одного-єдиного титана, як Брежнєв у прозі, серед поетів не знайшloся. Ролю поетичного генія довелося приписати цілому колективові.

Всіх не стану перечисляти. Вистачить найперших, найвидатніших. У виданому збірнику „Солнцу навстречу” 1982 р. московським видавництвом „Молодая гвардия”, до неперевершених поетів зараховано понад 20 „поетичних титанів”, серед яких бачимо Карла Маркса, Фрідріха Енгельса (отоїхні вірші), Карла Лібкнекта, Сергія Кірова, Михайла Фрунзе, Анатолія Луначарського, Леоніда... ні, не Брежнєва, а Красіна, а далі ще могутній загін таких же графоманів.

Авторові статті, російському поетові Борисові Котлярову, дуже хотілося до поетичних геніїв причепити й автора шедевру „Малая земля”, однак, якось найвидатніший прозаїк усього світу Брежнєв не влазив між Енгельсом і Марксом. Довелось лише делікатно і недвозначно натякнути:

„Як виникла поезія? — запитує він. — Мені пам'ятається, найкращі вірші створені моїми однополчанами на Малій землі...”

Він скромно має на увазі себе.

Причетність до того військового епізоду досі давали багатьом членам спілки письменників виправдання і компенсацію за відсутність поетичного таланту.

ЗЛОЧИНИ СПЕЦІФІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Спочатку слово в слово повторю кілька рядків з судового нарису, надрукованого на всю восьму сторінку *Літературної України* за 7 квітня цього року.

„Тиждень тривав процес, складний, незвичайний... Пишу останні рядки безпосередньо з залі суду Жовтневого району м. Києва. На лаві підсудних — п'ятеро. Народний суддя Сучков оголошує вирок: Г.М. Логвиненка — до п'яти років позбавлення волі в колонії загального режиму з конфіскацією майна, що належить йому; С.Ю. Рибака та В.В. Наконечного — до трьох років, умовно, з використанням на будовах народного господарства; М.М. Цинцеуса та Г.А. Кушніра — до двох з половиною років з відстрочкою виконання вироку на один рік”.

Хто ці злочинці?

Логвиненко як спеціяліст зарекомендував себе з найкращого боку. На роботі до нього жодних претенсій. Працівник він був відмінний... Про Цинцеуса його безпосередній керівник прямо говорить: золоті руки. Наконечний — передовий бригадир, постійно на дошці пошани; Кушнір — 26 років бездоганно працює на машині, має понад 30 похвальних заохочень”.

А в чому злочин?

Пояснення дає генерал-майор міліції УМВС УРСР Л. Іщенко в кінцевому „Коментарі фахівця”. Він наводить постанову Ради міністрів ССР від 3 травня 1976 року: „До заборонених промислів входять: виготовлення розмножувальних апаратів, будь-яких штампів, штемпелів, печаток, шрифтів, розмноження будь-якої друкованої та фотопродукції, тиражування грампластинок, магнетних записів... Виготовлення власними методами видань, що мають попит серед населення, є злочин специфічного профілю, і МВС довелось переорієнтуватись у своїй роботі, вжити додаткових заходів”.

Не збираємось захищати цих злочинців, бо вони читаємо в нарисі, порушуючи цю постанову, заробили вп'ятьох щось по тисячі карбованців на кожного за два роки своєї злочинної діяльності.

Про суть та деталі злочину читаємо, що ці п'ятеро висококваліфікованих спеціялістів, маючи доступ до розмножувальних апаратів, друкували книжки, що „мали попит серед населення” (повторюю слова генерала Іщенка).

На диво, не сказано, що цей попит якийсь ганебний чи просто антисоветський. Очевидно, цілком нормальний, здоровий попит.

Як же в такому разі кваліфікувати злочин? Генерал міліції знайшов фор-

мулювання: „Це злочин специфічного профілю”. І додав, що для боротьби з такими злочином Міністерству внутрішніх справ навіть довелося переорієнтуватись у своїй роботі і вжити додаткових заходів...

Молодці міліціонери! Генерал може бути задоволений. Упіймали п'яťох злочинців спеціяльного профілю.

Тільки суддя Сучков виявився занадто ліберальним: лише одного як слід засудив, а чотирьох — умовно та з відстрочкою виконання вироку на один рік.

Що ж це за злочинці такі миршаві, що не спромоглися заробити по десять років судового режиму? А з іншого боку, навіщо було про цей, так м'яко покараний, злочин розписуватись на всю семиколонкову сторінку газети?

Досі в нарисах такого типу писалось недвозначно: підсудні — агенти американського імперіалізму, який особисто надсилає їм апаратуру, керував злочинними кроками за допомогою супутників у космосі, тим же шляхом постачав їм підривні матеріали, щоб вони їх розмножували і розповсюджували серед населення, яке чомусь має до таких матеріалів великий попит...

А на цьому судовому процесі про це не було мови. Дивно, чи не так?

Що ж вони, ці „спеціфічні” злочинці розмножували і розповсюджували? Названо дві книжки. Одну з них судді могли б назвати „ідейно шкідливою”, але чомусь цього не сказали. Вона має таку страшну назву: „Останні дні династії Романових” (це ніби „Останні дні царювання Брежнєва”?).

А що то за друга книга, про яку сказав генерал, що вона має попит у населення? Автор судового нарису, відповідно скоректованого редактором *Літературної України*, пише надто завуальовано: „Відомо, що протягом 1980 року Литвиненко невеликими партіями друкував вірші одного відомого поета і в красивих обкладинках дарував їх людям, передруковував з журналів окремі твори, що мали попит серед книголюбів...” Далі таке читаємо: „Настав час їм подумати про поширення виробництва. Очевидно, найкращий варіант — збірка поета...”

Так хочеться знати, що то за поет, твори якого користуються таким великим попитом серед книголюбів? Постішаємо далі читати: „П'ятсот примірників поетичної збірки дадуть чистого прибутку п'яти тисяч карбованців... А левову частину тиражу плянувалося реалізувати безпосередньо біля могили поета...”

Ну, скажи ж нарешті прізвище цього поета.

Не сказав автор... Дивно дивнеє, законспірував поета під літерою В. Якщо відомий, навіщо тайтись? Якщо помер, чого боятись? Якщо популярний серед книголюбів, пишатись треба таким поетом. А то якийсь В.?

„Спеціфічність” цього злочину ще й у тому, що постає запитання: хто в Советському Союзі має доступ до таких засекречених апаратів, як розмножувальні, друкарські, копіювальні? У вільному світі кожному можна зайди до першої-ліпшої з двох розташованих на кожній вулиці друкарень і надрукувати скільки хочеш примірників творів навіть Андропова. А в Союзі? Навіть просту машиністку допускають до друкарської машини з попередженням: усі аркушки зужитого копіювального паперу подавати для відчиту, а машинку на ніч замикати на ключ і віддавати в спецчастину. А тут п'яте-

ро злочинців вільно оперували на професійних розмножувальних приладах, — ротапrintах, електрофотоапаратах і навіть на поліграфічних машинах. Адже сто разів перевіряють людину, доки дадуть дозвіл підійти до таких заборонених апаратів!

Ці злочинці, безумовно, були вельми довіреними особами і попалися випадково. Можливо, не поділились заробітком з якимсь капітаном міліції.

В цій вельми загадковій історії особливо „специфічним” є те, що на віть такі злочинці дотянулися вдатися до „самвидаву”, щоб зробити якусь копійку на справді величезнім попиті людей на такі твори, як ця збірка поета засекреченого літерою В.

ТАКА ГЕНІЯЛЬНА ІДЕЯ!

Все це сталося так просто, що я і досі не можу простити собі, чому я не перший додумався до такого геніяльного вирішення складної проблеми нашого майбутнього. Справа йдеється про будівництво. І не просто, а з великої літери, — про будівництво „найпередовішого у світі” комуністичного суспільства. Дарма, що мовиться ніби про мале...

Геніяльні відкриття, як правило, з'являються несподівано і падають на наші голови, як сніг улітку. Або як яблуко, що вдарилось об голову Ньютона і підказало закон земного тяжіння. Тому то ми вельми вдячні редакторам московської *Літературної газети* О. Чаковському, який у числі за 15-те вересня вмістив невеличкого розміром листа якогось громадянина з міста Донецька. На жаль, помістив він його чомусь у нижньому правому куточку 13-ої сторінки дрібненьким шрифтом, — нонпареллю, не втямивши, що такі епохальні твори треба публікувати на першій сторінці і друкувати великими літерами — цицером або ренатою.

Слово чести — це не жарт, а справжнє откровення, крик наболілої душі.

Читаємо і здригаємось від почуттів:

„Неможливо спокійно дивитись, — з болем у серці пише товариш Мальцев, — як, одержавши ключі від нової квартири, новосельці починають тут же здирати зі стін недоброякісні шпалери і обклеювати кімнати заново на свій смак.

Скільки добра летить на вітер! Хочу внести пропозицію, яка, на мій погляд, дозволить трохи пом’якшити дефіцит паперу і дасть велику економію засобів. Мені думається, що квартири повинні здаватись в експлуатацію без шпалерів. Вибрati їх, купити, наклеїти — справа новосельців, які, повторюю, переважно всі займаються цим, але вже після будівельників”.

Як живий свідок і особисто потерпілий від советського будівництва, я зовсім рішуче підтверджую вболівання громадянина Мальцева, бо, запевняю вас, сам зривав оті шпалери по всіх кімнатах. Та хіба тільки шпалери! Боже мій, серце кров’ю обливалось і гіркі сльози виступали на очах, коли я побачив, що являла собою квартира, ключі до якої мені вроно вручили наші доблесні будівельники. Як же ж не плакати, коли ці бідолахи так уже старалися, щоб воно стояло й не падало, а нічогісінько у них не виходило. Хіба справа у шпалерах? А двері, вікна? А підлога? Стеля? Ванна? Унітаз?

Рука моя вільно пролазила під дверима. Квартирки не відчинялись. Паркет під ногами вигравав, як клявіші на ксилофоні. Тиньк на стелі загрозливо пухирився. Кахлі у ванній кімнаті обсипались на підлогу. Крані не закручувались...

Нам пощастило: нещасних випадків у нашій сім'ї не трапилося. А сусіда постраждав з першого ж заходу до туалету. Необачний сів, — і як воно зветься, — унітаз хитнувся, впав і... Карету швидкої допомоги викликали.

Тож я насмілююся розвинути геніяльну ідею тов. Мальцева і *Литературної газети* додатковими пропозиціями. Не обмежуватись на шпалерах! Не спиняйтесь на першому кроці! Підняти думку на принципову височінь! Повести широку кампанію, як правильно закликає ініціатор руху, за економією засобів, за повну реконструкцію будівельної справи!

Повторюючи за тов. Мальцевим і редактором *Лит. газети* тов. Чаковським, який таким чином на сторінках своєї газети закликає до всенародного руху за славним почином Мальцева — „в ім'я торжества здорового розуму”, — як сказано там, ми висуваємо пропозицію:

Усі квартири повинні здаватися в експлуатацію не тільки без шпалерів, але й без вікон і дверей, не мазані й не білені, не вимощені ні паркетом, ні кахлями. Хай будуть самі стіни. І ключі. Навіщо питаете, якщо нема дверей? Без ключів не буде святкового настрою у новосельця, розумієте?

Хай будуть урочисті промови. Представники місцевої влади. Кореспонденти газет і телебачення та радіо. Фото і кінооператори. І в газетах — великі статті. Тепер бо стільки паперу буде заощаджено, що тов. Чаковському буде на чому друкувати ще й не такі статті.

Лише ставлю одну умову. Власне, поправку. Шпалери — грець з ними, хай новосельці самі бідкаються, де їх купити. А от дерево на вікна, двері, паркет, шибки, кахлі, всякі причандалля до ванни та туалету, будь-ласка віддайте новосельцям. Якщо ви не здатні до почуття щось робити — дайте людям. Хай роблять на свій смак. І протензій ніяких не буде.

Ви уявляєте, що далі буде? Як писалося на прапорах партії: „З іскри спалахне полум'я”! Самі трудяші стануть будувати собі житла, в якому шпалери не будуть обриватись, двері і вікна щільно причинятимуться, стеля на голову не падатиме, паркет не буде під ногами торохтіти й унітаз не хитатиметься під вами; а далі геніяльна ідея Мальцева і Чаковського пошириться понад паркет та унітаз на всі галузі соціалістичного будівництва в ССР!

Яка буде радість! Бо скільки ж то років будується бідолашній соціалізм! Дехто навіть з високих урядових трибун оповіщав, що він уже побудований, але всім видно, як у тій будові по всіх швах тріщить і репається, фундамент сідає, стеля валиться, парадно помалькований тиньк обсипається. Одне слово — купи не держиться...

Тож подумайте, яка щаслива нагода застосувати ідею Мальцева-Чаковського в державному маштабі і дати роботячим людям можливість самим стати не тільки будівниками власної хати, але й ініціаторами розумної побудови цілого суспільства.

Почніть таку реформу для початку хоча б у сільському господарстві. Дозвольте, наприклад, хліборобові самому розпоряджатися землею. І нехай хату на ній він сам собі збудує без вказівок. І лад у своїй хаті хай сам наводить. Повірте, буде в тій хаті і на тій землі повно добра, а по всій країні достаток.

І торжество здорового розуму.

СКІЛЬКИ МОЛОКА ДАЄ СОВЕТСЬКА КОРОВА?

Даваймо простежимо, як воно робиться молоко.

Вважаймо, що корови у нас уже є. Почали вони пастись, набираючись відповідних речовин для утворення того цінного продукту, від якого кожна дитина починає свій щоденний раціон, — смокче пляшку з молоком.

Вважаймо далі, що корови вже добре напаслись і чекають доярок. Доярки, змагаючись за перевиконання пляну, вмудряються надійти з кожної корови по 5 тисяч літрів у місяць. І за це вдостоються, щоб їх повісили на районній дощі пошани. Честь і слава їм, справжнім трудівницям! Їх, дорогих наших українських дівчат і молодиць, — усміхнених, веселих, у новеньких білих халатах — показують на чудових кольорових знімках навіть на Заході. Мовляв, дивіться, яка радість праці в советському колгоспі!

Потім корови пішли собі далі пастись, а молоко (офіційно воно зветься „продукцією”) починають „здавати”. Це означає, що з колгоспів чи радгоспів на приймальний пункт привозять бідони з молоком на 100-200 літрів і після зважування виливають у відповідні резервуари, де молоко чекає своєї дальшої долі. Далі цю продукцію в цистернах відправляють на молокозаводи, звідки вони в паперово-поліетиленових пакетах має прийти на продаж дітям, які вже давно чекають на нього, розкривши свого рота.

І от я, дбайливий дідусь, іду до більшої крамниці й купую для своїх любих внучок потрібну кількість цих півлітрових пакетів блакитного (підвищеної якості) молока. Кладу їх у свою „авоську” і поспішаю до тролейбуса одвезти цінний продукт додому.

Ви, тут на капіталістичному Заході, не повірите, що я замість молока привожу для моїх улюблених унучок абсолютно порожні пакети паперово-поліетиленового характеру. Точніше сказати, я ті пакети без молока ще по дорозі викидаю геть, щоб не нести порожню тару і не ганьбити себе. Вони вщент розлазяться...

В чому річ? Що трапилося?

А нічого не трапилося, бо це система. Така якість продукції тих пакетів. Хай у мене одного невдахи-дідуся така біда трапилася, але послухайте, що пише *Літературна газета* (12 січня 1983 р.) у відгуках на статтю під називою „Молочні ріки в паперових берегах”, опубліковану в тій же газеті ще 9 вересня 1981 року (тобто майже півтора року тому).

Тоді було сказано, що в результаті перевірки 92 молочних підприємств у 29 краях, областях і автономних республіках Росії було встановлено: з двох з половиною тисяч перевірених тонн молока — 85 тонн було в бракованіх пакетах. Однак, це, так би мовити, загальні показники, бо в окремих

об'єктах цифри звучать зовсім інакше: торгінспекція забракувала на Челябінському молокозаводі майже половину всієї продукції, яка була на той день. А на Горьківському молокозаводі №1 — все до краплі молоко було браковане.

Минуло два роки. Який прогрес маємо?

Та ж сама торгінспекція в першому півріччі минулого року перевірила тепер уже не 92, а 127 підприємств та 45 об'єднань молочної промисловості. Ми бачимо великий прогрес: тоді з двох з половиною тонн молока було забраковано 85 тонн, а тепер, примірно з такої кількості продукції, пропало вже 114 тонн!

А тим часом, скрущно похитуючи головою, автор з *Літературної газети* журиться: „Скільки ж то тисяч доярок прокидалося до світанку і трудилось, щоб надійти оті 114 тонн?!”

Стривайте, цього ще мало. Контролери побували в 312 крамницях. Ка-жуть, — неймовірна річ: п'ята частина пакетів молока була майже порожня, — така якість пакетів. Молоко розлилося по підлозі широкими калюжами.

Тепер підрахуйте, скільки корова дає молока?

ЩО РОБИТИ НА РОБОТІ?

Чим славляться умови праці на совєтських підприємствах? Назовіть що завгодно, — ніколи не вгадаєте.

А які умови забезпечують надзвичайні успіхи на тій роботі? Можете переврахувати все: справний варстат, якісний інструмент, висока кваліфікація робітника, безперебійне постачання сировини та запасних частин, — нічого схожого не буде складатися на правильну відповідь.

Основна запорука всіх трудових перемог — партійні гасла!

Без них варстат стоятиме, інструмент ламатиметься, запасні частини зникнуть і ніяка кваліфікація не поможе. А варто робітникові, прийшовши на працю, глянути на намальовані на стінах цеху заклики, як успіх гарантований.

„Всі сили віддати!” — Будь ласка!

„Не зупиняйтесь на досягнутому!” — Нізащо! Побіжимо далі!

Виконати і перевиконати! — З радістю!

„П'ятирічку — за чотири роки!” — Навіть за три!

У результаті — перемога, урочистий мітинг, промови, нагороди, переходний прапор переможцям у соцзмаганні з іншими цехами, які (ганьба і сором!) нічого не виконали і не перевиконали.

А чому? Тому що неуважно поставилися до закликів партії. Не всі сили віддали. Нічого не досягли, а зупинилися.

Біда з такими. Скільки їх не підстъобуй, стоять і ні з місця! Та хоч подивітесь на передовиків!

Подивимось. В *Литературній газеті* за 27-го березня на першій сторінці на чільному місці читаемо екстремне повідомлення:

„19 березня бригада різчиків металюргійного заводу в Свердловську дослідно завершили п'ятирічку до дня ленінського комуністичного суботника”.

— Як це ви досягли такого неймовірного успіху? — поцікавився кореспондент газети у бригадира. — Розкрийте секрет, якою ціною далася вам ця грандіозна перемога?

— Ніякого секрету і ніякої ціни, — скромно відповів бригадир.

— Розумію, — почав підказувати кореспондент, — ви мобілізували всі сили і віддали їх, адже так?

— Не зовсім...

— Ага! Значить, не зупинялися на досягнутому?

— Зупинялися.

— Тобто як?

— Стояли. Весь цех стояв. Було 160 годин постою. Не додали понад тисячу тонн виробів.

— Але звідки ж у вас така перемога? Навпаки ви сміливо рушили на штурм труднощів і добились переламу? В результаті переміг ентузіазм трудящих, адже так?

— Ні, не було штурму. Я тільки один раз прийшов на роботу, глянув на настінні гасла...

— І вони вас запалили?

Ні, вогню не було, бо папір на тих гаслах, що одвіку там висять, протрухливів, слів не розбереш. Тоді я сказав своїм хлопцям: „На роботі треба робити.”

— Як, як, як? — розгубився кореспондент.

— А ви що думали?.. Отакий, бач, бойовий заклик...

• • • • •

Отак і з'явився на сторінці *Літературної газети* мудрий заклик до трудящих мас: „На роботі — робити!”

Чудасія — та й годі! Ніхто ж про це досі нічого не знов! Скажи це трудязі — засміє! Щоб на роботі — робити?! Та йди від мене геть!..

А де ж тоді перекурювати? В карти пограти? Півлітри з товаришем роздушити? Врешті після такої роботи, де найкраще подрімати, як не на роботі?

НЕ ВИХОДИТЬ БЕЗ УЗАГАЛЬНЕНЬ

Було б несправедливо казати, що зі сторінок радянських газет лунають виключно дзвінкі фанфари досягнень і перемог. Не раз натрапляємо й на критичні зауваження. Це, як правило, так звані, листи читачів. Як то кажуть, голос мас. Вони пробують скаржитися, наприклад, на неможливість купити звичайних цвяхів. А поруч з таким листом редакція друкує великий reportаж про виняткові перемоги металообробної промисловості. Немає цвяхів? Зате в космос літаємо...

Особливу роль в критиці „окремих” недоліків відіграє московська *Литературная газета*. Вона хоче запевнити читача, що йї багато дозволено. Ще вона може підіймати навіть принципові питання, скажімо, про зростання злочинності, про хабарництво на вищому рівні, про придушення приватної ініціативи. Але не дай Боже, щоб це звучало узагальненням!

Як це робиться? В одному й тому числі газети за 15 вересня надруковано кілька матеріалів такого характеру. Євг. Богат (відомий автор „викривальницьких” публікацій) журиється, що якість годинників дуже низька. Особисто за кілька останніх років йому тричі дарували годинники. І всі вони виявлялися з „сюрпризом”:

„Якось дружина купила мені годинника. Тут же, за порогом крамниці, коли я хотів поставити його точно за міським на башті, він вже був мертвий...

Через три місяці редакція подарувала мені нового. В кінці другого місяця він розпався, ремонтувати ніхто не брався, бо годинник був „експериментальний”. Під Новий рік я мав подарунок від дочки. Наступного дня він відстав всього на десять хвилин. Після ремонту збожеволів: то зменшував, то прискорював ходу...”

Для посилення автор додає, — як він пише, малу дрібничку-факти, всього з чотирьох листів на цю тему:

Н.І. Квіткова, інженер інституту ядерних досліджень у місті Дубно сповіщає: „На початку 1982 року купила я в крамниці „Подарунки” годинник. Він спинився через два дні. Гарантійна майстерня заводу замінила його на новий. Цей ішов два тижні і теж зупинився. Тепер майстерня відмовилась ремонтувати, бо в них нема потрібної деталі...”

П.Д. Панов, заслужений лікар: „Півроку тому з нагоди моого 60-річчя мені подарували годинник. З тих пір життя мое отруєне, я без кінця йду до майстерні. Востаннє 8 липня одержав я годинник з ремонту, а 9 він зупинився...”

А.А. Сальников, партійний працівник: „Купив годинника за номером 3050. Через півтора року він вийшов з ладу. П'ять разів міняли деталі. Пропащи гроши! Але не в них справа, а в ставленні до людини. Ви наплювали мені в душу...”

А.В. Бішадзе, член-кореспондент Академії наук СРСР: „Кілька разів ремонтували і міняли моого годинника. В червні ще раз одержав його з ремонту. Я повернув його майстерні, бо зовсім перестав іти. Одержання листа: „Адміністрація вирішила повернути вам вартість годинника. Гроши одержите по пошті”.

А ось не про годинники, а про телевізори. Автор пише:

„Самітня літня жінка Анатоніна Іванівна вперше купила собі телевізор і вечорами сідала перед екраном, одягнена, як для театру. Така подія в її житті! Коли через тиждень екран раптом погас, вона аж заплакала. Це була перша помилка. А після шістнадцятої вона потрапила до неврологічної лікарні...”

Розумієте, звичайні факти. Окремі, дрібні факти. То не важно, що в одного життя отруєне, другому „в душу наплювали”, а бідолашна бабуся психічно захворіла. Все це окремі недоліки. Дивно тільки, що автор не сказав, як же звуться той завод-бракороб. Невже хотів підказати, що це явище не поодиноке, а типове? Як же він не послухався редактора газети О. Чаковського чи якогось там Віктора Михайловича, який радив не узагальнювати ці годинники, щоб таке узагальнення не обернулося соціальною неправдою?”

Однак, як не старається автор уникнути „соціальної неправди”, вся його стаття мимо його волі кричить про реальну брехню та окозамилювання, на яких тримається система.

Друга стаття: „Хапай більше, тягай далі...” Ю. Тьюшкіна зачіпляє питання механізації праці. Автор її робітник-вантажник пише, як бачимо, із знанням справи: „років десять тому назад довелось мені працювати вантажником на Болшевському комбікормовому заводі. Коли дріжджі розвантажувеш, пілюга така, світа Божого не бачиш. Одмиєшся після зміни, прочахаєшся, все гаразд. Фізично міцніш. Платили добре. Міг піти на роботу, міг і не піти, — з такої роботи не проженуть. Спочатку втомлювався. А напарник запропонував, — давай після зміни по дорозі вип’ємо по склянці червоного, це якраз те, що треба. Вип’єш — і йдеш спати. Через два-три місяці встановилася певна рівновага настрою: напрацюєшся за зміну — хильнеш червоного — і спати. Прокинувся — на роботу — склянка-друга червоного — і спати. А потім уже частенько прогули, п’яні загули, — розбили ніс, загубив шапку, потрапив у вивтерезник, а потім уже й на п’ятнадцять діб за хуліганство. Словом, кинув я ту „пілюжну” муху. А це дніми провідав дружків на комбікормовому. Пішли по заводу. На шостій колії розвантажували зерно в яму. Пам’ятаю я її. Особливо взимку натанцюєшся біля неї, транспортер не тягне на морозі, кидаєш лопатою. Думаю, як же тепер діла? Бачу, все по-старому, наче й не пройшло десять років. А начальник вихваляється: у тебе був у руках простий совок-лопата, а тепер, бач, механічна лопата, — пхай її, а вона... не пхається (це вже я питаю)? Нові механізми два роки тому прислали. Іржавіють...”

Автор далі пише, що побував у деяких установах та підприємствах, де плянуються і де мають реалізуватися проекти механізації праці. Скрізь йому казали, що ця справа дуже й дуже серйозна і має величезне народно-господарське значення, що над розв’язанням завдань працюють триста підприємств сорока п’яти різних міністерств.

А наслідки? На підйомно-транспортних роботах механізацією охоплено всього... 15-18%. Це вже узагальнення?

ХТО ПЕРШИЙ? ХТО СТАРШИЙ?

Російські царі бундючилися, що імперія їхня простяглась від Карпат до Тихого океану, а совєтські „імператори” пояснюють, як це сталося. Думаєте, загарбали сусідні землі, поневолили народи? Нічого подібного! „Союз нерушимий республик свободних навеки сплотила Велика Русь”.

Сплотіла! Навекі! І вчинила це Велика Русь. Вона, єдина, — збила до купи всі сусідні землі, всі народи. Згуртувала навколо себе, як найстарша серед наймолодших.

То яка ж це Русь? Московська? Новгородська? Київська? Біла Русь?

За історичними метриками немає старшої, ніж Київська. На підставі останніх досліджень науковці доводять, що Києву більше, ніж 1,500 років. Дослідники докопалися, що вже близько 500-го року нашої ери він існував, невпинно зростав, міцнів і врешті став таким могутнім центром, який... Ах, як заманливо було б, коли б це була Москва, яка „навеки сплотіла”! Та ба, — трохи замолода, щоб зватися „старшою сестрою молодших”. А кортить.

Вихід знайдено: Велика Русь — Великороссія, вона ж і „сплотіла”. А джерело цього „сполучення” знайшли аж 1,500 років тому! Адже Київ — мати городів руських. Отож хай він і буде гордістю „русскої” нації. Хай Великоросія починає свою історію з 482 року.

Під таким знаком і відзначалось у травні цього року в столиці України Київі святкування російського ювілею „сполучення республик свободних”.

Щоб, не дай Бог, ніхто не подумав, що це насамперед свято українського народу, весь пропагандистський матеріял 1,500-ліття Києва публікувався переважно російською мовою. А як же, скажіть, інакше? Адже історія Київської Русі — це історія російської держави! Культура, мистецтво Київської Русі — це культура і слава Росії! А про те, що Київська Русь називалася колискою трьох народів, тепер не личить і згадувати. Повикидав з тієї колиски двох довірливих пташенят російський ненажерливий птах, який важкими крилами підім’яв під себе не лише сьогоднішню, але й минулу історію України.

Пишуть мені приятелі про це святкування бучною мовою, яка приспала цензорську пильність:

„В ці чудові травневі дні, коли, знову цвітуть каштани”, перед нашими очима велична, невмируща слава нашого прекрасного Києва: Золотоверхий Михайлівський монастир — щедрев українського бароко; Миколаївський собор, Десятинна церква, Богоявленський собор на Подолі... Ми вже не кажемо про золоті бані святої Софії та Лаври... Все це мов сон, мов чарівне видіння... Можеш собі уявити...”

Можу собі уявити... Мов жахливий сон, кошмарне видіння постає у згад-

ках. Бо й сліду не лишилось на землі Києва від тих шедеврів. Понад п'ятдесят років уже нема ні Золотоверхого Михайлівського монастиря, ні Миколаївського, ні Богоявленського соборів, ні десятків інших безцінних пам'яток культури, мистецтва та історії Київської Русі. Сімсот років тому татарські навали не спромоглися зруйнувати, а комуністичні варвари за кілька років сплюндрували вцент красу і славу древнього Києва.

А тепер святкують...

А як свято Велікої Русі, Великоросії, яка „сплотіла”...
Ta чи навіки?

П.С. Хоч і невелика, але промовиста деталь до московського святкування 1,500-річчя українського Києва. Серед численних пропагандистських матеріалів до цих днів, мільйоновими тиражами випущені поштові марки, конверти, листівки. Придивіться уважно: чий пам'ятник на першому місці на марці? Може, св. Володимиру? Володимиру, тільки не святому, а Леніну, тому, що хоче зіп'ятись на місці київського князя. А пошукайте на цих поштових виданнях бодай якісь слова українською мовою. Якщо знайдете, то зрівняйте їх з російськими. Хто більший? Хто перший? Хто старший?

ХТОСЬ ІЗ НАС НЕНОРМАЛЬНИЙ...

Я зараз відпочиваю у відомій на весь світ „психушці” імені Сербського. Мене, крім усього, тут ще лікують, бо я стріляв у президента Брежнєва. Президент саме виходив з приміщення Палацу всесвітнього миру, де він виступав перед передовиками науки з доповіддю про нові методи годування худоби і народу. Три години я стояв на вулиці перед парадними дверима того палацу. Було досить тепло на вулиці, але я змерз, бо був трохи нестяжний від того, що зараз побачу президента. На мій стан звернув увагу один міліціонер, який тут також вештався, і захотів одвести до ближчої забігайлівки, щоб я там зігрівся, але я не пішов, боявся прогавити президента.

Мене потім запевнили, що в ту мить, коли президент виходив на вулицю, я зовсім не думав про те, чого я сюди спеціально з провінції приїхав, а виключно про якусь Юльку, з якою я навіть не знайомий. Ну, то їх діло! Але в цю мить переді мною з'явився президент, і я витяг з-за пазухи замість листів до тієї негідниці Юльки, — автомат Калашнікова і...

Виявляється, вона, ота Юлька, навмисне мене штовхнула, щоб я застрелив Брежнєва, — інакше ніколи не заслужу її прихильність.

На жаль, не влучив як слід. Натомість добре попало його радників і двом кагебістам. Самі винні — навіщо стояли на дорозі?

Ясна річ, мене скопили. Але не били. Звичайно, це тобі не Америка — там би тобі дали по мізках! А тут посадили в чорну „Волгу” і повезли; попереду спітали, куди я хочу їхати, — до Юльки чи просто додому? Я сказав, що про це скажу на суді. Вони сказали, що суд буде довгий і справедливий, бо це не в США, де навіть не за такий злочин якщо не вішають, то довічно в Арктику засилають.

Майже рік тривав судовий процес. Просто комедія. Мені він дуже набрид. Я не знов, чим всю цю історію розвеселити. За рекомендацією адвокатів, я на лаві підсудних ставав догори ногами, кукурікав і співав: „Широка страна моя родная”.

Врешті мене виправдали. Визнали ненормальним. Переконали й мене, що я стріляв у президента у нестяжі, бо в цей час усе думав про ту Юльку. От диваки! Що вони не автомати Калашнікова у мене знайшли, а листи до тієї Юльки. От бовдури! І що я вистрілив шість разів просто для того, щоб зігрітися, бо дуже змерз, чекаючи на вихід президента. Ідіоти!

З приміщення суду мене одвезли вже не на звичайній „Волзі”, а на урядовій „Чайці”. Спочатку на Чорне море в санаторій, а потім до психіатричної лікарні ім. Сербського.

Я поцікавився, скільки мене в ній триматимуть. Сказали, не більше п'ят-

десяти днів. Це, кажуть мені знову, тобі не Америка — там би тобі припали, будь здоров! А у нас, запевняють, за сім тижнів ти станеш цілком нормальним. І можеш знову стріляти, в кого забажаєш.

Вони думають, що я тепер стрілятиму в Юльку. Не варта вона такого подвигу. Як вийду на волю, я її інакше покараю: не писатиму більше їй любовних листів! Хай зна!

І в Брежнєва теж не буду стріляти. Постараюсь зустріти все політбюро в повному складі і кину в нього дві бомби спеціального призначення.

А потім спитаю, хто з нас ідiot?

ПРОПАГАНДИСТСЬКЕ БАРАХЛО

Щось дивне сталося з моїми родичами та знайомими в Україні. Досі не було жодних нарікань. Всьому були раді. Що б не послали — все хвалили.

Нам це зрозуміло, — ми ж бо колись і самі штанами та черевиками від наших заморських родичів розв'язували взуттєво-одягову проблему.

А тепер, перебуваючи на утриманні американських імперіялістів, одягаємо таких, якими самі були недавно. Досі, кажемо, все було гаразд. Навіть дякували нам.

А віднедавна перестали... Натомість почали хвалитись... „Живемо так, що й не снилось. Так що не турбуйтесь...” Подумали, власне, згадали, як і нам снилось, коли „жити стало краще, жити стало веселіше”. Певна річ, і далі посилали пакунки. Щоб їм жилося веселіше.

З якогось часу почали нам дорікати: „Куртки, які присилаєте, у нас давно не носять, бо ми вже й забули про синтетику. А комісійні крамниці приймають виключно натуральні дубльонки та фірменні джінси”.

Натяк зрозуміли: послали дубльонки і джінси відомих фірм. Чекаємо, чи догодили? Пишуть: „У нас з Монголії дістають кращі кожухи, а джінси прислали зовсім малого розміру, ні на кого не налаязять”.

Посилаємо 44-46 розміру. Знову незадоволені: занадто широкі. Троє влязять в одні... Натякають, є речі кращі за американські. Розшукали, послали імпортні. Думаємо, нарешті догодили. Мало не здуріли від відповіді! „Що це за штани прислали? Кого ви пропагуєте? Ізраїль? Послали корейські. Згодом бразильські. Потім китайські. Мовчать. Запитуємо, які кращі? Довго не відповідали. Врешті повідомили: „Нам посовітували ходити в своїх штанях”.

Це нас україн озадачило. Хто це їм таке посовітував? Делікатно запитуємо. Відповідають завуальовано: „У нас совітська влада”. Мовляв, без „совіту й не живемо”.

Ми заспокоїлися, перестали посыпали пакунки. Може, дійсно, ходять у своїх штанях і задоволені. Питаємо, а що зробили з тими, ізраїльськими, бразильськими та китайськими? Одержануємо лист: „Не турбуйтесь, ми їм лад дали”, Цікавимось, може перейшли на свою викройку? Пояснюють: „Ми їм лад дали”. Догадались, — лад дали, ладдали! — Продали! Значить, знайшовся покупець. Якийсь сіоніст. Дружба народів торжествує, ура!

Щоб вони й надалі ладдавали, послали ще кілька пакунків. І тут одержуємо цілком нове... пишуть офіційно: „Не присилайте нам свого пропагандистського барахла!” Придивляємося, цілком незнайомий почерк. Точно, — совітчик знайшовся! Наприкінці третмільовою старечою рукою дописано: „Не турбуйтесь, у нас усе є, особливо, всякого барахла. Нам і вашого не потрібно... А от мій светер цілком зносився. Скільки ж бо років, як ви його мені прислали! Дуже теплий був. Мабуть, такого у вас тепер і не знайдеться, — старомодний був...”

Знайшовся. Послали старенький тітоньці. Хай їм буде тепло.

ПОЗИТИВНІ АСПЕКТИ

(Поради тим, хто їх шукатиме в СРСР)

Вельми цікаву статтю опублікував „Нью-Йорк Таймс” 25 жовтня про 165 американців, які вільно, без жадних перешкод проїхали дві тисячі миль по СРСР, вільно і без жадних обмежень повсюди спілкувалися з людьми різних професій і в результаті „без жадних сумнівів переконалися в позитивних аспектах совєтського життя”.

Мене це страшенно вразило. Ну, хай, думаю собі, комусь одному таке привиділось, але ж справа йде про чималенький табун людей. І на дві тисячі миль! І скрізь вільно, доступно, відверто, правдиво, без жадних заборон і обмежень! Боже ж мій! Який же то разючий прогрес відбувся за якихось два-три роки, відколи я там був!

І я вже догадуюсь, як нові сотні охочих збираються повторити такий чудовий вояж. Бажаю їм успіху і хочу подати деякі рекомендації та практичні поради.

Переконаний, що багато побажає поїхати не в гурті, а індивідуально. Адже ж тепер це вільно, без перепон. Будь ласка, йдіть до трансагентства беріть квиток, сідайте в літак — і за якихось вісім-дев'ять годин виходьте, скажімо, в харківському аеропорту.

Одну хвилинку!.. Нагадую, ви прилетіли самостійно. Наче це не в Харків, а в Париж або Лондон. Вас ніхто не зустрічатиме, не приїде по вас чудова „Чайка”, не чекатимуть вас милі супроводжувачі, ніхто не повезе до кращого готелю, ніхто не братиме у вас інтер'ю. Ви звичайнісінський пасажир, що прилетів до цього міста, бо так йому забажалось.

Розумію вашу розгубленість від незнайомого міста. Я теж маю й досі клопоти в Нью-Йорку. Тож не дуже розстроюйтесь, якщо вам не вдастся впіймати таксі. Йдіть до автобусної зупинки номер 5. Можливо, коли прийде перша машина, вас у штурмовому натовпі трохи потопчути і відіпхнуть набік, — не журіться, за півгодини ви таки влізете в автобус і щасливо доїдете до готелю.

Якщо це буде вечірній час, у вас, на жаль, виникнуть невеличкі проблеми з поселенням, але, перекунявши у вестибюльному кріслі ніч, ви матиме добру нагоду стати першим в черзі до віконечка головного адміністратора. Я його знаю, цього Сидора Петровича. В тому готелі він цар і володар, від нього залежить ваша майбутня доля. Не дай Боже, щоб ви йому сказали просто, що ви хотіли б поселитися саме в цьому готелі тому, що він носить ім’я славетного міста, куди ви вперше приїхали. Він навіть не гляне на вас, кинувши крізь зуби: — Мєстов нєт! Але послухайте мене, нахилітесь ближче до віконечка і

тихо скажіть: — „Вам привіт від Макара Івановича”... Це як пароль. В ту ж мить він гляне на вас, подасть анкетки, ви їх заповните і вважайте, що ви вже сидите в номері готелю! Між іншим, разом з анкетками подайте грошову купюру.

Оселившись, можете певний час відчувати себе цілком вільним у своїх по дальших діях. Чому певний час? Не приведи, Господи, щоб саме в ці дні до міста прибула делегація американців або японців, які знову приїхали, щоб перевіритися в позитивних аспектах тамошнього життя, — тоді пробачте, ніякий Макар Іванович нічим вам не зможе помогти. В одну мить, хоч це буде й серед ночі, вас в одних підштанцях витурять з кімнати і будете ви знову очувати у вестибюлі, поки мій знайомий адміністратор не покладе вас на шостій додатковій розкладушці в готелевому гуртожитку, розрахованому на чотирьох осіб.

Але будемо сподіватися, що ні Біллі Грэм, ні автор листа до „Нью-Йорк Таймс” Річард Дітс не прибудуть на вашу голову до цього готелю і ви матимете змогу ще ближче пізнавати позитивні аспекти совєтського життя.

Добре виспавшись, поспішаєте на шостому поверсі. Мила буфетниця Клава (передайте привіт від мене!) почастує вас яєшнею на салі або сардельками, які вийматиме з гарячої води в каструлі своїми ніжними пальчиками. Ви навіть здивуєтесь: „Пальцями?!?” — „А воно мені не пече”, грайливо відповість жіночка.

Імовірно, хоч раз вам захочеться пообідати в ресторані. До „Інтуристі” не ходіть. Там цього разу будуть делегати з братнього Мозамбіку, і всі краші харчі дістануться їм. Дovedеться завітати до „Театрального” на Сумській вулиці. От біда! — тут буде рибний день. Не любите риби — можете відмовитись. Якщо завітаєте до ресторану „Червона Москва”, там матимете змогу після картопляної супи попробувати фірмену котлету по-московськи. Котлету по-українськи не рекомендую, в ній максимум 30 процентів м'яса, решта так звані компоненти. А в московській все таки відчуєте запах м'яса. У всякому разі вважайте, що ви добре попоїшли і запили компотом з сушених фруктів. Не голодні, жити можна.

Розумію вас, вам би хотілось краще розв'язати проблему харчування. Тим паче, ніхто вас не зобов'язує їсти виключно сардельки чи котлети. Ви цілком вільні у своєму виборі. Можете й не ходити до ресторанів. Харчуйтесь самостійно. Самі собі готовьте. Де, спитаєте? Скажу. В своєму номері. На електроплитці. Де її взяти? У тієї ж Клавочки. Вона дасть навіть і сковородку. Певна річ, віддячите.

Далі ви замислюєтесь, де купити продукти. Попереджаю, — не говоріть так. Громадянин країни зрілого соціалізму ніколи, ніде й нічого не купує, а лише дістаеть, або бере, якщо не дають. Якщо ви поцікавитесь, де, що й коли дають, не розраховуйте, що це буде в ближчому від вас „Гастрономі”. Сьогодні це може бути на Тракторному, завтра — на Салтівці. Ні туди, ні аж туди ви не встигнете. Але не переживайте, я вам підкажу, де ви зможете дістати м'ясо. Поблизу готелю є невеличкий критий ринок. Коли зайдете до нього, побачите з обох боків ряд прилавків, йдіть наліво, де по всьому фронту порожніх прилавків написано кілька разів слово „М'ЯСО”, підійдіть до сьомого прилавка і спітайте Віктора. Він прийде, ви неголосно скажете: — „Я від Ма-

кара Івановича". Він одразу відгукнеться запитанням: „Скільки? Багато не просіть, на перший раз вистачить вам кілограма. Він зайде до бічної комірчини і винесе вам загорнені в газету „Правда" отакенні стейки! Ви таких і в США не бачили! Потім він скаже, скільки з вас грошей, ви платите, ховаєте м'ясо в портфель і біжите смажити його. Істи можете й без гарніру, щоб не вожжатися з картоплею.

Не дорікайте, що я так докладно говорю про харчі. Голодний ви ні за що не побачите позитивних аспектів. Не звернете увагу на справді розкішне метро в місті, не матимете інтересу відвідати музей і картинну галерею, не підете подивитись на один з небагатьох уцілілих у місті пам'ятників української старовинної архітектури — Успенський собор 16 століття (звичайно, пізнішого століття), не станете прогулюватись по чистеньких затишних міських парках, не побажаєте піти послухати оперу, щойно створену на відзнаку чергового державного свята.

Але, маючи бодай один стейк в день, ви відразу відчуєте позитивні аспекти. Нема сумніву, що ті відважні 165 американців були нагодовані не тільки стейками, але й кав'яром, яким нещодавно засліпили було очі преподобному американському проповіднику свободи релігій в СРСР, а до того ще й почестовані „Столичною", міцно і з усіх боків оточені піклуванням, в результаті якого вони так вільно подорожували і стрічалися з людьми і без жадних перешкод пізнавали позитивні аспекти тамошнього життя до такої міри, що й досі аж захлинаються на шпалтарах „Нью-Йорк Таймсу" від рожево-кав'ярного захоплення.

Можливо, ви б побажали мати ще деякі поради. Але, на превеликий жаль, я не маю наміру, власне, стараюсь утриматися давати рекомендації відносно того, наприклад, яким би способом ви могли б зустрітися і справді вільно поговорити з людьми. Наприклад, з простим робітником, службовцем, пенсіонером. Поцікавитись про те та про се з ними. Розпитати про те, які проблеми їх турбують. Провідати бодай одного „відказника". Запитати, які у них позитивні аспекти. Поцікавитись взагалі, хто про що думає-гадає...

Пробачте, це вже інакодумство. Втручання у внутрішні справи.

А позитивні аспекти — вони для туриста виставлені на поверхні. І як бачите, б'ють невігласів обухом по голові.

П.С. Макар Іванович — це не я. Так звуть одного впливового ділка міського маштабу. Його навіть у цілій області бояться.

Оце той передовий Іван

Розділ третій

БОРЕМОСЯ, ТА ЩЕ Й ЯК!

Мене і мого напарника Івана мобілізували. Сказали, щоб ми як передовики три дні не виходили на роботу й ішли на боротьбу з порушниками трудової дисципліни. Така державна кампанія.

Дали нам інструкції і свистки, щоб усіх прогульників з вулиць, ресторанів, де тільки побачимо, відразу відправляли на заводи, щоб вони підвищували продуктивність праці.

Пішли. На головній вулиці бачимо, як сотні людей трудового віку спокійненько собі прогулюються. Підходимо до одного парубійка. Питаємо:

— Куди йдеш у робочий час?

— А, власне, яке ваше діло? — опирається.

— У нас є інструкція, — каже Іван. — І свистки, — додаю я.

Хлопчина махнув рукою: „А йдіть ви з своїми свистками!” І показав куди.

Ми туди не пішли, а стали допитуватися, чому він, фізично здоровий, в робочий час (і показуємо на годинника) вештається по вулиці нашого міста-героя замість того, щоб виконувати виробничі пляни.

Він посміхнувся: „Що ви мені показуєте годинника? Скажіть, який зараз день місяця?”

Ми сказали: „восьме число”.

„То скажіть, — каже він, — якщо ви заводські хлопці, хто з нас щось пуще робить у першу декаду місяця?” І суверо додає: „А чому ви не на роботі? Чому ваш варстат простоює, а ви...”

І тут же й собі витягає свистка!

Ми з Іваном швиденько змилисся. Це означає, — зникли, як мило під душем.

Далі націлились ще на одного роботягу. Чемно запитуємо, чому не на роботі? Він сміється:

— А я безробітний!

— Іван обурився:

— Ти тут антирадянську пропаганду не розводь. У нас нема безробітних. А ну, зразу ж марш на завод, а то відразу свиснемо!

— Куди ж я піду? — далі посміхається той. — Мене ж як прогульника вчора вигнали з роботи.

Ми розгубились. Що ж з ним робити? Починаємо бити на почуття:

„Як же ти допустив, щоб тебе з заводу прогнали?

— А він каже: „Така зараз державна кампанія. І навіть новий генеральний секретар розпорядився нещадно боротися з такими”...

— Як же ти житимеш? — допікаємо йому. — Чим ти годуватимеш дітей та дружину?

— А я холостяк!” — повідомляє. — „І взагалі”, — додає, — „ніколи мені з вами розбалакуватись. Мені на роботу.”

— На яку це роботу? — дивуємось.

— Я ж майстер — золоті руки, на дошці пошани висів. Так що з голоду не пропаду. Оце йду до знайомого дещо йому в хаті поробити... Може, підемо разом?

Ми відійшли набік, бо побачили величезний хвіст черги до універсальної крамниці. Стоять переважно жінки-домогосподарки, але видно й нашого брата. Націлились на одного, підходимо, просимо вийти з черги для розмови. Він глянув на нас ошелешено: „Ви що, — питає, — здуріли? Я вже три ночі відмічаюсь, ось у мене на долоні число 1983, а вже 1970-ий пройшов, — то щоб я вийшов з черги?! Краще ви йдіть!..” І знову сказав куди. Ми все таки намагались витягти його з черги, але тут саме почали пускати до крамниці чергову порцію трудящих, і наш хлопчина зник за дверима магазину, помахавши нам рукою...

Ззаду в черзі, бачимо, стоять такі ж трудяги і кричать: „Не пускайте без черги!” Це вони про нас. А один могутній фізкультурник каже: „Ви що, хочете поговорити з нами?”

Ми не захотіли. Пішли далі.

За рогом бачимо пивну-закусочну. Трудяших — повним повно. Хилять безперервно півлітровими келихами. Тільки й чути, як гукають до продавщиці пива, подаючи через голови порожні кухлі: „Повторіть!”

Не знаємо, з якого боку підійти до виконання державного завдання в даній ситуації. Звернули увагу на молодика, що притулився збоку з двома кухлями пива. Виясняється, теж нема чого нам з ним робити: його теж вигнали з заводу. За пияцтво. А такий молодий! Що з ним буде на старості?! Починаємо агітаційно-пропагандистську роботу (так в інструкції сказано), кажемо задушевно: „Послухай, браток, — не пий. Візьми краще соціалістичне зобов’язання на краще виконання пляну”.

Відповідає широ:

„Брав, зобов’язувався пити не щодня, а через три дні. Не витримав через два дні...”

— Що ж ти робити меш без роботи? — запитуємо цього безробітного.

— А за мене не турбуйтесь, — каже весело. — Вигнати мене вигнали, а ось прийдуть у кінці місяця штурмові ночі, тоді мене, п’янину, прогульника, прийде ціла партійно-професійна делегація просити рятувати цех від прориву. Я тоді з дружками, — ото вони там у кутку п’ють, — такі рекорди даватиму. Премію цех одержить за перевиконання виробничого пляну. Ясно, і нам, ударникам, щось перепаде. На півлітри.

„Що ж воно робиться? — з обуренням подумали. Аж у горлі пересохло від хвилювання! Довелось і нам випити по кухлю пива (він і почастував нас, щира душа!), і ми пішли далі на виконання державного завдання по боротьбі за підвищення продуктивності праці.

До ресторану з незвички не насмілилися зайти, хоча напевне там чимало паразитів-нероб сиділо.

Брешті надибали лазню. Заходимо. Не пускають, не баний день. По-

казуємо повноваження. Пропустили. В роздягалці порожньо, але чуємо гомін і шелест води. Заходимо до сусіднього приміщення. В густому тумані бачимо кілька голих фігур. Командуємо вийти на перевірку. Для остраху свистнули. Видно злякались. Виходить намилені. „В чому річ?” — запитують. Пояснююмо завдання, питаемо документи. Цікавимось, хто з них хто і чому вони тут голі й намилені стоять у той час, коли партія й уряд мобілізують усіх на боротьбу з порушниками трудової дисципліни?

Призналися, назвали себе. Один директор продуктового магазину, другий замісник ректора навчального інституту, третій інструктор райкому партії, четвертий — відомий не в голому вигляді письменник, і останній — командировочний з Кавказу винороб.

Стали їх присоромлювати:

— „Ви ж такі відповідальні, номенклатурні, повинні іншим показувати приклад! А ви що показуєте? Подивіться в дзеркало! Розкошуете собі, маніжитесь, паритеся у лазні замість того, щоб чесно і самовіддано виконувати глянні!”

Директор магазину запевнив, що залишений замість його надійний заступник плян не тільки виконає, а й перевиконає на десять процентів. На доказ цього запросив нас до себе, щоб ми особисто переконалися, за що його магазину присвоєне звання підприємства комуністичної праці. Вони і червоним прапором нагороджені. Замректора інституту сказав, що марксистсько-ленінське навчання й без нього передбуває на високому рівні. Письменник заявив, що у нього ненормальний робочий час і він має повне право вивчати життя навіть у лазні. А командировочний з Кавказу пожартував, сказавши, що він такої чудової лазні навіть у Тбілісі не зустрічав. „Можете перевірити” — запропонував ласково.

Ми з Іваном від такої зухвалої пропозиції аж запарились. І пішли роздягатись...

Вияснилося, що в той день лазня не була призначена для загального вжитку, а мала спеціальне, номенклатурне призначення. З особливою парою. І з виключною якості березовими вінками.

А який той кавказець привіз з собою коняк!!

Наступного дня в міському штабі, по боротьбі з порушниками дисципліни у нас одібрали свистки. Сказали, що ми не виконали державного завдання. Треба було усіх тих паразитів-прогульників покарати. Одному не дати купити югославські чоботи, дарма, що три ночі в черзі стоять; другому не піти підхалтурити у приятеля в хаті; в інших повиливати на землю пиво з келихів, а тих голих та намилених посадити в міліцейську машину (свистки нашо нам давали?) і в такому вигляді всіх тих номенклатурних одвезти на місце їхньої роботи. Хай підвищують продуктивність праці!

ЧИТАЮЧИ ГАЗЕТИ...

Ошелешив мене сьогодні Іван. Стрічає на вулиці і гарячково запитує:

— Скільки ти цього року з'їв винограду?

Я розгубився, почав пригадувати:

— Привезли якось болгарський...

— Я не про імпортний питаю, — перебиває він. — Скільки ти з'їв нашого вітчизняного?

— Не єв і не бачив, — признаюсь.

— Ти справжній патріот своєї країни! — вигукує Іван. — Свою пайку винограду ти віддав іншому трудівникові.

— Не розумію, в чому моя доблест... Яка пайка?

— Читай газети! — проголошує політично озброєний Іван. — Там сказано: на душу кожної особи нашої квітучої країни припадає кілограм винограду на цілий рік.

— А тобі припало? — цікавлюсь.

Я, на жаль, не знов про таку норму і фактично спожив не менше сорока кілограмів.

— Неймовірна річ!

— Газети пояснили: один кілограм натурального винограду я таки з'їв, а решту — 39 випив.

— Сік виноградний?

— Вино. Славетне „Біле міцне”!

— Чудеса, та й годі! — сплескую руками.

— Ніяких чудес. Читай газети! — вигукує бравий пропагандист передових вістей. — Славні наші герої соціалістичної праці, ударники-виноградарі виростили і зібрали понад десять мільйонів тонн цього соняшного добра. Ти б подивився на ці янтарні грони!

— Не бачив, — признаюсь.

— І не побачиш! — одрубує Іван. — Бо дев'яносто п'ять процентів їх топчеться ногами...

— Неймовірно! — обурююсь.

— На вино топчутъ! — пояснює. — Тільки п'ять процентів соняшного врожаю надходить у продаж геройчним трудівникам нашої країни. Будь ласка, підрахуй, — скілька припадає на душу населення?

— Не на душу, а на пузо, — поправляю.

— Зате з хлібом благополучно, — хвалиться Іван. — Газети пишуть, — кожному до рота потрапляє в рік двісті двадцять три кіла!

— Спасибі Америці! — бовкнув я.

— Це правда, — не заперечив Іван. — Хоч ми й самі вмімо робити хліб, але хай на час попрацюють підлі капіталісти!

— І з цукром у нас солодко, — говорю далі. — Спасибі Кубі.

— Інтернаціональна солідарність! — підхоплює Іван.

— Вони для нас виробляють цукор, а ми свій буряк...

— На самогонку споживаемо! — підхоплює думку кмітливий Іван.

— Ти що? — жахається.

— Читай газети! — заспокоює він мене, — Інакше пропав би весь багатий врожай цукрових буряків. Ти знаєш, скільки гине нашого врожаю? Економісти підрахували: „Загальні втрати, зокрема, картоплі за період вегетації, збирання, зберігання, транспортування і реалізації складають до 70 процентів біологічного врожаю цієї культури.”

— Навіщо ж її, тієї картоплі так багато вирощувати? — дивуюсь.

— Щоб лишилося 30 процентів на харч, — робить підсумок дотепний Іван.

— Малувато, — зажурився я.

— Зате скільки чавунупадає на голову кожного чоловіка! Ого! — втішає він мене. — Взагалі читай газети. Розгорнеш, аж серце радіє. Одні заголовки бачиш — і все ясно: „Видатне досягнення”, „Позитивні зрушення”, „Вище темпи!”, „Не заспокоюватись на успіхах!”, „Високе покликання”, „На святковій хвилі”... Загалом, — „Підсумки втішають, а перспективи надихають!”..

— „Ганебні прорахунки”, — додаю я. — „Зрив планів”, „Окозамилювання”, „Не вір очам своїм!”, „Під суд бракоробів!”

— Стривай, — зупиняє мене пильний Іван. — Звідки це в тебе?

— Читаю газети, — кажу.

Замислився він, — щось йому здалося підозрілим, але не знайшов підстав тягти мене до відповідальності.

Потяг тільки до крамнички „Соки — води”.

— Ти ж, — каже, — зовсім не єв цього року винограду. А тут, бачиш, що робиться?

Бачу, — привезли не соки-води, а справжнє „Біле міцне” цьогорічного врожаю.

І ми пішли. По дорозі купили, правда, *Літературну Україну* і ще якусь. Бо, дійсно, треба читати газети.

БІГТИ ЧИ ТІКАТИ?

Нешодавно знову зустрівся з Іваном. Нікуди від нього не дінешся! У мене певний режим: щодня чуть-світ я вибігаю на вулицю просто з ліжка (певна річ, у штанях) і біжу за вказівками науки. Це називається „тікати від інфаркту”. Не один рік отак бігаю без жодних пригод. А оце добігався...

Одного чудового ранку біжу я в Харкові Соціалістичним проспектом і ледве не падаю, наштовхнувшись на Івана, який завжди на своєму місці — пильнує громадський лад.

— Що ти робиш? — кричить.

— Чи не бачиш? Біжу, — відповідаю.

— Куди?

— Не куди, а від чого, — кажу находу.

— Ти мені голови не мороч! — зупиняє мене він. — Чи ти не тямиш, що це за біганина?

— Розумію. По-руськи це звється бігти „трусцой”, по-нашому — підтюпцем, а по-чужому — jogging.

— Ага! Впіймався! — вигукає Іван. — По-чужоземному зачав говорити?

Зразу видно, хто тебе спровокував на таку біганину? Іноземні дипломати! Вони масово бігають вулицями. А ти, виходить, за ними?

— Та я їх, отих дипломатів, що бігають, і в очі не бачив, — почав виправдуватись. — Я бігаю з власної волі.

— Добігаєшся! — погрожує Іван. — Дипломатам уже заборонили бігати.

— Не бачу нічого лихого, якщо вони подають іншим хороший приклад. Ми ж не проти культурного обміну.

— Не лише не проти, а категорично за, — погоджується він. — Але що це за обмін? Вони будуть бігати, а ми теж побіжимо? Куди?

— Не задавай провокаційних запитань, — попердяю я суворо. — Коїн зобов'язаний знати, куди. А в принципі, бігати слід в порядку обміну: вони до нас, а ми до них.

— Так то так, але в даному випадку ніякого обміну не може бути...

— Правда, — погоджуєсь. — Біжать як привило в один бік.

— Просто смішно, — підтакує Іван. — Який же це культурний обмін?

— Вони взагалі з цим обміном нам тільки голову морочать, — веду я далі.

— Казали мені, щойно прибули представники з США, хочуть підписати з нами новий договір на культурний обмін.

— Знаю, — ми обома руками готові, а вони ставлять нам свої умови.

— Та ще які! Перебирають, що дозволити, а що заборонити. Не хотять, наприклад, щоб до них приїжджали наші модерні ансамблі рок та поп — музики.

— Бояться впливу наших ідей на американську молодь! — догадується Іван.

— А натомість підсовують нам різні картильні виставки та симфонічні оркестири.

— У нас цих оркестрів та виставок — греблю гати!

— А балету, бач, зовсім не хотять посылати до нас, — додаю.

— Ясна річ, — бояться.

— Атож. Біжать! Тікають!

— Та не тільки балет. Хіба мало інших повтікало?

— А спортсменів? Вони ж, виявляється, і на московську Олімпіаду не пустили свої команди. Боялися, що повтікають.

— Це точно, — стверджую я. — Бо зараз ставлять умову, щоб ми не дозволяли їхнім культурним силам тікати. Так одверто, правда, не кажуть, а формулюють сміштоворно: щоб ми гарантували їхню безпеку...

— Чи ми збираємось убивати! — сміється Іван. — Хай тікають!

— Ні, вимагать, щоб ми силою висилали назад усіх втікачів.

— Оце так свобода!

— Не те, що в нас.

— Ніякого порівняння. Ми, якщо біжимо, знаємо куди.

— Без усякого сумніву, — щоб догнати. І перегнати.

— А вже якщо тікати, то щоб не вертатись.

— Це ти про кого? — насторожився Іван.

— А ти?

Іван замислився, потім засумнівався:

— Я-то розумію, але не збагну, — що ж краще, — бігти чи тікати?

НА БУРЯКИ!

Прийшов до мене Іван, з яким ми не так давно самовіддано боролися з ганебними порушниками трудової дисципліни і глибокодумно сказав:

— Мені як партейному доручено провести з тобою агітаційну кампанію відносно збирання врожаю.

— Знову свистки дали?

— Навпаки, — ми вдвох засвистимо сам знаєш куди, якщо я тебе не загітую на добровільне виконання державного завдання.

— Агітуй! — кажу, — тільки коротко.

— Як тобі відомо з газет, — пояснює Іван, — трудівники села виростили багатий врожай. Прийшла пора збирати.

— Хай і зирають, — відповідаю я. — Виростили — не пропадати ж йому.

— Пропаде, — каже Іван.

— Навіщо ж його вирощувати? — наївно запитую.

— Не задавай дурних питань. Посіяли, воно виросло, а збирати сил уже не вистачає. „Всі сили віддамо!” — закликала партія. Ну, взяли і віддали. а ти не перебивай, а слухай, що тепер партія каже.

— Всі сили віддамо! — радісно вигукую.

— Молодець! — хвалить мене Іван. — Бачу, ти наш, хоч і безпартійний.

Потім ми згадали в яких нелюдських умовах доводиться працювати американському колгоспнику, тобто фермерові.

— Ти тільки подумай, — обурюється Іван, — у них усього три проценти населення працює в сільському господарстві!

— А дев'яносто сім годуються! — додав я.

— Паразити! А ті нещасні три проценти світа божого не бачать...

— Що й казати, — каторжні умови.

— І про посівматеріял самі змушені турбуватись. Купувати різну техніку, механіку, електроніку, мінеральні добрива!

— Жах! Не те, що у нас... Держава дає все, що треба...

— Мало того! — перебиває Іван. — У нас же не ті жалюгідні проценти, а ввесь народ бореться за врожай! Поголовно ввесь!

— Як оце ми з тобою, — додаю я.

Тут ми трохи помовчали, а далі перейшли на різних сіоністів та буржуазних націоналістів, які об'єднались і, озбройвшись трьома далекобійними гарматами та п'ятьма великими гарбами, збираються десь з Північного поясу рушити на Україну і загарбати вирощений героїчними колгоспниками врожай.

— Не вийде! — кажу я. — Поки вони вирушать, ми весь урожай зберемо.

— До зернини! До останнього качана! — одрубув Іван. — Навіть буряко-
ві гички їм не залишимо в полі!

Тут ми ще раз помовчали, а потім я повернувся до поточної теми, кажу:

— Ну, з зерновими півбіді, комбайн зберуть. А от буряки... Може, віз-
мемо з собою лопати, бо голими руками...

— Як ти можеш говорити про якісь лопати у добу космічних польотів! —
присоромив мене Іван.

— Пробач, — кажу, не вхопив ситуації... Значить, коли вирушати на тру-
дові подвиги?

— Зважай, тільки підуть осінні дощі — будь готов! — аж руку вгору Іван
підняв як піонерський салют. — Запам'ятай, ми включені в особливу бригаду,
— в ній буде два дійсних члени Академії наук, три кандидати, чотири доктори
різних наук і два письменники, здається обидва гумористи. Ми з тобою як
представники робочої кляси повинні вести перед. Не поступимось перед ака-
деміками!

— Не клопочись, — кажу, — ми хоч і малограмотні, але позмагаємося!

Через кілька днів прийшли довгождані дощі і нашу бригаду автобусом
цілий день везли і нарешті привезли до колгоспу „Шлях до комунізму”. Ні-
хто там нас не зустрічав з оркестрою, — трапився якийсь буряківник, який
наказав, щоб ми їхали до колгоспної клуні переночувати і щоб до світанку
були готові.

Ми були готові ще далеко до світанку, бо мало кому пощастило виспати-
ся на соломі, і тільки-но бригадир гукнув сідати в машину, всі кинулись займа-
ти кращі місця. Місця виявилися однаковими: у відкритому кузові вантажної
трітонки академіки, доктори і письменники, щільно обнявшись у монолітний
колектив, рушили під дрібненьким дощиком на бурякове поле.

І тут я зауважив, що тільки нас двоє з високоінтелектуальної бригади
виявили кмітливість. Я передбачливо взувся у футбольні бутси (колись був
хавбеком!), а один гуморист-письменник прихопив з собою лопату.

Академіки, кандидати та доктори були взуті в парусинові літні черевики
(шкіряні дома зберігали, бо коли ще нові купиш!). Правда, знаючи, що буде
дош, один академік і два доктори прихопили з собою парасольки. А що з ними
було далі — просто сміх.

Вивели нас на поле, показали кожному грядку на всі гони — норму виро-
бітку на день, — і дали сигнал починати ударну працю. Самі організатори
колгоспні поїхали додому, сказавши, що, як смеркатиме, приїдуть і підіб'ють
результати соціалістичного змагання нашої академічної бригади.

Я забув сказати, що нас попередили взяти з собою ножики, щоб обрізати
гичку геть з буряка.

Щастя наше, усі мали ножики, — малі чи великі, байдуже, — у відрізанні
бадилля не було проблем. Академіки вправно висмикували руками буряк з
землі, правним рухом стинали ножиками гичку, а солодкий буряк — державне
багатство, — скидали в бурти. Гірше прийшло згодом. Руки інтелектуалів
швидко притомилися, а тут ще з обіда температура раптом упала, мокра зем-
ля затужавила, і виривати руками буряки ставало все важче.

В цей критичний момент і стали мені в пригоді мої футбольні бутси. Без
великого зусилля я з розгону бив носком важких черевиків під низ буряка, і

він вилітав клятий як граната з землі, а мені лишалось тільки чикнути ножем по гичці — і все було гаразд. Письменник-гуморист явно випереджував мене з своєю лопаткою, — він напевне ввечорі красуватиметься на дощі передовиків!

А мій Іван, розчарований у запевненнях партії щодо техніки, змущений піти за моїм прикладом і, на біду, вже через якусь годину вщент розбив ніски своїх шкіряних черевиків виробництва відомої фірми „Червоний чобіт”. В розpacії він, партейний, зажурився, що не виконає норми. Я порекомендував ужити другий бік черевика: бити по бурякові п'яткою, тобто, підбором. Таким чином він ще пару годин попрацював, поки підбори геть повідлітали, і далі пішов у шкарпетках. Молодець, не осоромив партійної чести! Приспособився! Буряки видобував з ґрунту пальцями ніг. А що ви думали! Нема таких фортець, щоб більшовики не здолали!

Увечорі, правда, він удав хворого і з офіційним дозволом секретаря місцевої парторганізації відкомандувався додому. Пощастило...

Безпартійні академіки та доктори наук протрималися ще два дні...

Мене і того гумориста визнали передовиками соцзмагання і нагородили кожного десятма буряками. не смійтесь, це неабияка премія. З десяти буряків — (ми одібрали найбільші) можна було вигнати літр самогонки!

А іншим академікам та докторам — дуля! Не дозволили навіть гички з собою взяти. То ж бо державне майно!

Ганебно повівся тільки один член-кореспондент Академії наук. Не зважаючи на сувору заборону, він ухитився з сусіднього села овочевого поля нарвати і сковати собі в кишені скількісъ там помідорів. Крадіжку відразу не помітили, але в дорозі автобус так підкидало на вибоях, що ті помідори вщент потовклися в штанях і ганебним струмком потекли з-під цього, уявіть собі, — мало не світового маштабу науковця! сумніваюсь, щоб його тепер колинебудь обрали дійсним членом академії... Так осоромив себе і передову науку! Тепер йому тільки буряки копати!..

Забув ще сказати, — а знаю, цікавитесь, — що ж ті академіки поробили з парасольками? Вони швидко зміктили, — від дощу все одно не сковається, то вони тими парасольками стали виколупувати з землі буряки. І норму виконали!

А чи годували нас, — питаете? — Голова колгоспу, якого ми у вічі не бачили, розпорядився було привезти похідну кухню на обід, але ботошний кінь в упряжці посковзнувся на глеюватій дорозі, і ввесь бачок з борщем вивернувся в канаву, або по-науковому, в кювет.

А другого дня кухар був непрацездатний, — саме в сільську крамницю привезли „Столичну”...

ДОГНАТИ І ПЕРЕГНАТИ

Оце знову зустрівся мені знайомий уже вам Іван. На Сумській вулиці. Я його здалеку помітив, — не тому, що впінав, навпаки, — побачив людину якось незвичайно одягнену, навіть важко описати. Спочатку думав — якийсь стиляга, рокенролівець, упадач перед західно-буржуазною гнилою культурою осмілився вийти на вулицю нашого славного українського міста. А пильно придивившись, упінав Івана, який до цього, як ви знаєте, успішно боровся з різними „тунеядцями” та прогульниками, а пізніше мало не став ударником на буряках, розбивши свої модні черевики, вибиваючи солодке коріння носком черевика.

Тепер він був невідізнаним. Усе на ньому було як на парад. Питаю:

— Де ти дістав таке вбрання?

— Не дістав, а дали. Іду на Олімпіаду в Лос Анджелос, — з гідністю відповідає. — Така наша спортивна форма.

Я занімів: навколо йшло багато сторонніх перехожих, — небезпечно було на цю тему вести розмову. Запросив до себе. Дома я почав з „Столичної”. Іван, аж смішно, рішуче відмовився:

— Зобов’язаний тримати форму.

— Але ж ти маєш її на собі, — наївно заперечую.

— Мова йде про спортивну, — суворо каже він. — Ми повинні, ми зобов’язані, — кров з носа, — довести...

— Навіщо з кров’ю з носа? — дивуюсь. — Може з піною на губах?

— І так можна, — погодився.

— Але стривай, — стукнуло мені в голову, — як це ти їдеш на Олімпіаду, коли Громико...

— Громико, — перебиває він мене, — відмовився брати участь у міжнародних змаганнях.

— Як це так? Він же перший на міжнародних зустрічах...

— Так тепер ти за нього?

— Виступати я буду виключно за себе,

— Зі ше більшою гідністю, — сказав Іван.

— В якому виді спорту?

— Догнати і перегнати!

— Кого?

— Всіх капіталістів.

— Доки ж бігати?

— Поки прибіжимо перші.

— А куди бігти, знаєш?

— Не задавай провокаційних запитань. Сам знаю, куди.

- Може, й мене візьмеш?
- Ти ж не вмієш бігати.
- Попливу, — кажу. Адже нас хотять тримати на пароплаві за дві милі від берега. Допливу.
- Молодчина! — похвалив Іван.
- Нема таких віддалей, щоб ми не подолали! Беру в свою команду.
- А ще кого?
- Всі бояться.
- Чого?
- Втечуть.
- Хто це боїться?
- Черненко.
- І він боїться, що втече?
- Не базікай! — Кому він на Олімпіяді потрібен? У нього ж задишка.
- А ти?
- Мені потрібна медаль. За те, що я не злякався.

Ми розійшлися. Більше я його й не бачив. Ні на Сумській вулиці славного українського міста, ні на Олімпіяді в Лос Анжелосі.

Кажуть, що його послали здобувати рекорди на північних сибірських трасах.

НА ВИБОРИ З АВОСЬКАМИ!

Прийшов до мене Іван. В хорошому костюмі і з портфелем. Питаю, яким вітром? Давно не бачились, — кажу. Як діла?

— Повна голова клопоту, — відповідає. — Оце, бач...

Сідає до столу, кладе портфель, виймає газети, брошури і різні папірці. Одкашлюється і пояснює:

— Цілий день ходжу. До тебе наостанку...

— Чого ж це так розходився? Якась нова посада?

— Не посада, а пост. Веду агітаційно-пропагандистську роботу.

— Вітаю. Але чому до мене прийшов?

— А чи ти знаєш, яке на даному етапі у тебе найважливіше конституційне право? От бач, і розгубився, не знаєш.

— Та ні, — так багато у нас прав... Яке з них найважливіше?..

— Обрати депутатів до Верховної Ради!

— Ху-х.. А то я вже злякався. Подумав, може, на війну йти...

— Про війну теж пам'ятай. Скажи, ти готовий виконати свій високий громадський обов'язок?

— Стати грудьми проти імперіялістів?

— Не про це мова. Я пытаю, готовий ти голосувати?

— Хоч зараз!

— За кого, я не пытаю, бо голосування у нас таємне...

— А я скажу. За Андропова.

— Дурень, — він же помер.

— Хто дурень?

— Пробач, з язика зірвалося..

— А хто ж за нього в списку?

— Гей-гей, не знаєш своїх кандидатів! Не бійсь, американських пам'ятаєш?

— Всіх — ні. Їх там так багато...

— А тут тобі, один. І все. Усе твоє конституційне право.

— Спасибі...

— Так ти й досі не знаєш, за кого голосуватимеш?

— Ти ж кажеш, що таємниця. І я ніколи, нікому й нізащо не признаюсь, за кого віддам свій голос.

— Та я не допитуюсь, чи ти за Петрова чи за Сидорова.

— А що, їх двоє?

— Я не про прізвище допитуюсь. З ідейного боку за кого ти голосуватимеш? От бач, знову, не знаєш, що відповісти. Та ти знаєш, за кого? За бльок комуністів і безпартійних!

- Дякую, тепер ясно.
- А ще за що ти голосуватимеш?
- Хіба мало?
- Мало, бачу, ти читаєш газети. Слухай, що тут пишеться: „Голосуючи за депутатів, ти голосуєш за ще вищий розвиток радянської економіки”.
- Я й минулі вибори за це голосував.
- І що з того?
- Успіхи нашої економіки очевидні. Ти що, не бачиш?
- Не сліпий, — махнув рукою Іван. — А між іншим, чому ти мене агітуєш? Я ж прийшов тебе...
- Сліпий — не сліпий, а що ти бачиш? — допитуюсь.
- Як що? Успіхи. Досягнення.
- А що що? Мовчиш? А зобов'язаний бачити й недоліки та вузькі місця. Читай газету, там пишеться: „Нас не задовольняють методи управління, якість виробів, плянування, капітальне будівництво, постачання населенню високоякісних продуктів харчування...”
- Добре, що нагадав про харчі... Партія робитиме все, щоб забезпечити безперебійне постачання. Уже розробляється комплексна програма.
- Продовольча?
- Бери вище! Комплексна програма розвитку виробництва товарів народного споживання. Отож, голосуючи за кандидатів, ти голосуєш за комплексну програму.
- За матеріальний комфорт! Яке чудове слівце! Давно не чули! Комфорт! Так і написано в газеті! Ком-форту! Щось у ньому від слова „Комуністичний” Ком...
- А що ж означає „форту”? Може, від слова „фортеця”? Або „фортуна”?
- Ти думаєш, що „нема таких фортець”?
- То з іншого приводу кажуть. А може, це з ненашої мови?
- Можливо. З німецької „vorteil”, або з польської „fortel”, тобто, комфорт — комуністичний фортель?
- Добалакались! — обурився Іван. — Годі! Я прийшов до тебе як агіатор, а ти...
- Ти мене повністю загітував: завтра йду виконувати свій громадський обов'язок і конституційне право. Разом підемо. Щільними колонами.
- Приходь якнайраніш, — попереджаю!
- Будуть фотографувати для газети як передовиків?
- Ні, на виборчих ділянках цього разу „даватимуть” високоякісні продукти харчування. Спеціальні буфети чи ятки організовані. І партія вже подбала про безперебійне постачання.
- Чи всім вистачить?
- Я ж кажу, приходь якнайраніш. А авоську прихопи з собою...
- Буду першим! — вигукую. — Голосуючи за кандидатів бльоку комуністів і беспартійних, голосуватиму за матеріальний комфорт!

ЛОВИ ШПИГУНА!

Знову об'явився наш давній знайомий Іван!

— Де ти пропадав? — питав. — Чув, ніби тебе ген-ген куди запроторили.

— Обійшлося, — каже. — Замість Олімпіади довелось п'ятнадцять днів вулиці підмітати. А стиляжний мій костюм пощітали хуліганством.

— Пощастило. А то б потурили як шпигуна на Колиму.

— Так було й намірились, але я прочитав їм з *Літературної України*

— (№31) статтю якогось Королевича про хитрощі українських націоналістів — агентів американського імперіалізму, які до нас налітають під виглядом туристів та всяких родичів. Так я їм пояснив, що ці шпигуни тепер не приїжджають у рокендролівських убранинях. Навпаки, нічим не відрізняються від таких, як ми з тобою. Тому в міліції мене через два тижні випустили.

— Не били?

— Трохи. Виховували, щоб я викривав скрізь і всюди шпигунів. Таке тепер державне завдання. Я пообіцяв керуватися вказівками того журналіста.

— Що ж він рекомендує?

— У нього в руках опинилися секретні інструкції для іноземних шпигунів і диверсантів. Як не ховались імперіялісти з своїми таємними документами, а таки впіймалися!

— Молодець! Де ж він їх роздобув?

— У газеті *Свобода* за 1977 рік.

— Така давня інструкція?

— Цього року українські націоналісти також упіймалися. В США випустили спеціальний довідник-порадник шпигунам, що їдуть на Україну.

— Страйвай... Які ж це таємні інструкції?.. Надруковані в газеті?

— Вони думали, що ніхто тут *Свободи* не прочитає. А наш пильний журналіст і впіймав їх! Слухай, що там пишеться: „Весь час дбати про те, щоб своє перебування на Україні використати з найбільшою користю...”

— І чого забажали!

— Далі таке: ви їдете на землю своїх батьків та дідів і повинні цікавитися всим, і минулим і сучасним. На все роздивляйтесь, про все розпитуйте, цікавтесь, чим і як люди живуть. І все це уважно записуйте в бльокноти... І про своє життя розкажіть...

— Чистісіньке втручання у внутрішні справи!

— Випитування державних секретів!

— Та ще в кого? Страшно й подумати! У свого діда та баби!

— А самим інструкція рекомендує бути обережними, не піддаватися на провокації. І на кожному кроці виявляти свою ерудицію, освіченість та політичну чутливість.

- Наче ми такі дурні! Не на таких напали!
- І особливий пункт: підривати соціалістичну економіку.
- Диверсії?
- Ні, хитріший метод шкідників: не витрачати валюту на наші сувеніри.
- Дійсно, на біса тоді нам усі іноземці з долярами, якщо вони їх назад повезуть??
- Крім того послухай, на що націлюють своїх туристів. Рекомендують особливу увагу приділяти пам'ятникам давніх часів. Уявляєш, — про пам'ятник Леніну — ні слова!
- Чи ти бач! Ім тільки Лавру та Софію показуй!
- В цю мить Іван, ідучи зі мною багатолюдним Хрестатиком, раптом зупинився і шепнув:
- Глянь на того суб'єкта в кепці та пожмаканих штанях... Дивимось, а той підозрілий тип наближається до нас і озираючись на всі боки, запищує: — Пробачте, я приїжджай.. Скажіть, будь ласка, як пройти до Софійського собору?
- Іван змовницькі підморгнув мені: на ловця і звір біжить! Однак став пояснювати, як, куди і яким шляхом дійти до того собору, а той приїжджай вийняв бльокнотик у жовтій обгортці і швиденько почав записувати маршрут. Не задовольнившись Софією, поцікавився ще й Лаврою та Аскольдовою могилою. І знову ж таки всі дані записав у жовту книжечку.
- Ну, що я тобі казав? — схвильовано заговорив Іван, коли той пішов від нас, — Дуже й дуже підозрілий тип... По-перше, одяг жебрака...
- Я б не сказав цього, — зауважив я. — Цілком стандартний наш вітчизняний одяг.
- Абсолютне маскування! А по-друге, якими пам'ятниками зацікавився? Чому все позаписував? І якою ручкою! Не нашою! А бльокнот якого кольору? Я цю жовту пресу знаю! Я їх наскрізь бачу! Ти не помітив у нього фотокамери? А я знаю, вона у нього в кишені. Зніматиме ніби Софійський собор, а на плівці виявляється засекречені об'єкти. Фотографуватиме пташок, а насправді військові літаки!
- Ну ти ж, Іване, справжній детектив!
- А остаточно цей суб'єкт викрив себе знаєш чим? Знову ж таки як мені підказав той кагебівський журналіст! Тільки з тих органів йому вказали на новий підступний метод поведінки українсько-американського шпигуна і диверсanta: в тому довідникові дається наказ — розмовляти на Україні виключно українською мовою! Ні, ти чув таке??!
- Українську мову в Києві? Та ти що!
- Тільки бандерівці, українські націоналісти — шпигуни іноземних розвідок такою мовою розмовляють! Але стривай, — заметувшися Іван. — Куди той тип подівся? Якою мовою він з нами розмовляв? Негайно догнати!

ЕКСТРАРЕФОРМИ

Думав більше не зустрінуся з Іваном. Коли бачу, йде. Сумний і пострижений. Питаю, — що сталося? Тільки махнув рукою. Все ясно. Цікавлюсь, — за що покарали?

— За справедливість, — гордо промовляє. — Стояв у черзі. Давали ковбасу. П'яні хулігани лізли попереду, мене побили, а я лишився винним. Дали п'ятнадцять діб. Одсидів. Бач, волосся ще не відросло. Але я не заспокоюсь! Я їм покажу закони!

— Неодмінно! — втішаю його. — Законів треба додержуватись. А то вже розперезались.

— Далі нікуди, — додає Іван рішучо. — Будь певен, тепер „цей” наведе лад!

— Уже почав. Чув, які екстравареформи затіваються?

— Два тижні газет не читав.

— Нечувані новини! Віднині всі черги зникнуть!

— Ти дурниць не мели. Як це без черг? Розганяти трудящих?

— Нічого подібного. Знайшли геніяльне рішення проблеми. Чому у нас черги? Гадаєш, не вистачає чим торгувати? Навпаки, винні продавці. Поки одному зважить, поки скрутить з його газети „трубку”, поки пересипле в нього цукор чи пшонко, а ти годинами стоїш у хвості черги.

— Нічого не вдієш. Весь народ стоїть.

— Не буде тепер. Уся причина, виявляється, в тому, що продукти не розфасовані. Віднині все продаватиметься в розфасованому вигляді. Підходь, бери пакет чи коробку, плати гроші — і бути здоров! Фіть! — і нема ніяких черг!

— А якщо не вистачить тих пакетів? Що ти робитимеш?

— Побіжу до іншої крамниці, стану в чергу...

— Так не годиться, — одрубав Іван. — І там розхапають. Краще видавати по талонах. Один пакет у руки на тиждень, або два. Встановити норму.

— І про це подумали. Будуть талони. Тільки почнуть з горілки.

— Як, як, як?

— Не виріш? Встановлять норми. Даватимуть талони.

— П'юшим?

— А хто в нас неп'ющий? Правда, дітям не даватимуть. тільки дорослим. З відміткою у пашпорти...

— По скільки ж в одні руки?

— Літр на місяць на душу й голову.

— Хоч я й не дуже п'юший, але вважаю, — малувато. Це ж такий про-

дукт... Ми у цьому ділі догнали і перегнали держави всього світу... А крім того від такого торгу держава матиме збитки...

- Все враховано, — заспокоюю. — Піднімуть ціну.
- Небезпечно . Партия такого не допустить.
- Так і партейним даватимуть талони.
- То добре, хай не перепиваються. Але ж усе таки ризиковна така спраوا. Яка не була б ціна — а все одно питимуть.
- І журитимуться, — додаю. — Пригадуєш, як випустили в продаж дорогу горілку під назвою „Екстра”, то що сказали п’ющи маси? Як розшифрували назву? „Ex Как Стало Трудно Руському Алкоголіку”... Аж плакати хотілося!
- А скільки ж тепер коштуватиме півлітра?
- До десяти карбованців пляшка.
- Та ти що?! — аж підстрибнув Іван. — Мало того, що один літр на місяць, так ще й така ціна! Цього маса не стерпить!
- Піднімі бунт?
- Ні, гнатиме самогон. Без талонів. Ото й уся екстраперформа...

ФАНТАСТИЧНА ІСТОРІЯ

Останнім часом щось не мав я особливого бажання писати про негативні явища нашого й так невеселого життя. Чому це, думаю, весь час про недоліки та пережитки? Набридло. І втомлює морально. Хочеться відпочити на позитивному. Оспівати світле та відрадне. Зосередитись на райдужних сторонах досить таки сіренького сьогодення. Адже й сатира має право бути оптимістичною. Не все ж таке й погане навколо. І науково-технічний прогрес та комуністична свідомість мусять таки врешті позначитися й на гидотніх явищах нашого побуту. Не помічати цього навіть сатирикові не можна.

Отож і трапилась нагода. Якось виникла у мене потреба роздобути в одній поважній установі звичайну за формою, але важливу за змістом довідочку. З власного досвіду та й з творів художньої літератури знаю, скільки в даній справі буде мені мороки.

Щоб усім була ясніша складність завдання, скажу, — в тій довідці мало бути стверджено, що я саме такий-то й такий, що я те-то й те, що я тому-то й тому і що я живу там-то й там. Простісінька, скажете, довідка? Згоден, але мені без неї хоч пропадай!

Подаю своєму начальникові всебічно обґрунтовану заяву. Викладаю в ній всю серйозність проблеми і прошу дати для цього діла тиждень відпустки.

Начальник, відомий досі самодур, цього разу несподівано мило запитує:

— А не мало часу просиш?

— Постараюся вкластись, — смиренно кажу.

— Якщо потрібно, добавлю пару днів, — обіцяє він і накладає резолюцію: „Відрядити в службову командировку строком на сім днів”.

— Навіщо? — аж жахнувся я. — Я ж прошу за власний рахунок.

— Для таких важливих справ я готовий іти на все. Навіть ладен разом з тобою піти клопотати ту довідку.

— Не знаю, як вам і дякувати! — захлинаююсь від таких неймовірних люб'язностей. — Але, — кажу, не турбуйтесь, я вже сам піду мучитися за тією довідкою, — будь вона проклята!

Звечора намітив, куди спершу йти, а до кого потім бігти. Накидав кілька варіантів, хоча був певен, що всі вони полетять шкереберть, тільки-но поткнусь туди. Почнуть прискіпуватись, вимагати, щоб я спочатку приніс їм довідку, за якою вони повинні мені видати свою довідку. І взагалі, — хай я доведу, що я іменно є такий-то й такий, а не онякий та сякий...

Рано-раненько вийшов з дому, щоб бути одним з перших, — там-бо напевне вже чимала черга. Прийшов, — людей не бачу, і ніякої черги нема... Це мене насторожило. Але найдивовижніше було потім!

З самісінького порогу мене підхопили під руки і, висловлюючи свою ра-

дість з приводу моого приходу, одразу ж повели до потрібних кімнат з рядом віконечок, з-за яких визирали усміхнені дівчатка, готові до найкращих послуг.

Одна з них узяла мою заяву, сунула в якийсь химерний апарат, який через коротку мить викинув і передав папірець до сусідньої, а та, виконавши таку ж операцію, віддала третій, потім четвертий, п'ятий, шостий. Сьома по-цокала також на своєму приладі і, чемно вклонившись, з присменою усмішкою подала мені мою заяву в третячі від збудження руки. На заяви — очам не вірю! — чітко було написано червоним олівцем — „НЕ ЗАПЕРЕЧУЮ”. І — відповідний нерозбірливий підпис.

В голові у мене замакітрилось: адже на всю операцію витрачено всього якихось п'ять-шість хвилин! Диво! Наука й техніка! Кібернетика!

Іду, хитаюсь, мов п'яний. Хтось навздогін гукає:

— Не туди! Дивіться на вказівні стрілки!

Справді, бачу цілу низку від одного до десяти.

— Вам, — гукають, до кімнати з стрілкою номер сім!

Знаю, — сім то щасливе число. Прямую довгим коридором з кількома поворотами вправо і вліво. Нарешті — кімната номер сім. Тут я потрапив, можна сказати, в справжнє царство найрізноманітніших машин! І тут такі ж милі дівчатка з таким же професійним умінням енергійно проманіпулювали моєю заявою, і не минуло десяти хвилин, як я мав уже нову резолюцію: „ПІДТРИМУЮ”. (Тепер чомусь зеленим олівцем). Ну, і певна річ, відповідний підпис.

Фантастика! Містичка! Райський сон! Мацаю, щипаю себе, — ні, не сплю. Ще раз дивлюсь на свою заяву: точно, маю дві резолюції! Якщо й далі так само підуть мої діла, до перерви встигну обйтися не менш десятка потрібних для довідки інстанцій.

Не буду повторювати, як мило мене приймали в подальших кімнатах. На кінець робочого дня, — уявляєте собі, — я дістав усі до единого дозволи, *підтримки, згоди та ухвали* з усіма підписами і печатками, які давали мені право на одержання необхідної довідки!

Одержанувати довідку вирядився я наступного дня до тієї ж милої установи. Тільки тепер мені належало пройти учорашній маршрут операцій у зворотному напрямі.

Мене зустріли ще привітніше, — можна сказати, як дорогоого знайомого. Не зважаючи на те, що тепер мною займалися інші працівники, вони були так досконально поінформовані про мою справу, що навіть деякі величали по батькові.

Як відомо з попереднього, вчора технічно підготовлена група співробітників займалася виключно питанням дозволу одержати ту важливу для мене довідку, натомість сьогодні основною функцією нової групи не менш досвідчених спеціалістів була справа видачі мені довідки.

І тут не зустрів я жадної бюрократичної процедури! Ні секунди марнотратства! Люди працювали, як машини, а машини, як живі люди. Все діяло чітко, злагоджено, як зразковий механізм. Усе тут дзенькало, булькало, цокало, деренчало, гупало, клацало, щелестіло і мелодійно свистіло. Оркестра! Симфонія праці! Апаратура виблискувала, миготіла, вигравала, блимала різночоловоровими лямпочками — сигналами. Чудодійні прилади численними

стрілками здригувались, тремтіли, коливались, підстрибували вгору. А люди, оператори, озброєні знаннями здобутими у високих технічних інститутах, зосереджено стежили за діями тих машин, приладів та апаратів, сповнені величі поставлених перед ними завдань!

Того ж дня ще до обідньої перерви, — о, щастя! — я мав у руках оту таку необхідну мені довідку, — будь вона благословенна!

І хай будуть балгословенні всі ті, хто створив оті чудесні машини, хто стільки сили й знань та професійного вміння доклав до того, щоб видати мені ту, — сором признатися, — нікчемну довідку! Велике вам спасибі, герої соціалістичної праці і передової в світі науки! Від усього серця!

Аж слози виступили від зворушення... Подумати ж тільки! Це ж вони, висококваліфіковані спеціялісти, витратили на мене, на простого громадянина, стільки дорогоцінного часу! І спітайте, для чого? Лише для того, щоб я, малограмотний і нічим не заслужений, одержав довідочку, — ото ж жалюгідний шматочок паперу, — щоб він червоним вогнем згорів і сизим димом-попелом розвівся.

Того ж дня повернувся я до себе на роботу. Начальник не повірив, але коли побачив довідку з усіма підписами і печатками, не знав уже, як мене і поздоровляти.

Наприкінці сказав, що буде офіційний наказ про оголошення мені подяки від самого міністра. За те, що я витратив на це службове відрядження не сім, а всього два дні, заощадив для установи п'ятиденку.

Не знаю тільки, навіщо таке заощадження. Оті збережені п'ять днів я все одно нічого не робив. Взагалі в нашій установі ніхто нічого путного не робить: до нас ще не дійшов науково-технічний прогрес.

Харків — Нью-Йорк, 1958-1981 pp.

ЩО НАПИСАНО ПЕРОМ...

(з нашого тлумачного словника)

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

МАЛЕНЬКА ЛІТЕРА.

Літера дрібненька, а без неї не складеш слова.

Тридцять три літери в нашій мові. А скільки з них складено слів?

В одинадцяти томах "Словника української мови" записано 136,042 слова. І всі вони – з тридцяти трьох літер.

Глянеш на окрему літеру – нічогісінько вона ніби не варта, а коли потрапить у слово, відразу залунає. І щоразу по-іншому.

Спробуйте у слові поміняти або додати якусь одну літеру, – побачите, що у вас вийде. Візьміть, наприклад, п'ять літер, – голосні – "А", "У" і три приголосні – "Л", "К", "Р". Скільки ви зможете скласти з них слів? Літеру "А" можна вжити двічі.

Першим словом у мене вийшло слово "КАРАУЛ". Воно означає "РЯТУЙТЕ!". Коли я взяв три літери "А", "У" та "Р" – то у мене вийшло "УРА"!

УЯВЛЯЄТЕ: з одних і тих же літер – рятуйте і хай живе!

Отака, бачте, сила літери.

Будьте обережні: іноді буває небезпечно, не подумавши, замість одної літери поставити у слово іншу.

Знаю, коли за одну-єдину літерну помилку в прізвищі вождя людина опинялася на далекій Півночі. А ніби дрібничка: замість 'т' у слові "Сталін" стояло – 'р'.

Не забувайте приказку:

"Слово не горобець, вилетить – не впіймаєш!"

Літера дрібненька, а які слова з них робляться!

Вживавмо оті 5 літер і не раз вигукували "УРА", коли треба було кричати "КАРАУЛ"!

Та ще й виспіували:

"Усе гаразд, прекрасная маркізо!"

Я ЙІ ПРО ЦИБУЛЮ, А ВОНА МЕНІ ПРО ЧАСНИК...

Скільки ж бо непорозумінь трапляється тому, що люди не можуть зрозуміти одне одного, бо плутаються у словах.

Заклопотані таким станом речей, вчені люди почали свою увагу зосереджувати навколо слова, намагаючись пояснити, що воно те чи інше слово означає, та як його правильно вживати.

Закортіло й мені докинути до цієї справи і свого слова.

Нешодавно зіткнулися ми з одною письменною панею на мовній дискусії. Я йй кажу про цибулю, а вона мені весь час про часник... Я йй – вісімнадцять, а вона – без двох двадцять.

Ніяк не могли порозумітися. Хто в горох, а хто в чечевицю. Не міг я ту вчену пані ні в чому переконати. А один видатний магістер, а може навіть і професор, дорікнув мені:

– Дивно, молодий чоловіче, ви такий ерудований, а не зуміли свою опонентку опрокинути.

Я спочатку не втямив, на що він мене штовхає, але наступного разу при зустрічі з тою панею взяв і, не довго думаючи, опрокинув її.

Перекинулась вона і лежить. Лежить і мовчить...

Розумію, що так поводитися з панями нечесно, ще й у творчих дискусіях, але винен той пан магістер, хай відповідає.

Певна річ, так не годиться мовну проблему вирішувати...

(Пан професор тут же поправля мене, каже – "Не вирішувати, а розв'язувати!") Я того знавця мови не опростиав, бо справді якщо якесь питання зав'язане, його слід розв'язати. Заплутане – розплутуй. Неясне – поясни. Невирішене – вирішуй і менше базікай, а більше діло говори. Бо люди кажуть:

– Як балака, то його і в три лантуха не вбереш, а як до діла що скаже – в малу торбинку зложи і мотузкою перев'яжи. І не розв'язуй...

Дійсно, яка багата, барвиста, соковита, гнучка, гостра, запашна, дотепна, мелодійна невмируща наша мова! Як з чистої криниці, пийте її, животворну і життєдайну, – вона бадьорить, наснажує, веселить, то смуток викликає, то в горі втішає і силу духу робить потужнішою.

Не забувайте щоразу припадати до її цілющого джерела.

Якщо не певні, що означає те чи інше слово, звертайтесь до словника. Я завжди стараюсь носити його з собою. Коли щось не те скажу, відразу кидаюсь до потрібного тому і виправляю помилку навіть у випадках складного характеру.

До речі, про це слово – характер.

На цьому ґрунті знову зіткнувся з панею професоркою. Мова зайшла про невиразний характер наших взаємовідносин. Не відповідаючи по суті справи, почала читати мені лекцію, що я неправильно вживав слово 'характер'. Не наше, каже, це слово. Треба казати – 'вдача'.

Гаразд, думаю, хай буде вдача. Поговоримо, кажу, про вдачу наших відносин.

– А! – по-своєму зрозуміла мене пані. – Ви, бачу, цікавитеся нашими зносинами?

Я ошелешено глянув на неї; що вона собі думає? Швиденько витяг з штанів товстелезний том словника, показую їй, чи не це вона має на увазі... Вона трохи зашарілася і грайливо пояснила, що справа не про зносини, а про ділові відносини. І далі сказала, що в наших відносинах давно слід було взяти рішучі кроки.

Тут я ще раз розгубився: – Які кроки? Чим їх брати?

– А ви, – каже, – читайте газети!

І дає мені... Беру, читаю. Це, виявляється, 'Свобода'. Справді, редактор проголошує: 'Треба нам усім узяти рішучі кроки!' Знизую плечима, риюся в словниках, не знаюджу пояснення, – признаюся :

– Така в тій 'Свободі' свобода слова... Звісно, що не край – то й обичай!

– Ну, як ви можете вживати такі ненаші слова, як свобода та обичай?

Я деликатно зауважую:

– Ви не там ставите наголоси. Треба не на 'оби', а на 'чай'.

– Ставте де хочете наголоси, а нема у нас свободи. Є у нас воля!

– А газета? – вигукую. – Як вона зв'яться?

– Так то ж СвободА, а не свобОда!

А спочатку засміявся. Потім зажурився. А далі аж заплакав.

Як же нам не плакати, коли не вміємо ставити наголоси?

Так ми й не порозумілися з тою вченовою панею.

І розійшлися.

Дійсно, хто в ліс, а хто по дрова...

СКАЖЕ, ЯК ОДРІЖЕ !

Щоб заслужити й собі ім'я знавця мови, я люблю вживати у своїй мові різні приказки та дотепні приповідки. Це, помітив я, на кілька голів піднімає авторитет. Спасибі нашему славетному фольклористові М.Номисові, який зібрав і опублікував у книжці аж 14 тисяч 339 складених нашим народом виключно влучних, афористично висловлених оцінок життєвих явищ, людської поведінки, на всі випадки мудрих сентенцій.

"Скаже, як одріже! Як в око вліпити!"

Напевне, влучно колись сказане слівце мало в своїй основі дійсний факт. Спостережливе око людини зафіксувало, що якийсь Кузьма недоречно вискочив з маку, а іншим разом Пилип з конопель. – і такі випадки узагальнилися у відповідні приказки.

Звичайно, нема чого докупуватися, хто були ті Пилип та Кузьма. Ми добре знаємо, що й тепер є такі, що вистрибують по-дурному. Пригадуєте, як один хай не Пилип, а Микита на прізвище Хруш узяв та й вистрибнув з обіцянкою побудувати комунізм у ССРУ точно до 1980 року.

Давно складені народом прислів'я чи приказки й понині звучать так актуально, наче спеціально для сьогоднішніх подій складені.

Почнемо з наукових проблем та різних експериментів, винаходів, властивих сучасному науково-технічному прогресові.

Оптимістичний погляд на складні проблеми:

"Казав сліпий – побачимо!"

Навпаки, нотка пессімізму вчувається в такій сентенції:

"Казала Настя – як удасться..."

А це вже цілковите невір'я в науковий експеримент:

"Казала біла – не буде діла"

Біда, що ніхто толком не скаже, хто ж ця категорична Біла або та дурна Настя...

А тому часто беруться за пустопорожні проекти, хоч усім відомо:

"З бика не надоїш молока".

Дійсно, скільки ж бо створено в країні спілого соціалізму всяких інституцій та лабораторій, які роками трудяться над нещасним биком, а молока нема й нема...

Тим часом прості люди в далеку давнину успішно працювали над проблемами, які тільки тепер пощастило мудрим академікам вирішити. Усім нині відомі шпигунські прилади, які дають можливість з далекої відстані підслухувати секретні розмови. А вже сотні років перед тим сказано :

"Аж на небі чути, як мухи кашляють".

Правда, в ті часи техніка підслухування була ще на низькому рівні, бо:

"Ніхто не чув, як комар чхнув".

Або, скажімо, як точно народ ген-ген коли знав про такі речі, як пересадка органів :

"Приший кобилі хвіст!"

Уже тоді, як бачите, це робилося дуже просто навіть без наркозу...

Людська допитливість давно шукала відповіді на загадкові явища, але їй до сьогодні не знаходить пояснення, чому:

"Так трапляється, - коли середа, а коли п'ятниця." Або; "Сім п'ятниць на тиждень"? А чому:

"Чорні кури - білі яйця"?

"На городі бузина, а в Києві дядько"?

Це доказ того, - скільки ще на світі нерозгаданих таємниць та яке широке поле дослідницької діяльності лежить перед нашими науковцями.

НАЧЕ Й ДОБРЕ, А НІКУДИ НЕ ГОДИТЬСЯ!

Отак люди кажуть про досягнення радянської системи господарювання. А про недоліки, навпаки :

"Воно нікуди не годиться, а наче й добре."

Про економічні успіхи сказано :

"Так порожньо в селі, хоч голий біжи".

"Аж крізь ребра світиться!"

І весь час мрійно згадують:

"Де ті часи діли, що ковбаси самі в рота летіли?"

З відчая вигукують :

"За шмат гнилої ковбаси чортові душу продаси."

А начальство свої приказки складає:

"Прийшли славні комуністи – є що пити, є що їсти."

Народ каже точніше:

"Ані печі, ані лави, – на столі ні крихти страви."

А партія своє веде:

"Ляпа язиком, як постолом!"

"Трактор оре, хліб біжить, гарно у колгоспі жити".

"Стало весело в Трифона – купив собі патефона."

Насправді:

"Чують, як співаємо, а не дочувано, як вовками виємо."

"Між двома хлібами вмерла, – одного не діждала, а другий минувся..."

"А худоби на селі – тільки вила та граблі."

"Хоч сядь та й плач, хоч стоячи кричи."

"Світу багато, а поночі жити."

Коли німці – окупанти грабували Україну, придворні писаки виголошували:

"У фашистів є програма – забирай усе до грама."

А люди додавали :

"Комуністи попереду!"

ВІК ЖИВИ – ВІК УЧИСЬ.

На політично-громадські чи на міжнародні події люди чимало наскладали приказок. Наприклад, таку:

“Ваші собаки їли, а наші на ваших через тин гавкали.”

(Це про політику мирного співіснування.)

“Кумова хата горіла, а сусідська кума руки гріла..”

“Ми з тобою, як риба з водою: я на лід, а ти під спід..”

“Вовк з кобилою мирився”. (На переговорах про розброєння..)

А це ніби інтернаціональна ідилія:

“Наші батьки біля одної печі грілися.”

Хтозна, чиї були дрова.

Догадайтесь, про що ця приказка :

“Ти мене підвези, а потім я на тобі поїду”?

Куди? Звичайно, до комунізму.

“Не в тім сила, що кобила сива, а в тім, що не везе...”

Усім ясно, що це про радянське господарювання. А це кадрова політика в тій країні:

“Послали вовка в пастухи, а свиню в огородники.”

Про зразкову продукційність праці:

“Зробив з дуба шпичку, а з лемеша швайку.”

“Сюди ник, туди ник – от і день невелик!”

“Зранку випив – цілий день вільний!”

Хоч як сутужно живеться людям, приказка втішає:

“Нема хліба – їж пироги.”

“Борщ у рота не лізе, зате його добісал”

“Хоч сопливий – та щасливий.”

“На здоров’я! Сто літ свині пасти!”

Та ще наказують :

“Вік живи – вік учись!

А коли ж робити?

ЯКЩО МАЄШ ГОЛОВУ – НОСИ НА ЗДОРОВ'Я!

До свого здоров'я люди уважні. На лікарів та на медицину великих надій не покладають. Приказка краще лікує:

“Будь здоровий, як хрін! Як вода, як дуб, як кремінъ!”
Народні діагнози:

“Опустив вуха, як лопух на дощ”.

“Так третмтів – аж употів”.

“Червоний в яблука бочок, а в середині черв'ячок.”

“Не буде баба дівкою”.

“Проти віку нема ліку.”

Однак, – не все таке безнадійне:

“Дід скрипить – буде довго жити.”

“Як молод бував, сорок вареників з'їдав, а тепер хамелю- -хамелю і насилу п'ятдесят умелю.

“Старий старий, а без віжок не вдержиш.”

“Кіт старий, а масло любить.”

“Пішов дідусь у танець, наче мокрий горобець.”

“А чорт на старість у монахи пішов.”

А це віками перевірене народне побажання:

“Держи голову в холоді, живіт у голоді, ноги в теплі – вік житимеш на землі.”

Маю приятеля професора медицини, усі наукові книжки напам'ять знає, а своїм пацієнтам саме цей народний рецепт од усіх хвороб рекомендує..

Що ж ви думаете, – ніхто з хворих у нього не вмирає... До самої смерти живуть!

ЖИТИ СТАЛО ВЕСЕЛІШЕ!

Не секрет, – чим більше до комунізму, тим більше у нього ворогів, а для трудящих – труднощів. Просто неподоланною стала проблема постачання населення товарами щоденного вжитку та продуктами хоча б нещоденного харчування.

Мало не половина людського життя витрачається на те, щоб не просто купити, – це слово зовсім зникло з лексикону в тому щасливому суспільстві, – а лише для того, щоб обійтися місто, розвідати, напитати, пошукати, знайти врешті інформацію, де саме в даний момент щось "викинути" для споживачів, потім докласти максимум зусиль, щоб ухопити те, що "дають", – бери, хапай, неси додому, радій, що пощастило таке "дістати", а коли тобі нічого на цей раз не попалося, не впадай у розpac, – кидайся в другий кінець міста, – там, – чутка пішла, – от-от у цю хвилину щось іншого "викинуть"...

І так щодня... Все життя.

У глибоку давнину напевне краще було з постачанням, однак, і тоді існували проблеми купівлі – продажу.

"Не мала баба клопоту та й купила порося."

Невідомо точно, з якого приводу складена ця приказка, але вона виразно нагадує трагічну подію з недавнього минулого.

Одна самотня, скромна бабуся на останні гроші надумала купити порося, плануючи вигодувати, наробити ковбас, насолити сала на власні потреби, а може дещо й продати, щоб заробити на друге порося, а може й на козу, щоб мати своє молочко.

Ой, як гірко помилилася наївна бабусенька! Не сподівалася вона такого клопоту! Коли порося підросло до належної кондиції, до тої старенької з'явився уповноважений у справах м'ясозаготівель (такі служителі народу ревно виконували накази нелюдського уряду) і забрав у куркульки-приватновласниці того підсвинка для непоросної держави.

А бабусі дав квитанцію. Сказав, якщо хоче, хай подає до суду...
Так з квитанцією в руках і померла бідолашна...
А в газетах писали:
"Жити стало краще, жити стало веселіше!"

Голодні люди все життя викручуються, щоб так-сяк прожити, а ще, дай Боже, й зробити бодай якийсь, як тепер кажуть, бізнес. На жаль та на біду, в тому суспільстві не дуже розженешся в цьому ділі.

Слово бізнес нашим предкам не було відоме, але загадки про деякі бізнесові операції занотовані в приказках:

"Купив кота в мішку". "Купив хрону до лимону."

Або ще такі обмінні успіхи:

"Поміняв шило на мотовило."

"Віддав бика за гиндика."

Взагалі люди давно знали, що в обмінних операціях важко добитися, щоб обидва учасники були задоволені. Про це свідчать приказки:

"Сліпий у глухого виміняв дзеркало на цимбали."

"Сидить дід на стільці, обуває постільці, а баба мордується, що в чоботи не взується."

Дідові, бачте, пощастило з постолами, а баба не тому мордується, що чоботи на ноги не налаязять, а тому, що ніяк не може "дістати" абияких чобіт .

І мордується, ходить невзути ...

ОТ ГУЛЯВ – НІ ЧОБІТ, НІ ХАЛЯВІ

Хтось із прадавніх спостережників, як записано в древній історії, звернув увагу, що один баран чи осел, наївшись підгнилого винограду, весело застрибав та замекав. Не будучи ослом, той спостерігач і собі покуштував винограду – і на повний голос заспівав: "Ой, у лузі та ще й при березі!"

Таким чином був відкритий хмільний напій, який став тоді називатися оковитою. В перекладі з латини це означало "напій життя".

Напій цей сподобався людям, і вони стали шукати різних нагод, щоб випити й закусити. Так і пішло: на хрестини і на похорони, на зустрічі та прощання, на радість чи горе, на весілля чи просто так собі. Потім цей звеселяючий трунок стали вдосконалювати, надаючи йому більшого градусу і пекучого смаку, – аж у роті щоб горіло! Так його й назвали – горілка.

У словнику Номиса записано понад п'ятисячі приказок відносно особливого зацікавлення людей випивкою. Проти неї в народі нема принципового заперечення, однак, після того, як відомий наш предок Ной так упився, що скомпромітував себе, була в ті часи складена приказка: "Пий та ума не пропивай!" А непросипенних алькоголіків народ суворо засуджує:

"Упився, як свиня, допився до білої гарячки, до чортіків, став як чіп, як квач, як дим."

Іноді, правда, висловлюється деяке співчуття до п'яничок:

"Господи, за що ж ти мене караеш,
чи я мало п'ю, чи жінки не б'ю,
чи я церкву обминаю,
чи в корчмі я не буваю?"

А що робити, коли бадьоро запрошуують :

"Хто не п'є, тому не давайте ,

А хто п'є, тому наливайте."

Як же втриматися, коли:

"Випийте та випийте по чарці, по парці, та вп'ять по п'ять!"

А ви починаєте відмовлятись:

"По-перше , я горілки не п'ю і в рота не беру, по-друге, день сьогодні не такий, а по-третє, я вже дві чарки вихилив."

Ще й заспіваєте :

"У Києві на риночку та й пив чумак горілочку!

Пропив воли, пропив вози, пропив ярма і занози –

Все чумазькеє добро!"

З давніх давен, особливо в добу поголовного пияцтва у відомому краю щасливого соціалізму різні наукові світила та керівні політики безуспішно дошукаються причин цього явища, щоб знайти путні методи його подолання. А нічого не виходить...

"Ой Овдію, Овдію, – чом ти п'єш цілу неділю?

А я ж тобі, Овдію, нічого не вдію."

Спробували було обмежити продаж горілки. І самі ці реформісти на цьому "погоріли". Втратили мільйонні прибутки .

І цукру в країні не стало ...

Буйно почало розвиватися індивідуальне виробництво під знаком знаменитих фірм – САМЖЕНЕ та ТРИ ГИЧКИ.

Остання базується на цукровому буряку. Гичку його відкидається геть, а солодкий корінь переганяють на міцний самогон. Техніка різноманітна, великої науки не вимагає. Старі баби виявилися справжніми майстрами цього діла. Тим часом продукція фірми САМЖЕНЕ, якість якої дорівнюється міжнароднім /французьким/ стандартам вимагає більшої кваліфікації продуcentів. Виробництво це функціонує цілорічно на базі цукру, який держава спеціально закуповує в братній Кубі, бо свій уже весь перегнали на самогон.

Не хочеться, щоб склалося враження, ніби я проти боротьби з алькоголізмом, який шкодить здоров'ю людини і підриває основи суспільства. Навпаки, я активно з усіх сил намагаюсь боротися з цією всенародною бідою, про що читачі напевне дізналися з моого оповідання, надрукованого на 139 сторінці цієї збірки. Я навіть самому собі наказую:

"Пий та знай міру!"

Крім того один мій знайомий професор на 90-му році свого життя засвідчив на власному досвіді:

– Алькоголь, випитий у міру, не шкодить людині.

Навіть... у необмеженій кількості!

ГОП, МОІ ГРЕЧАНИКИ!

Усьому світові відомо, – народ наш, український народ добре шанує культуру, любить мистецтво у всій його різноманітності. Люди у нас грамотні, начитані, не раз навіть кількома мовами володіють. Крім своєї...

У побуті полюбляють красу, одягаються чепурно і барвисто, колись дуже майстерно вміли розмальовувати свої хати і в хаті, з людьми гостинні, а вдачею такі лагідні та смирні, хоч голими руками бери.

А що вже співочий народ, – по всьому світові пошукайте такого! Де тільки зійдеться двоє-троє, та ще за щедрим столом – відразу й співають. З будьякої нагоди. І без ніякої нагоди, – просто так сама пісня ллється. Бо пісня ця – українська.

Наша пісня переважно двох видів, – або смутна – журлива, або весела – танцюриста. Бойових пісень малувато. Дивно, – невже вдача така не дуже войовнича?

То ж люди наші якщо не журяться, то танцюють. А перестають танцювати – відразу журяться...

Пригадую, якось зустрів на вулиці одного чоловіка, який ледве пересував ноги, хитався, час від часу спинявся і з глибоким болісним віддихом скрикував "Ой!" Замовкне на мить, пройде з трудом кілька кроків – і знову "Ой!" Бачу, недобре бідоласі, підходжу, пытаю, що йому болить, чим можу помогти. А він слова не може вимовити, одмахується руками і все ой та ой!

Біда та й годі! Раптом як крикне на всю вулицю:

– Ой гоп не журись!

І дрібненько затанцював!

Отак, бачте, захотілося заспівати. Хоч сам був п'янний, як чіп!

Пісні наші здебільшого починаються з "Ой" або "Гей". З "Ой" переважно ліричні, сумовиті пісні. "Ой, не світи, місяченьку... Ой, горе тій чайці... Ой, наступала та й чорна хмара... Ой, не шуми, луже... Ой, що ж то за ворон..."

Ніби й не гаразд, – замість того, щоб рішуче не дати чорній хмарі наступати на горе тій чайці, наш лагідний, покірний долі народ наче любить ойкати.

Але ніде правди діти, – нелегке життя йому випало.

В часи татарської, шляхетської, московської неволі такі пісні складались.

Однак, і в добу чорних хмар та чорних воронів лунали пісні не лише з "Ой", але і з "Гей!" З таким вигуком гримить пісня войовнича, бойова, – козацький марш!

– Гей, не дивуйте, добрі люди, що на Вкраїні повстало!

– Гей, хто в лісі, озовися!

– Гей, у лузі червона калина!

– Гей, нумо, братя!

Правду кажучи, коли б більше гейкали, – напевне менше б журилася бідолашна чайка при битій дорозі.

А що наш народ вельми співочий, то дуже добре. І під чорними хмарами і під крильми чорних воронів та при битій дорозі пісня завжди надає душевних сил, сднає людей, рятує в біді і ніколи не вмирає.

"Наша дума, наша пісня не вмре, не загине!"

Характерно, що наш славетний поет дуже рідко у своїх творах вживав "Ой" – і то лише в приспівках:

"Ой, гоп того дива... Ой, гоп таки так..."

Або вроно:

"Ой, Дніпре, мій Дніпре, широкий та дужий!"

У своїх творах поет не до журби, а до визвольного бою закликав.

Крім співу народ наш полюбляє й танці. Така вдача.. Більше того, танцюють не тільки хлопці та дівчата:

"Танцювала риба з раком, а петрушка з пастернаком."

Звичайно, тільки українська риба та петрушка можуть таке витворяти.

Біда лише, що ми не раз співаємо та танцюємо не для власної душі, а – як пан скаже... Отак у веселих ансамблях пісні й танцю на сценах нинішніх панських палаців. Кремлівські пани люблять, щоб ми показували, які ми, бачте, щасливі та танцюристі:

"Гоп, мої гречаники..."

Гірко й боляче:

"Скільки літ минуло, як музика грала, а він і досі скаче..."

БАТЬКО РІДНИЙ, ВІН УСЬОМУ ГОЛОВА.

У словнику Номиса записано 505 загадок. А про що ця?

"А б'ють мене ломакою,

Ріжуть мене ножакою,

Усі отак мене гублять,

Бо всі мене дуже люблять!"

Це про те, без чого людині нелегко прожити. Про нього багато пісень, приказок та приповідок. А величають:

"Батько рідний, він усьому голова!"

Щоб його мати, чоловік усе життя над ним трудиться. А земля родить його.

Це ХЛІБ. Хліб наш насущний. Хлібець святий.

Є, правда, народи, що не жито-пшеницю, а риж чи пшено їдять. Теж хороший харч. Ale:

"Риба – вода, ягода – трава, а хліб усьому голова."

Гостей зустрічають хлібом-сіллю. З хлібом приходять старости сватати дівчину. Малій дитині бажають:

"Будь ясний, як золото, а добрий, як хліб."

Можна обійтися багато від чого, але від хліба – ніколи. Закохані запевняють:

"Хай хліб із водою, аби серце з тобою."

То вже їхня справа, чи довго вони співатимуть на одному хлібі з водою. Мабуть, доведеться подбати про додаткові компоненти до свого скромного меню. Приказка про це свідчить:

"Живемо, хліб жуємо, а деколи й присолюємо".

"Галушка, лемішка – хлібові переміжка."

Ale :

"Без хліба – не до обіда."

"Тату, йдіть обідати." – "А хліб є?" – "Нема." – "То їжте самі, я не голодний."

А яка чудова сімейна ідилія відбита в поетичній приповідці:

"Хліб замісила, піч затопила, в хаті прибрала, так любо стало!"

Була така ідилія... Колись була така люба хата. З хлібом та запашною піччю...

Люди колись знали, що хліб треба робити.
І вміли це робити. Хліборобити. Тоді була й піч. І в печі хліб пікся.
Не здоров'я і щастя людям. І в подяку тому, хто з любов'ю до
матінки-землі хліб робив.

'Уставай-но, чоловіче, третій півень кукурічел'

'Земля кличел'

Прокидався він до схід сонця, поспішав на поле, свято знаючи:

'На чорній землі білий хліб родить.'

'Легкого хліба не шукай.'

'Яка пшениця – така й паляниця.'

Поспішай, чоловіче, не прогав слушної пори!

'Сухий марець, мокрий май – буде добрий урожай.'

У цих приказках мудра, довгими роками перевірена на практиці
господарська програма для хлібороба, трудівника землі.

Нема нині на нашій стражденній землі хлібороба. Відучили людей
від цієї благородної професії. Вбили хлібороба. Відібрали у нього землю.
Тепер вона його не кличе, і люди до неї не йдуть...

Людей силою женуть. А земля не родить, бо й вона, як люди, не
хоче коритися насильству.

Гіркий хліб росте на знівеченій землі українській.

Піч не топиться, тісто не міситься, – хата як пустка... Аж страшно
стало.

ПОПИСАВСЯ І РОЗПИСАВСЯ...

Як уже раніш сказано, наші люди вельми грамотні.

"По-московськи так і чешуть, сміються та лають батьків своїх, що змалечку цвенькать не навчили..."

Ген-ген коли це писалось!

А чи не сьогодні?

Усі поробилися грамотними. Читають і пишуть. Часом так, що не второпаєш:

"Тринди-ринди, завтра свято,

Тринди-ринди, коржі з маком."

Писати – отаке химерне слово. Що для цього потрібно? Папір, перо і чорнило. Бери й пиши. Маєш тридцять три літери. Складай їх, комбінуй і записуй – хай люди читають і самі навчаються писати.

На світі є такі, що ніяк не можуть вдергатися, щоб не писати. Одні весь час строчать наклепи-доноси на сусідів та близьких приятелів. Ці письменники під своїми творами ніколи не підписуються власними прізвищами, бо не слави прагнуть, а капости людям. Інші, навпаки, дуже хотять прославитись. Талант для них не потрібен, бо вони знають, про що писати. Головне, щоб догодити тому, хто його за це похвалить. Звуться вони графомани на потребу номенклатурі. Вони своє прізвище завжди воліють писати великими літерами.

Слово "писати" знане тим, що можна надати йому іншого значення, додавши до нього ту чи іншу приставку: приписати, пописати, одписати, підписати тощо.

Бюрократи, щоб нічого путнього не написати, користуються одписками. Для відчитів про виконання виробничих плянів вживають приписки.

Однак, облишмо ганити хороше слово "писати".

Якою великою пошаною в давній Україні користувалося звання писаря! Не раз він був мало не єдиним грамотним на селі, який неписьменному складе потрібні листи чи важливі документи до суду, чи й до самого гетьмана.

Писар – було високе звання в Україні. Генеральний Писар – голова найвищої військової адміністрації Козацької Держави в 17-18 столітті. По-сучасному – це міністр оборони держави.

Писати можна не лише олівцем чи чорнилом. Пишуть крейдою, фарбами. Розписують піч у хаті, як картинку. А писанка! Славетна на весь світ українська великомоя писанка!

"Село на нашій Україні, неначе писанка, село!"

Ой, горенько! Гірко про це писати...

Немає писанки – села. Пописали, пошмагали дивну красу нашого села...

Але живе вона, краса і велич нашого народу. Вона стоїть горда, невмируща, як Писана Краля.

Марно намагаються вороги чужі та свої безбатьченки переписати її чужими фарбами.

Існує важлива застережлива приказка: "Що написано пером, не вирубаєш топором."

А часом читаєш таке, що хочеться вхопитися за топір! Премудрі писаки дописалися до того, що хтозна, куди їх приписати, до чиєї грамоти?

В одній вельми поважній газеті (не стану називати, – чимало є таких), читаю таку інформацію:

"Наш великомоястий пан магістер, рафінований патріот-українець, проголошуєчи спіч на четвертому руслі тівімережі, дуже гідно поширилося..."

У мене в голові замакітрилося: списався, дописався, виписався, переписався і нарешті – пописався. Думаю, чим же він, бідолашний, так себе пописав? Крейдою, чорнилом чи фарбами? І що він собі пописав, – лоба, носа чи всього з голови до ніг?

Може, правду каже приказка:

"Так уже йому на роду написано"?

РАЗ УДАРИВ ТА Й ТІКАЙ!

У давнину в Україні так звалася народна гра. Ще інша назва – гилка. І приказка про неї є:

"Загилив, аж під хмару!"

В Америці гра ця зветься бейзбол. Знаряддя однакове: м'яч і замашна палиця. Хто придумав цю гру, англійці чи українці, в історії спорту не сказано, хоча нам хотілося б мати в цьому пріоритет.

Проте і в нас є оригінальні гри: битися навкулачки (потім з'явився бокс), ловитки та панас. До речі, багато людей і нині грають у панаса: навіть не зав'язуючи очей, не бачать, що навколо діється.

Відомо, що запорожці були дуже вправні на герцах.

У давній думі співалося:

"Тоді будеш, вражий ляше, вдачею хвалитись,

Коли спробуєш зі мною та й на герці битись!"

Про ковзанку, тобто, про фігурне катання, народ так висловився:

"Мов корова на льоду".

Існує ще загадка про те, що з давніх давен люди належно оцінювали вправність у стрибках з трампліну:

"Як коза з мосту."

А це приказка про особливі види стрибання:

"З чобітъми вскочив – і в чоботях вискочив."

Особливо цікавий, хоч і не дуже безпечний вид індивідуального стрибання:

"Чоловік скочив у гречку."

Цю спортивну вправу судить, як правило, жінка того чоловіка. Про характер присуду є чимало приказок і повчань, в яких фігурують качалки, ребра, макогони, ший та потилиці.

Український футбол має давню історію. Він, певна річ, відрізнявся від нинішнього, вдосконаленого англійцями. Але і для колишнього і для сучасного потрібні всього дві речі – м'ячі і ноги. Давні українці не завжди могли розжитися на фірмені м'ячі, тому задовольнялися елементарною торбою, набитою ганчір'ям, або старою батьківською шапкою, – добивалися високих результатів на змаганнях.

Я сам грав у такий футбол і змалку зрозумів красу цього спорту. Пробачте, люблю той футбол, що зветься тут чомусь не футболом, а сокером.

Люблю і майстерних коментаторів слухати. І читати газетні відчити про змагання. Не так давно прочитав на сторінці поважної української газети у Сполучених Стейтах Америки драматичну інформацію про фінальне змагання між двома футбольними командами, українською та американською. Українська команда очевидчаки перемагала американську. Читаю і радію, – от-от наші спортсмени поб'уть бундючних американців! Ще кілька хвилин – і слава Україні!

А далі читаю і за голову хапаюсь ...

‘Нашого напасника-першуна, – пишуть у газеті, – так копнули, що він далі не зміг копати, і покаліченого змагуна відтягли з поля.’

Лишенько ж мос! Що ж то за напасть напала на нашого напасника, що він уже й копати нездатний? Отака біда приключилася!

‘Копав, копав криниченьку неділеньки дві.

Любив, любив дівчиноньку людям, не собі.’

Весь жах у тому, що замість того, щоб того покопаного напасника обережно на руках винести з поля, його так безжалісно відтягли зі стадіону! Я уявив: спочатку тягли по траві, потім по піску бігової доріжки, далі по дошках спортивного приміщення і врешті – по асфальту вулиці до санітарної машини..

Та як же можна так нелюдськи поводитися з покаліченим спортсменом?!

Замигтіло в моїй голові : Змагун! Копун! Першун! Стрибун! Пливун! Ковзун! Ідун! Сьюрбун!

Аж плакати хочеться! Отак калічти не лише прекрасного футболіста, а й чудову українську мову!

ДУРНИЙ, А ОБ СТІНКУ НЕ Б'ЄТЬСЯ!

Найбільше, мабуть, люди наскладали приказок про самих себе. Це означає, що здавна істотним чинником їхнього побуту служила критика і самокритика. Безжально ця критика б'є по людських пороках.

Нема у приказках пощади до брехливих та зрадливих:

“Це такий, що вкусить і меду дастъ.”

“Підошву на ходу зріже.”

“Вовк в овечій шкурі.”

Гостро народ таврує чванькуватих та безсовісних:

“Голий, як пляшка, а гонору, як у ляшка.”

“Голосний, як дзвін, а дурний, як довбня.”

“Бреше й оком не моргне.”

“Погані очі все перелупають.”

Не милує нахаб:

“Ти ще коня запрягаєш, а він уже на возі сидить, та ще й поганя.”

Не любить народ розязав та ледачих:

“Зачепився за пень і простояв цілий день.”

“Ні риба, ні м'ясо... Ні кус, ні меле... Ні в тин, ні в ворота.”

А що вже дурням перепадає! Понад чотириста приказок записано у Номиса. І всі вони такі сучасні!

“Як голова без голови, то й ноги не ходять.”

Бач, коли вже знали про Брежнєва!

“Зверху блищить, а в голові свистить.”

“Дурний, хоч об дорогу вдар!”

“Третью клепки нема в голові.”

“Шапку носить замість голови.”

Всі ці приказки про тих же вождів.

Жаль тільки, що дурень-дурнем, а об стінку не б'ється, бо він хоч і дурний, а хитрий. На превелике диво, іх не меншає, а більшає, бо справді:

“Дурнів не сіють, вони самі родяться.”

І масово розплоджуються. І виростають у керівну фігуру. Нема значення, що:

“Голова, як казан, а розуму ні ложки.”

Дарма, що в голові свистить, що нема ні третьої, ні п'ятої клепки, унього давно не всі дома, а голова бубнить, як порожня бочка, хоч розуму в ній ні ложки. Він дурний-дурний, а об стінку не б'ється. Хитра пронира, на ходу підошву зріже, а допинається до керівного крісла, стає гучний, як дзвін, і меле язиком, як постолом...

Дурний, безсовісний, жорстокий і підступний, робиться цей туз нещадним до тих, хто вважає його дурнем. Ага! – злорадіє він. – То запам'ятайте, – дурням закон не писаний. А ми свої закони напишемо для вас – розумних!

Дуже нелегко буває відразу сказати хто розумний, а хто дурень. Людина складне створіння. У ньому так багато різних складників, що одному Богові відомо, з яких міркувань все це людині було надано.

Як це все творилося, тобто, як з'явилася на світ Божий Перша Людина, з її вдачею, здібностями, пороками і достоїнствами, існує чимало різноманітних тлумачень.

Наш народ і з цього приводу склав немало цікавих сентенцій, хотів докопатись до істини, до якої, як відомо, нікому ще не пощастило докопатися.

Однак, і ми спробуємо копнути...

ЛЮДИНА - ВІНЕЦЬ ТВОРІННЯ.

(Спроба ненаукового дослідження)

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Людина – вище всього створеного на світі. Вона заслуговує на таке звання вже через те, що розумом і фантазією здатна пояснити, як був створений наш світ, хоч про цю подію ніхто не міг лишити будьяких спогадів. Також у цьому будівництві не міг брати участі аніякий колектив інженерів та проектувальників, бо в ті шість днів спорудження світу ще не було ні міністерства освіти, ні навіть елементарних букварів.

Створення світу – грандіозне творіння могутнього Творця. Тільки він один міг упоратися з неймовірно складним завданням. У наш час усі академіки, інженери, агрономи та письменники нездатні створити бодай крапельку якогось нового реального світу, відмінного від створеного Богом. А якщо наважуються це робити, тільки шкоду світові завдають.

Можна уявити, які складні проблеми постали перед Творцем, коли він заходився впорядковувати масу первісної речовини. Серед густої пітьми він насамперед вирішив засвітити світло, щоб доладу роздивитися навколо, бо в темряві бозна що можна було натворити.

Наступного дня він, так би мовити, зайнявся меліорацією: віddілив сушу від води, щоб бодай одною ногою стати на сухому. Потім Творець активно працював як агроном та зоолог, ожививши землю різноманітними тваринами та прикрасивши її буйною рослинністю.

Задоволений успіхами і трохи втомившись на роботі, він ладен був би й відпочити, але схаменувся, подумавши, – а для кого я все це створив?

І тоді взявся за найвідповідальніше завдання: творення людини.

Тепер уже ні для кого нема секрету, як робити дітей, а тоді не було аніякого досвіду чи підручників у цій справі. Довелося йому самому ламати голову над тим, як створити Перший Примірник Людини, зразковий для майбутніх поколінь. Обдумуючи проектні накреслення, він зібрав перед собою тваринний світ, однак, не знайшов жодного екземпляра, який міг би стати прикладом для коструктування людини... Адже належало створити істоту, яка б увінчала собою все досі створене і була достойною володіти і втішатися ним.

Цілком доречно Творець не побажав зробити володарем світу якогось осла чи барана. (Це вже в наши часи заволодіти світом намагалися скотиняки, але Бог у цьому не винен, – це чортячі диверсії).

З чого слід було починати споруду? Безумовно, з основи. Людина мусіла мати фундамент, – ноги. Тут же Творець відкинув варіант чотириногої людини. Подумав, – трох забагато, однієї мало. Спинився на двох ногах.

“Як собаці п’ята нога, так і людині третя абсолютно зайва.”

Проте він передбачив можливі ситуації з ногами, коли людина зненацька чи напідпитку хитнеться або ноги почнуть заплітатись, тому Головний Конструктор запроектував ще й дві руки для певності.

Творення людини виявилося надзвичайно складним виробничим процесом. Будівельний матеріал мав відрізнятись від ужитого для тварин. То ж довелось йому добре побігати та пошукати відповідної якості сировину. А час суворо лімітований: за неповний робочий день весь будівельний план повинен бути виконаний. Тож – бери ноги на плечі і дай Бог ноги, – одна тут, а друга там! Можна уявити, як у нього земля під ногами горіла!

До того слід ще сказати й те, що Творець дещо міг і не доглядіти в ході творення, – міг експериментувати і чіпляти тій чи іншій істоті не те, що слід. Наприклад, собаці баранчі ноги або курці віслячого хвоста. Бувши незадоволеним, він відкидав геть некомплектні деталі. З цього скористався незапланований Творцем суб’єкт, який ввійшов в історію під назвою чорт рогатий, він припасував до себе хвіст та ріжки і почав чорти-батька-зна що витворяти!

Капосний чортяка, безумовно, весь час заважав і чимало шкодив Творцеві: плутався під ногами, нашптував дурні поради, потайки дещо й своє втикає у людську конструкцію, намагаючись поставити благородну працю догори ногами.

Прикро признатися, але бісові дещо таки вдалось натворити. Тільки-но Бог на хвилинку одвихнеться вбік, а чорт і вкине якусь капошту у тіло чоловіка. Проте Творець відкинув чортові провокації, прогнав його під три чорти і все діло успішно завершилося: ноги були надійно складені.

Далі він накидав у тельбухи покищо невпорядковані нутрощі і поставив їх на ноги. Для симетрії вгорі з обох боків причепив дві руки. Цікаво, – хоча руки далеченько від ніг, вони органічно пов’язані між собою. Про це й приказка є: “Зв’язали руки й ноги” або кажуть: “Щоб тобі руки й ноги поламало!” На що, як правило, відповідають: “А ти щоб весь вік ракки лазив!” У тому і в цьому випадку мова йде про руки й ноги...

Основна функція рук у тому, щоб як важель чи кран виконати на віддалі ті чи інші операції. Рука дуже потрібна на роботі, в дорозі, за обіденним столом тощо. Як би людина без руки донесла до рота ложку з борщем? А при діставанні дефіцитних продуктів що бідолашна людина може без рук зробити? Чим їх ухопити і як донести додому? В зубах? Смішно й подумати.

Але найважливіша роля руки: людина повинна тримати себе в руках. І на опускати рук перед труднощами, яких так багато в країні щасливого соціалізму.

Людина не повинна по-дурному розмахувати руками. А коли приспічить, – розмахнутись і ... приласти руку до пики опонента в дискусіях. В інших випадках погладити його рукою проти шерсті. Або втерти носа.

Для цього, власне, потрібна не вся рука, а тільки пальці.

Як відомо, людині дано п'ять пальців. Декому можна обійтися меншою кількістю. Письменному вистачило б і трьох, щоб тримати ручку, а навіть неписьменному, щоб скрутити дулю. Адже з п'ятьох пальців ніхто ще не зумів її скрутити.

Для вождів цілком досить одного пальця, – показувати шлях до комунізму.

Спостережливі люди давно запримітили надзвичайні особливості рук. Вони бувають нечисті, загребущі, злодійкуваті. А як часто запускають руки в чужу кишеню!

А як важко бува схопити за руку підліх та злодійкуватих!

Голими руками їх не візьмеш, бо вони мають руку там,де їм треба. І тоді – рука руку міє ...

А чому у людини дві руки, а права не зна, що робить ліва? Уникає відповідальнosti?

Однак, не будемо кривдити людські руки.

Роботящи, чисті, щедрі, надійні, дружні руки тримають світ у своїх руках. Золоті руки!

Горе тільки, що у радянських правителів руки не доходять, щоб поставити господарство країни на ноги. А тим часом вихваляються своюю 'братньою' рукою. І на цьому 'гріють' руки..

Усе їм сходить з рук. Бо своя рука – владика?

Змонтувавши руки й ноги докупи з тулубом, настав час подумати про голову. Людина без голови – не людина. Правда, чимало є безголових керівників, але це вже чортова продукція. А дехто є з головою, тільки з баранячою.

В процесі ліплення людської голови довелось відкинути тваринячі зразки, бо вони насамперед не підходили формою, хіба що можна було орієнтуватися на мавпу. Тільки відомо, спочатку була створена людина, а згодом мавпа як експеримент, чи виросте з неї бодай щось людське. Однак, мавпа так і лишилася мавпою, а людина всупереч відомій теорії довела, що вона не походить від мавпи.

При виборі форми голови Творець придивився до гарбуза і прийшов до висновку, що його округлість цілком відповідає конструкторським передбаченням, бо на кубові чи на піраміді незручно було б чіпляти відповідні деталі.

Завдання ж було складне: на досить невеликій місцині належало якнайдоцільніше розмістити носа, рота, два ока і два вуха.

Геніальність Творця позначилася в тому, що все необхідне людині розмістилося саме спереду. Усе під руками. А ззаду – потилиця, гола спина та й усе.

Цим напевне людині сказано: усе в житті перед тобою! Мабутнє попереду, а не ззаду, прямуй уперед і не оглядайся назад. Будь з відкритим обличчям, щоб люди тебе бачили і щоб ти сам дивився з радістю на світ та з ласкою до людей. Ясним, привітним оком.

Око. Найдорожче для людини око. Народна заповідь каже: Бережи, як ока!

Два ока має людина. Ні більше, ні менше. Двома очима найкраще можна все побачити. А коли ще глянути скоса правим чи лівим оком, радіус бачення збільшується.

Не секрет, людині очі дано, щоб дивитися. Ніби простіше простого. Егер! А чи всі готові глянути ввічі правді?

Справедливо люди підмітили:

‘Такого ю по очах видно!'

Правда очі коле. Вона часом як сіль в оці.

Повз чужу біду проходять як сліпі. Або заплющують очі.

А безсовісні? Брешуть і оком не моргнуть. Ти йому правду в очі, а він тільки блимає очима. Від правди ховається, – дим в очі пускає, замилює очі. А то ще ю у сірка очей позичає!

Не подумайте, що тільки так суворо люди говорять про очі. О, ні! В очах людських скільки сяє радісного, світлого!

"Ой, дівчата – голуб'" ята, любі карі оченята!"

"Куди серце летить, туди й око глядить."

"І співає і моргає, з очей бісники пускає!"

Глянеш на таку карооку з бісиками – світ закрутиться перед очима...

Крім очей людина має два вуха. Не випадково вони почеплені на голові не спереду, а збоку. Якщо чогось не добачиш, маєш змогу почути.

А чому два вуха? Для декого зручно: в одне вліта, а в друге виліта.

Щодо носа як третьої деталі на людському обличчі треба зазначити, що він один. Дивно було б, коли б людина мала два носи. Насамперед, де мав би бути другий ніс причеплений? На потилиці?

Цілком досить одного. Для краси. А практично, – щоб нюхати. Принюхатись. Винюхати щось дефіцитне в радянських порожніх крамницях.

Двох носів не потрібно, щоб дати себе водити за носа. Зручніше мати один ніс – легше тримати його за вітром.

Загадково, чому, як кажуть свідки, у померлих якийсь час ніс продовжує рости!

До чого йому в тій ситуації принюхуватися?

4

Саме під носом знайшloся місце для рота. Він, як і ніс, у людини один. Це, зокрема, для того, щоб людина менше розбалакувалася та не переїдалась. Призначення рота якраз для того, щоб при розмовах та ідженні час від часу розкривати та закривати. А скільки таких, що нездатні закрити рота вчасно?

Є ще слово – пелька.

У Квітки-Основ'яненка читаємо таке: "А суддя, як уздрів бублики, так мерцій за них та й став у пельку пхати."

А ще таке кажуть: "Роззвялила пащеку!"

Отож маємо рота, пащеку і пельку.

В роті ще є зуби та язик.

Люди слушно попереджають:

"Держи язик за зубами!"

Та де там! Таке непоказне воно, – шматок м'яса без кісток, а яке вредне буває це теліпало!

"Розбазікалась, розпащекувалась, аж у роті чорно."

"Як роззвітить пельку, нічим і заткнути її."

"Що на умі, те й на язиці."

"Млин меле – мука буде, язык меле – біда буде."

А тут ще чорт сіпне за язика – і пішов він молоти та патякати таке, що й на голову не налазить. Уже язык заплітається і в роті не повертається, а той патякало, висолопивши язика, без угаву одно і те ж чеше!

Просто незрозуміло:

"Язика має коняка, а не балака."

А людині, бачте, не почеплено такого язика..

У роті крім язика є зуби. Щоб язикаті були ще й зубаті?

Зуби людина іноді любить вискалювати. Не для того, щоб показати, які вони у нього чудові. Ні, людина хоче наслідувати хижого звіра. Хоч вона нездатна когось загризти, то починає тільки огризатися.

А в запеклій дускусії може своєму опонентові дати в зуби. І собі одержати по зubaх.

Є розумна приповідка:

"Не клади пальця в рота."

Собі – негігієнично, а чужому – небезпечно.

Але не користуйся приказкою:

"Зуб за зуб, око за око."

Можеш стати сліпим і беззубим.

Бережи і зуб і око, щоб ясно бачити, що тобі не по зubaх. І не клацай ними – зламаєш. І прикуси язика, коли щось не доладу кортить сказати.

5

З тельбухами не виникло особливих труднощів при їх компонуванні, бо в принципі не існувало великої різниці між людиною і твариною. Головна задача була в тому, щоб легені, серце, шлунок, кишki та всі інші компоненти раціонально розташувати в досить компактному приміщенні з таким розрахунком, щоб не заважали одне одному.

Завдання було виконано відмінно. Легеневі міхи мали змогу вільно переганяти повітря, шлунок перетравлювати харчі, нирки фільтрувати зайву рідину і випускати з організму відходи натурального виробництва.

Але без рушійної сили жоден орган лишався б бездіяльним. Потрібен був двигун. Цей двигун Творець дав людині у вигляді серця.

СЕРЦЕ! Доки б'ється серце, людина жива. Кров побіжить по тілу, легені на повні груди задихають, шлунок набиватиме в себе їжу, а нирки та кишкі на всю свою потужність запрацюють справжніми асептичаторами. Від першої хвилини народження до останнього дня життя...

Серце – неперевершений у світі двигун. Хочеться назвати його двигуном вічної дії. Коли б ...

Коли б люди берегли своє серце.

Коли б жили з відкритим серцем і з чистим серцем ставились до людей.

Коли б вони до всього мали щире серце, а горе й недолю іншого брали близько до свого серця.

Коли б завжди серце з серцем зустрічалось.

Та ба! Так часто лунає крик серця... Кров'ю обливається... Німіс... Завмирає ... Рветься серце...

Люди, не будьте без серця!

Безсердечна людина жорстока, як звір.

Люди, майте чисте і щире серце. Адже колись могли сказати:

– Серденько – голубонько, кохана моя!

Як можна жити без серця?

Без серця кров не побіжить.

Про кров народ створив приказок не менш, ніж про серце.

‘Кров людська гаряча.’ Вона все життя зогріває.

‘Кров людська – не водиця’. Бережи кожну краплю її.

‘Кров хвилює, кров бентежить.’

Тож хай гріє, хай хвилює і бентежить. На добре вчинки!

Не вірте, що хтось є не з червоною, а з голубою кров'ю.

Червоний колір надає людині краси. Особливо, дівчатам. Глянеш – кров з молоком!

А коли б була голуба?

Глянути бридко, – як на мертвяка...

Кров – неоцінений дар Божий.

Не проливайте її безжалісно. Не пийте її.

Так, так, є такі, що люблять попити кров. Ні, це не про вампірів – кровопивців, а про звичайнісніх на вигляд осіб, що звуть себе людьми. Усе в них нормальнє, – руки, ноги, тулуб, голова, – на обличчі мила усмішка. В компанії – з дорогою душою до всіх. А не приведи, Господи, до нього прийти у важливій для тебе справі! Сидить він у своїй канцелярії в глибокому кріслі, надутий, як пузир... І починає з тебе пити кров. Вислухає тебе третім вухом, співчутливо

навіть похитає головою, пообіцяє щось, але попросить прийти до нього через тиждень, потім через два і так, поки не вип'є з тебе всю кров.

Це щось нелюдське, без душі і серця. І з риб'ячою кров'ю.

Хто його створив?

Бог його зна...

6

Наближалася останні години сотворіння світу. Постать Першої Людини стояла перед Творцем у німому чеканні. Їй лишалось поставити на плечі голову.

Як вершина людської споруди голова повинна була велично опертися на неї, щоб згори на всі боки глянути на красу світу і себе на весь світ показати.

Задля цього голові додано шию, щоб міцно з'єднати складові частини людського організму в одне гармонійне ціле.

Шия була сконструйована як рухлива, гнучка на всі боки система, – що саме й необхідно для голови. Вона могла рухатись униз і вгору, вліво і вправо, – одне слово, на всі боки. Тільки не назад. А навіщо їй крутитися, як дзига? Людина повинна, як уже сказано, тримати голову статечно і дивитися лише вперед.

З часом народ надав шиї, окрім головного завдання тримати голову на плечах, ще інші функції. Про це свідчить приказка:

“Чоловік – голова, а жінка – шия. Куди захоче, туди й поверне.”

Звісно, така приказка створилася тільки тоді, коли в Адама з'явилася Єва. І, безумовно, коли вже вони не жили в раю.

У післярайську добу шия виявилася потрібною для багатьох спеціальних операцій:

- Підставляти шию в ярмо.
- Щоб сідали тобі на шию.
- Щоб милили її.
- Щоб тебе гнали в шию.
- Покірно схиляти її перед начальством.

Такі люди звуться Гнучкошиєнки.

А жіноче товариство шию полюбляє оздоблювати різноманітними прикрасами, – намистом, коралями, дукачами.

Чоловіки раді, коли їм кидаються на шию дівчата та милі жіночки. За це вони ладні підставляти їм свою шию, – хай сідають, навіть хай на ній обіддя гнуть.

Для повного змалювання голови варто сказати про лоба. Він часто буває сам такий промовистий, що з першого погляду можна догадатися, що то за особа: туполоба чи дурнолоба або лобаста, мудролоба, лобище на сто розумів!

Правда, можна й помилитись. Невідомо, що за тим лобом є, чим начинена голова.

А за лобом – мізки. Це така речовина, що, не дай Бог, якби він забув її вкласти людині в порожню голову, не варто було б заходжуватися світ творити.

Мізки зовні непоказна сіруватка маса, наче густе тісто, вкрите мережкою численних борозенок, – а от що саме в цьому тісті міститься, що в нього вклав мудрий Творець, і досі розумні вчені не можуть повністю дізнатися. У мозкові міліони клітинок, кожна з яких виконує свою винятково важливу функцію. Але хто скаже, де саме клітинка розуму, яка наділяє людину здатністю думати, мислити?

Творцеві не можна дорікати, що на світі чимало пустоголових людей. Врешті він міг і помилитися. Для першої людини він напевне виділив кращу порцю мозку. Далі, трохи втомлений, автоматично кидав кожному в голову по якійсь ложці, а в цю мить чортік міг сіпнути його за руку, – і чиясь голова могла лишитися без належної кількості мозку.

Ми й нині часто кажемо:

– Голова, як казан, а розуму ні ложки.

Існує велика різниця між мізками і розумом. З мізками можна прожити й тоді, коли вони набакир. З розумом справа складніша:

‘Без розуму ні сокирою рубати, ні личаки в’язати.’

‘Голова без розуму, як ніч без свічки.’

‘А голова не на те, щоб шапку носити.’

Хоч я не фахівець з анатомії мозку, але догадуюсь, що справжній розум міститься в голові десь спереду, як і все позитивне в людині. Але дивна річ, – багато є розумних заднім умом.

Цей задній розум, я переконаний, міститься ззаду, тобто, на потилиці. Якщо у людини невистачає кебети, вона у безпорадному заклопотанні починає чухати потилицю.

– Ти диви.. а я й не думав, що буде так.. Що ж тепер робити?

І шкрабе собі потилицю..

Скажіть, будь ласка, чи це не найхарактерніша наша національна риса?

І от настала знаменна мить! Творець з захопленням і хвилюванням глянув на своє творіння.

Захоплення його було від гармонійно збудованої фігури людини. Хвилювання його можна зrozуміти: неживий манекен належало пустити в рух, а не дай Боже стався якийнебудь технічний прорахунок? Може десь бракована арматура, недостатнє тиснення, нещільна ізоляція у швах? Не приведи Господи, доведеться все наново переробляти?

Він ще раз оглянув зо всіх боків постать людини, перехрестився, перехрестив і її, підняв угору руки, сказав урочисто: Ну, то з Богом! Тоді набрав повні легені повітря і з усієї сили дмухнув у роззявлениго рота Першого Чоловіка.

Перший Чоловік заблімав очима, поворувив руками, дригнув ногою, хитнув уліво-вправо головою і підскочив угору з гучним вигуком:

— Слава Господові Богу! Все гаразд!

Далі заходився гасати, качатись по траві, підстрибувати та витанцювувати гопака від радості Величного Народження.

Задоволений Творець усміхнувся, милуючись Першим Чоловіком, що як мале дитя стрібalo козенятком перед ним та розмахувало руками мов птаха. І тут же лагідно попередив:

— Не уподібнюйся ні птахові, ні тварині. Ти вище них, ти володар над ними, а не раб тваринних інстинктів. Будь поважний і милостивий, достойний високого покликання, вдячний і вірний Господові, що дав тобі життя.

Наприкінці додав:

— Хай ім'я твоє буде Адам. Нічим його не заплямуй. А тепер іди в рай. Він для тебе і твого покоління створений. Будь гідний його.

Адам до сліз був зворушений урочистим напуттям, дав слово чести сумлінно виконувати всі правила поведінки — і пішов у рай.

Відразу відчув себе як у раю. Усе йому надзвичайно сподобалося в ньому, — клімат, харчі, розваги, розкіш природи, багатство та різноманітність навколошнього оточення.

Дуже швидко він установив прихильні контакти з кіньми, коровами, вівцями, що згодом пішло йому на добре в його сільському господарстві. Кішки прийшли до нього лагідно муркочачи, а собаки покищо стояли остроронь і придивлялися до дивного створіння, чи можуть вони йому бути в пригоді.

Дійсно, задокументовано в історичних свідченнях пізнішої доби, коли на райський світ насунулися льодовики і майже все живе загинуло, – на порятунок кількох чудом уцілілих потомків Адама прибігли собаки і надалі стали вірними і відданими людині.

Від цього й народилася приказка:

‘Вірний, як собака.’

З багатьма іншими тваринами людині не вдалося знайти порозуміння. Чимало з них виявилися агресорами, хижаками-терористами.

Минув певний час для освоєння райського оточення та впорядкування свого побуту. Раптом Адамові стало тоскно і сумно одному. Міркував, – добре було б, коли б Бог створив ще кілька таких, як він, хлопців. Вони б дружньо парубкували, ходили б райськими вулицями та співали б чарівними ночами:

– Ніч яка, Господи, місячна, зоряна!

Видно, хоч голки збирай..

Він звернувся до Господа-Бога з таким проханням, і Господь вирішив піти назустріч підродому парубкові. Але доречно розміркував: щоб дружити та співати мелодійних народних пісень не обов’язково потрібні Адамові парубки. З дівчиною, – він вважав, – краще звучить дует.

I Бог ухвалив створити Єву.

Процес її створення практично мало відрізнявся від Адамового. Звичайно, будівельний матеріал було вибрано найвищої якості. А для міцності конструкції довелося в Адама взяти одне ребро.

Цілком зрозуміло, у формування делікатної особи Творець вніс деякі принципові зміни. Це для того, щоб здалеку навіть простим оком можна було розпізнати дівчину Єву від парубка Адама.

Відтоді райське життя для них зробилося надзвичайно чудесним і радісно повним. Побравшись за руки, вони ходили по території райського саду, розкошували на рясно квітучих левадах, купалися в ласкавих водах річок та озер, загоряли під життедайним сонечком, а тихими вечорами під ясними зорями співали лірично-романтичні пісні до самого ранку.

Але раптом...

Невідомо, яким способом чортікові вдалося без спеціальної перепустки пробратися зного пекла в рай, а от бач, – появився! Та й не сам, а разом з хитрим, підступним змієм-провокатором.

Річ у тому, що до якогось часу Адам і Єва ласувалися різними сортами райських яблук. Особливо полюбляли вони український

білій налив, ранет та антонівку, а яблуневе дерево, яке в раю було зареєстроване під назвою дерева пізнання добра і зла, уважно обминали, виконуючи сувору заборону Творця.

І тут, як на гріх, трапилася фатальна зустріч наївної і довірливої Єви з підлім змієм-спокусником, який став так настирливо розхвалювати яблука з того дерева, що недосвідченій дівчині страшенно захотілося скуштувати його.

Та ще й зaintrigувати ним Адама!

Кінець-кінцем вони вдвох не тільки вкусили, а й добре наїлись того смачного яблука. Цього було досить, щоб Господь Бог настільки розгнівався на порушників райської дисципліни, що прогнав обох з раю. І то не на тиждень-два, а назавжди, навіки, на все життя.

Ця драматична своїми наслідками історія прирекла людство на всі віки спокутувати той первісний гріх: у поті лиця заробляти собі харч, а про колишній рай лише мріяти.

Причому мріяти марно, бо люди не стали ревно каятись, а й далі продовжували грішити, споживаючи заборонені яблука...

Так закінчилася короткочасна пора щасливого райського життя людини.

Втративши Божий рай, деякі зухвальці почали в подальші періоди історії споруджувати виключно для особистого вжитку, так би мовити, персональні райські куточки на грішній землі. А щоб приховати таку антигосподню діяльність, проголосили, що це побудова нового світу. Так і написали на своїх червоних прапорах:

"Ми світ старий зруйнуємо дощенту, а тоді.."

А що тоді?

Почали руйнувати, ламати, трощити все, що створене Богом. Сплюндрували, знівечили землю, ріки і моря, отруїли повітря, спалювали красу і радість життя.

А що збудували?

Смертоносні Чорнобилі, які чорною хмарою, як Божа кара, спадають на нерозумних і зухвалих потомків Адама і Єви.

От ти, чоловіче добрий, стоїш на двох ногах, маєш дві руки, тулуб з належним причандаллям, на плечах у тебе голова з очима, носом, вухами.

Чи ти добре бачиш, перед чим стоїш? Яке майбутнє бачиш? Ти ж сам його споруджуеш.

Чим порадуєш, чоловіче?

ЗМІСТ

Розділ перший

Вказівка на сміх	5
Лука і Гаврило	7
Ревкомісія не дастъ збрехати	10
Крива лінія	12
Про білого бичка і рябу теличку	14
Курява на шляхах	17
Щоденник рахівника	19
На зайця	21
Не ті бджоли!	23
Гави та довгоносики	26
Шляхи-доріженьки	28
У Харкові, на риночку	30
Нечувана пропажа	31
Кіzonька моя мила!	33
Шашіль дуби точить...	35
Шуліка і півники	37
Жили собі дід та баба	39
Ненажера — кінь	41
Проблема ганчірки	43
Як почалась ера перебудов	45
Злочин і покарання	47
Оці мені кляті пережитки!	49
Ловися, рибко...	52
Керівні гасла	55
Секрет творчости	57
Проблема качачої ноги	62
Таємниця голосування	67
Як я мало не розбаґатів...	71
Смак радості	74
Гастрольне літо...	78
Вечірня ідилія	81
Приємного апетиту!	84

Розділ другий

Сміх — діло серйозне	93
А де ж той Іван Іванович?	95
Трохи про свободу	97
Словесне плетиво	99
СССР — стоп-кран!	102
Отакі-то вареники	104
Усе гаразд, прекрасная маркізо!	106
Ей ухнем!	109
Бідолашний урожай	111
Де ѿ що, як і коли?	113

Поетичні генії	115
Злочини специфічного профілю	117
Така геніяльна ідея!	120
Скільки молока дає совєтська корова?	122
Що робити на роботі?	124
Не виходить без узагальнень	126
Хто перший? Хто старший?	128
Хтось із нас ненормальний...	130
Пропагандистське барахло	132
Позитивні аспекти	133

Розділ третій

Боремося, та ще й як!	139
Читаючи газети.....	142
Бігти чи тікати?	144
На буряки!	146
Догнати і перегнати	149
На вибори з авоськами!	151
Лови шпигуна!	153
Екстраперформи.....	155
Фантастична історія	157

Розділ четвертий

Маленька літера	163
Я їй про цибулю, а вона мені про часник	164
Скаже, як одріжел.....	166
Наче їй добре, та нікуди не годиться	168
Вік живи – вік учись.....	169
Якщо маєш голову, носи на здоров'я.....	170
Жити стало веселіше	171
От гуляв, – ні чобіт, ні халяв!	173
Гоп, мої гречаники!.....	175
Батько рідний, – він усьому голова	177
Пописався і розписався.....	179
Раз ударив, та й тікай.....	181
Дурень, а об стінку не б'ється	183

Розділ п'ятий

Людина – вінець творіння.....	185
-------------------------------	-----

